

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jonas Gustafsson

Produktansvar vid kommersiella köp

Om säljarens ansvar för skador som
det sålda godset orsakar på köparens
egendom eller förmögenhet

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Juris doktor Eva Lindell-Frantz

Ämnesområde
Skadeståndsrätt

HT-01

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och problemformulering	5
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Metod och material	8
1.5 Terminologi	9
1.6 Disposition	10
2 ALLMÄNT OM PRODUKTANSVAR	12
2.1 Vad kännetecknar produktskador?	12
2.2 Ansvarssubjekten vid produktansvar	15
3 ÖVERBLICK AV PRODUKTANSVARSREGLERINGEN	17
3.1 Lagreglerat produktansvar för personskada och skada på konsumentegendom	17
3.1.1 Produktansvarslagen	17
3.1.1.1 Bakgrund	17
3.1.1.2 Strikt ansvar enligt produktansvarslagen	18
3.1.1.3 Motiven för att undanta skada på näringsidkares egendom och rena förmögenhetsskador	19
3.1.1.4 Gränsdragningen mellan konsumentegendom och egendom som används i näringsverksamhet	21
3.1.2 Produktansvar enligt konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen	22
3.2 Huvudprincipen om utomobligatoriska regler vid egendomskador som drabbar näringsidkare	22
3.3 Produktansvarslagens inverkan på allmänna principer om produktansvar i kommersiella förhållanden	23
4 ERSÄTTNINGSGILL SKADA – GRÄNSDRAGNINGEN MELLAN SAKSKADA OCH REN FÖRMÖGENHETSKADA	27

4.1	Sakskada	27
4.2	Ren förmögenhetsskada	29
5	KÖPRÄTTSLIGT ANSVAR I KOMMERSIELLA FÖRHÅLLANDEN	34
5.1	Köplagen	34
5.1.1	Bakgrunden till produktskadeundantaget	34
5.1.2	Motiven för produktskadeundantaget i 1990 års köplag	35
5.1.3	Särbehandlingen av ingrediensskador före 1990 års köplag	38
5.1.4	Ingrediensskador enligt 1990 års köplag	39
5.1.5	Skador inom leveransgränsen	42
5.1.6	Sammanfattning om möjligheterna till en talan grundad på köplagen	43
5.2	Lagen om internationella köp (CISG)	45
5.3	Köprättsligt ansvar enligt avtal	46
5.3.1	Allmänt om produktansvar enligt avtal	46
5.3.2	Produktansvar enligt tre standardavtal	48
5.3.2.1	Tillverkningsindustrin - <i>NL 92</i>	48
5.3.2.2	Byggbranschen - <i>ABM 92</i>	53
5.3.2.3	Databranschen - <i>Avtal 90</i>	58
5.3.2.4	Sammanfattning av ansvaret för skador orsakade av den sålda produkten enligt de tre standardavtalen	61
6	SÄRSKILT OM SÄLJARENS GARANTIANSVAR	65
6.1	Produktansvar grundat på garanti före 1990 års köplag	65
6.2	Produktansvar grundat på garanti efter 1990 års köplag	71
7	CULPAANSVAR	77
7.1	Allmänt	77
7.2	Culpabedömning om säljaren även har tillverkat den sålda produkten	78
7.3	Culpabedömning om säljaren inte har tillverkat den sålda produkten	82
7.4	Säljarens ansvar för självständig medarbetares culpa	84
8	RENT STRIKT PRODUKTANSVAR	88
8.1	Allmänt	88
8.2	Finns det stöd i rättspraxis för ett rent strikt ansvar?	89
8.3	I vilka situationer kan ett rent strikt ansvar tänkas aktualiseras?	91
8.4	Sammanfattning om rent strikt ansvar	94
9	AVSLUTANDE KOMMENTARER	95

9.1	I vilken utsträckning kan äldre principer om produktansvar fortfarande tillämpas?	95
9.2	Produktansvarets förhållande till köprätten	97
9.3	Produktansvaret enligt dispositiv rätt jämfört med produktansvaret enligt de studerade standardavtalen	101
9.4	Rent strikt produktansvar för skador som drabbar näringsidkare	104
	LITTERATURFÖRTECKNING	107
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	112

Sammanfattning

I denna uppsats undersöks på vilka grunder en säljare kan göras ansvarig för skador som sålt gods orsakar i köparens näringsverksamhet. Säljarens ansvar enligt dispositiv rätt och enligt tre välspredda standardavtal (*ABM 92*, *Avtal 90* och *NL 92*) studeras. Undersökningen omfattar säljarens ansvar både för skador på köparens egendom och förmögenhet.

En viktig del av uppsatsen utgörs av att särskilja skador som skall bedömas enligt allmänna principer om produktansvar från förmögenhetsförluster som skall bedömas enligt köprättsliga regler. Genom 1990 års köplag lagfästes principen att köprättsliga regler inte skall tillämpas vid person- eller sakskador orsakade av det sålda godset. Vid sakskador skall allmänna principer om produktansvar tillämpas. Köplagen skall dock tillämpas vid rena förmögenhetsskador orsakade av det sålda godset, samt vid vissa andra speciella köprättsliga förluster. Vid internationella köp, som skall bedömas enligt reglerna i CISG, görs dock ingen åtskillnad mellan sakskador och rena förmögenhetsskador. Säljaren ansvarar enligt felreglerna i CISG för båda dessa typer av skador under förutsättning av att de har orsakats av ett fel i det sålda godset.

Även enligt *Avtal 90* och *NL 92* skiljs mellan felansvar och produktansvar. Särskilda produktansvarsregler tillämpas vid sakskador orsakade av det sålda godset. Enligt *ABM 92* bedöms dock även sakskador enligt felansvarsreglerna, och säljaren svarar strikt för både rena förmögenhetsskador och sakskador som uppstått till följd av fel i det sålda godset. Reglerna i de tre undersökta standardavtalen skiljer sig åt, men ett gemensamt drag är att ansvaret både för sakskador och rena förmögenhetsskador orsakade av det sålda godset är beloppsmässigt begränsat jämfört med dispositiv rätt. Dessutom är säljarens ansvar för ekonomiska följdförluster både till fel och till sakskador generellt inskränkt.

En säljare kan göras ansvarig för sakskador orsakade av det sålda godset enligt den utomobligatoriska culparegeln. Huvudprincipen på produkt-ansvarsområdet är att en säljare endast kan göras ansvarig för culpa i det egna sälj- eller tillverkningsledet. I praxis finns det dock ett begränsat utrymme att när det gäller tillverkarens ansvar frångå denna princip.

En säljare kan även göras strikt ansvarig för produktskador p.g.a. garanti. Ett garantiansvar uppstår utan tvekan om säljaren genom uttalanden eller uppträdanden har gjort en ”särskild utfästelse” (jfr KöpL 40 § *tredje* stycket). Min slutsats är dock att en säljare under vissa förutsättningar bör kunna ådra sig ett garantiansvar även om kraven för en ”särskild utfästelse” inte är uppfyllda.

I gällande rätt finns inget stöd för ett rent strikt produktansvar oberoende av garanti vid skador på näringsidkares egendom. Efter att lagstiftaren valde att utelämna dessa skador från produktansvarslagens tillämpningsområde finns det dock inte heller något hinder för att genom rättspraxis införa ett rent strikt produktansvar för dessa skador. Generellt sett kan dock behovet av ett sådant ansvar sägas vara begränsat. I vissa begränsade situationer kan dock eventuellt ett rent strikt produktansvar för tillverkare vara motiverat för att motverka risker för personskador eller omfattande egendomsskador, även om den faktiska skadan endast drabbat egendom som används i näringsverksamhet.

Förord

Frågorna som behandlas i denna uppsats är i mångt och mycket klassiska civilrättsliga problem. Genom att undersöka säljarens produktansvar vid kommersiella köp har jag kunnat förena två av de ämnesområden som jag har funnit mest intressanta under mina gångna studier, kommersiell avtals- och köprätt och utomobligatorisk skadeståndsrätt.

Jag vill här ta tillfället i akt och tacka följande personer. Min handledare, Eva Lindell-Frantz, som med goda råd och uppmuntrande ord har hjälpt mig med arbetet med denna uppsats. Min flickvän och min familj som både under skrivandet av denna uppsats och under hela studietiden har varit ett stort stöd. Samt alla vänner som har medverkat till att dessa år i Lund också har innehållit så mycket mer än bara studier.

Jonas Gustafsson,
Lund i januari 2002

Förkortningar

AB 92	Svenska teknologföreningens allmänna bestämmelser för byggnads- anläggnings- och installationsentreprenader (1992)
ABM 92	Allmänna bestämmelser för köp av varor till yrkesmässig byggverksamhet, utarbetade av Entreprenörföreningen och Industrins Byggmaterialgrupp (1992)
Avtal 90	Allmänna bestämmelser, avtal utgivet av LKD – Leverantörföreningen Kontor och Data, DF – Dataföreningen i Sverige och Silf – Sveriges inköps- och logistikförbund (1990)
CISG	United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods
Ds	Departementsserien
FFR	Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling
HD	Högsta domstolen
HovR	hovrätt
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
KKL	Konsumentköplagen (1990:932)
KöpL	Köplagen (1990:931)
KtjL	Konsumenttjänstlagen (1985:716)
NL 92	Allmänna leveransbestämmelser för leveranser av maskiner samt annan mekanisk och elektrisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige, utgiven av Hovedorganisationen Dansk Industri, Metalliteollisuuden Keskusliitto r.y., Teknologibedriftenes Landsforening och Sveriges Verkstadsindustrier (1992)
NJA	Nytt juridiskt arkiv avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv avdelning II
NU	Nordisk utredningsserie
PAL	Produktansvarslagen (1992:18)
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SkVN	Skadeförsäkringens villkorsnämnd
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
TSA	Tidskrift för Sveriges advokatsamfund

1 Inledning

1.1 Bakgrund

När en köpt, eller hyrd, produkt orsakar skador på person eller egendom föreligger en produktskada. Ett klassiskt juridiskt problem är enligt vilka regler sådana skador skall bedömas. Produktansvaret kan sägas röra sig mellan det inom- och det utomobligatoriska rättsområdet. I vissa fall aktualiseras utpräglat inomobligatoriska överväganden, i andra fall utpräglat utomobligatoriska sådana. Vill man studera produktansvaret måste man således förena dessa två av tradition åtskilda delar av civilrätten. Min förhoppning är att denna uppsats kan bidra till att belysa det komplexa samspelet mellan dessa två rättsområden och dessutom till viss del samspelet mellan dessa rättsområden och försäkringsrätten.

I Sverige utvecklades produktansvaret fram till produktansvarslagen (1992:18) (PAL) genom rättspraxis. Till skillnad från 1972 års skadeståndslag (1972:207) (SkL) var PAL dock inte en kodifiering av rådande svensk rättspraxis utan en anpassning till EG-rätten genom en implementering av EG-direktivet om produktansvar (83/374/EEG). Detta fick till följd att en praktiskt viktig del av produktansvaret förblev oreglerad, nämligen saksador och förmögenhetsskador som drabbar näringsidkare. Efter det att PAL trädde ikraft har det rått stor osäkerhet om hur denna fortfarande oreglerade del av produktansvaret skall bedömas. Högsta domstolen (HD) tog nyligen i viss mån ställning till dessa frågor. Detta skedde i NJA 2001 s. 309 ("smörjoljan"). Genom denna HD-dom har rättsläget klarlagts i så måtto att HD har slagit fast att det oreglerade produktansvaret mellan näringsidkare skall bygga på de principer som innan PAL utvecklats i praxis och att en fortsatt utveckling i praxis är möjlig. Det finns alltså all anledning till att kartlägga vilka dessa principer är och vilka möjliga vidareutvecklingar som kan tänkas ske i framtiden.

1.2 Syfte och problemformulering

Syftet med denna uppsats är att undersöka säljarens produktansvar vid kommersiella köp för skador som inte omfattas av PAL. Frågan som ska utredas är om och under vilka förutsättningar en näringsidkare kan göras ansvarig för en sakskada, respektive en ren förmögenhetsskada, som en av honom såld produkt har orsakat i köparens näringsverksamhet.

Ett genomgående tema i uppsatsen är en utredning om vilka principer för att ålägga en säljare produktansvar som har utvecklats i praxis och doktrin, och hur möjligheten att grunda ett produktansvar på dessa principer har påverkats av PAL och vissa regler i köplagen (1990:931) (Köpl). En annan viktig

underfrågeställning som aktualiseras är hur produktskador som är undantagna från köplagens tillämpningsområde särskiljs från förmögenhetsförluster där köplagen kan tillämpas.

Huvuddelen av uppsatsen kommer att ägnas åt att utreda gällande dispositiv rätt på området. Dessutom kommer säljarens ansvar för skador orsakade av sålda produkter enligt tre av de viktigaste standardavtalen att redovisas. I de avslutande kommentarerna kommer jag att göra vissa allmänna reflexioner kring den rådande ordningen i dispositiv rätt.

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att utreda säljarens ansvar gentemot köparen för skador dels på egendom som används i näringsverksamhet och dels för förmögenhetsförluster. Med den valda inriktningen kommer det lagreglerade produktansvaret enligt PAL, konsumentköplagen (1990:932) och konsumenttjänstlagen (1985:716) endast att behandlas översiktligt. Jag anser dock att det är nödvändigt att i viss mån redogöra för dessa lagregler. Det är genom denna lagstiftning som gränsdragningen till det produktansvar som behandlas i uppsatsen görs. Lagregleringen belyser vidare frågor som har relevans även när det gäller produktansvaret för egendomsskador som drabbar näringsidkare.

I princip kan varje led i en produkts distributionskedja, från råvaruframställare till leverantörer, tänkas vara ansvarigt för att produkten har blivit skadebringande. Jag har dock valt att endast behandla säljares ansvar gentemot köpare, d.v.s. produktansvar inom kontraktsförhållande. Anledningen till detta är att det är betydligt vanligare att de tänkbara ansvarssubjekten står i kontraktsförhållande med varandra i näringsidkarförhållanden än i konsumentförhållanden. T.ex. är det mycket vanligare att säljaren även har tillverkat det sålda godset. En stor del av resonemanget om produktansvar gentemot kontraktsparten på utomobligatorisk grund (kap. 7-8) kan dock tillämpas även då den skadelidande inte står i kontraktsförhållande med den skadevallande, exempelvis när en köpare väljer att inte vända sig mot säljaren utan mot ett subjekt längre bak i distributionskedjan.

Förutom vid köp kan produktansvar aktualiseras vid byte, vid uthyrning och vid tjänsteutövning. Jag har dock valt att begränsa mig till produktansvar vid köp av lösa saker. Denna begränsning görs dels för att frågan om produktansvar är mest praktiskt relevant vid köp, och dels av utrymmesskäl. De principer som gäller vid köp kan dock i stor utsträckning tillämpas på samma sätt även vid andra typer av avtal.¹

För att skadeståndsskyldighet p.g.a. produktansvar skall uppstå krävs liksom vid skadestånd i allmänhet att alla ansvarsförutsättningar är uppfyllda och att de kan

¹ Dufwa (1983) s. 35ff.

ledas i bevis. Denna uppsats kommer dock huvudsakligen att behandla själva ansvarsgrunden, d.v.s. avtalsåtagande, rent strikt ansvar eller culpa. Det är överväganden om på vilka grunder man skall ålägga ett produktansvar som skiljer detta rättsområde från vanligt inom- eller utomobligatoriskt skadestånd. Bland de övriga ansvarsförutsättningarna är det endast frågan om vad som är ersättningsgill skada och möjliga produktansvarssubjekt som kommer att behandlas närmare. Anledningen till att dessa två ansvarsförutsättningar tas upp till behandling är att de är intimt sammankopplade med frågan om vilka de möjliga ansvarsgrunderna är. För en redogörelse av övriga förutsättningar för utomobligatoriskt skadestånd hänvisas till något av standardverken t.ex. Hellner & Johansson *Skadeståndsrätt* eller Bengtsson m.fl. *Skadestånd*. När det gäller de allmänna förutsättningarna för inomobligatoriskt skadestånd hänvisas till Hellner *Speciell kontraktsrätt II. 2 häftet. Allmänna ämnen*. Bevisfrågor är visserligen av stor relevans på området, men jag har dock av utrymmesskäl valt att utelämna dessa.

Jag kommer inte heller att närmare gå in på förutsättningarna för ett köprättsligt skadestånd. I det fall där slutsatsen är att köplagen kan tillämpas kommer jag att nöja mig med att konstatera att förutsättningar finns för en köprättsligt grundad talan. För en närmare redogörelse av förutsättningarna för köprättsligt skadestånd hänvisas till Jan Rambergs *Köplagen* eller Torgny Håstads *Den nya köprätten*.

I avsnittet om ersättningsgill skada behandlas endast sakskada och ren förmögenhetsskada. Anledningen till att personskador överhuvudtaget inte behandlas i detta avsnitt är framförallt att denna typ av skador inte omfattas av uppsatsen. Eftersom personskador generellt omfattas av PAL ger de inte heller upphov till några gränsdragningsproblem gentemot de egendomsskador som omfattas av uppsatsen.

Frågan om jämkning av skadeståndskyldighet för produktskador p.g.a. medvållande och oskälighet kommer att utelämnas helt. Anledningen till detta är främst att dessa frågor aktualiserar generella problem som t.ex. i vilken utsträckning reglerna i PAL kan tillämpas utanför PAL:s tillämpningsområde och jämkning p.g.a. olika ansvarsnivåer. Dessa frågor hade krävt åtskilligt utrymme att utreda.

Uppsatsen är inskränkt till en undersökning i vad mån en skadevållande näringsidkare kan göras ansvarig för en inträffad sakskada eller ren förmögenhetsskada. Således kommer förutsättningarna för den skadelidande att få ersättning genom egen sakförsäkring, och den skadevållandes möjligheter att få ett skadeståndsansvar täckt genom ansvarsförsäkring i stort sett att utelämnas. Försäkringsinstitutet är dock mycket viktigt på området och en fungerande ansvarsförsäkring kan sägas vara en förutsättning för ett strängt produktansvar. Vissa hänvisningar och påminnelser om de generella möjligheterna till ersättning och risköverväring som sak- och ansvarsförsäkring erbjuder kommer därför att

göras. På detta sätt kan samspelet mellan reglerna om produktansvar och försäkringsrätten belysas.

1.4 Metod och material

Denna uppsats har karaktären av en rättsutredning. Arbetet med uppsatsen har därför bedrivits med hjälp av sedvanlig juridisk metod. Eftersom rättsområdet som undersöks är relativt brett, och ett antal ansvarsgrunder behandlas, så har jag funnit det nödvändigt att löpande analysera det som beskrivs. I de fall där rättsläget är oklart har jag själv, utifrån de rättskällor som finns, försökt att ta ställning till vad som bör kunna vara rimliga lösningar. En del av dessa resonemang kan sägas gränsa till vad som brukar kallas argumentation *de lege ferenda*. Detta markeras med att jag betonar vad som är min personliga åsikt, samtidigt som jag lyfter fram vilka andra möjliga lösningar som kan tänkas. I uppsatsens avslutande kapitel förs sedan vissa generella och övergripande resonemang av analytisk karaktär.

Eftersom rättsområdet till stor del inte är reglerat i lag har doktrin och praxis varit de viktigaste rättskällorna. Vid *internationella köp* finns dock ett lagreglerat produktansvar för säljare genom CISG som enligt lagen om internationella köp (1987:822) gäller som lag här i landet. Detta lagreglerade produktansvar behandlas i kap. 5.2. Även vid *nationella köp* finns det bestämmelser i köplagen, produktansvarslagen, konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen som är relevanta för att belysa den här aktuella frågeställningen. I den utsträckning detta är fallet har denna lagstiftning och även förarbetsuttalanden behandlats.

Ett generellt problem vid rättskällanalyser har varit att de prejudikat och den doktrin som behandlar produktansvaret till stor del härstammar från tiden före PAL och den konsumentköprättsliga lagstiftningen på området. Samtidigt är det ansvaret för de skador som numera är lagreglerade som har upptagit störst intresse i diskussionen kring produktansvaret. Det har därför varit nödvändigt att överväga i vad mån argumentation i domskäl och i doktrin har relevans för produktansvaret för egendoms- och förmögenhetsskador som drabbar näringsidkare. Min förhoppning är att denna uppsats kan bidra till att belysa frågan i vilken utsträckning dessa äldre rättskällor fortfarande är av relevans för den del av produktansvaret som har förblivit oregerat.

Eftersom ämnet i denna uppsats är förhållandevis brett har jag av utrymmesskäl valt att i stort sett endast behandla praxis från Högsta domstolen. Urvalet av denna praxis har i huvudsak skett utifrån doktrinens behandling av praxis på området.

Eftersom lagstiftaren har valt att inte reglera produktansvaret för sakskador som drabbar näringsidkare genom lag, bl.a. med hänvisning till att dessa frågor med fördel kan regleras i avtal, har jag valt att behandla säljarens ansvar enligt tre

välspredda standardavtal. Jag har valt att behandla tre ledande standardavtal för köp och leverans i tre olika branscher, *NL 92* som är ledande vid köp och leverans inom tillverkningsindustrin, *ABM 92* som är ett av de viktigaste avtalen vid köp inom byggbranschen och *Avtal 90* som är ett av de viktigaste och mest spridda avtalen för köp och leverans inom IT-branschen. Anledningen till att jag valt tre olika avtal från olika branscher är att man därigenom kan se om reglerna i de olika avtalen skiljer sig åt p.g.a. de olika villkor som råder i respektive bransch, och om det finns punkter där gemensamma lösningar trots detta har valts.

1.5 Terminologi

Det finns ingen enhetlig heltäckande definition för vad en produktskada är.² En vanlig och okontroversiell definition av begreppet produktskada är den Jan Hellner begagnar sig av i den allmänna delen av *Speciell kontraktsrätt*: ”produktskador är skador som en vara eller en annan naturaprestation vållar på medkontrahents eller tredje mans person eller egendom”.³ Dan Lindmark som i sin avhandling *Industrins produktansvar* från 1988 behandlade produktskador som drabbar näringsidkare använde sig av en vidare definition. Med termen produktskada avsåg han alla skador, på såväl fysisk egendom som förmögenhet som orsakats eller till väsentlig del uppkommit genom menlig inverkan av en produkt. Enligt Lindmarks definition var det tillräckligt att en produkt varit en bidragande länk i den händelsekedja som orsakat skadan.⁴

Enligt den gängse begreppsbildningen faller dock rena förmögenhetsskador utanför produktskadebegreppet (så är t.ex. fallet med Hellners definition). Detta beror på att det speciella undantaget för produktskador i köprätten som vi ska se nedan inte omfattar rena förmögenhetsskador. Begreppet produktskada reserveras då till de skador där utomobligatoriska regler, och inte köprätten, tillämpas.

Det finns dock ingen knivskarp gräns mellan de fall då utomobligatoriska och inomobligatoriska regler skall tillämpas. Dessutom är, som vi ska se nedan, förmögenhetsmomentet generellt dominerande vid skador som drabbar näringsidkare. Ekonomiska följdförluster till en sakskada är sakskador enligt skadeståndslagen 1 kap 2 § e contrario⁵ medan skador som uppkommit utan samband med en person- eller sakskada enligt SkL 1 kap. 2 § är rena förmögenhetsskador. Ofta kan det vara närmast slumpartat om förmögenhetsförlusten har uppstått i samband med en konkret fysisk skada eller inte. Dessutom är gränsen mellan sakskador och rena förmögenhetsskador

² Dufwa (1983) s. 7.

³ Hellner (1993) s. 221.

⁴ Lindmark s. 108.

⁵ Sådana skador brukar i doktrinen kallas allmänna förmögenhetsskador (Kleinman (1987) s. 134.).

flytande. I ett konkret skadefall kan man ofta föra fram argument både för att en skada skall anses vara en sakskada och för att den skall anses vara en ren förmögenhetsskada. Jag anser därför att det i en uppsats som behandlar regleringen av produktskador som drabbar näringsidkare är lämpligt att även behandla de rena förmögenhetsskadorna. Min förhoppning är att detta leder till en bättre helhetsbild av rättsområdet.

I enlighet med den gängse begreppsbildningen använder jag dock i denna uppsats begreppet *produktskada* för att beteckna de fall då en produkt eller annan naturaprestation har vållat skada på medkontrahents eller tredje mans egendom. Dessa skador är undantagna från köplagens tillämpningsområde. För tydlighetens skull benämns dessa skador i vissa resonemang som sakskador orsakade av den sålda produkten.

Dessutom kommer jag att behandla andra förmögenhetsförluster som har uppkommit p.g.a. en menlig inverkan av en produkt. Kännetecknade för dessa är att de rättsligt inte behandlas som produktskador utan som förmögenhetsförluster orsakade av köprättsliga brister. Ett krav för detta är att de uppstått utan samband med en sakskada på annat än den levererade egendomen. Exempel på sådana förluster är rena förmögenhetsskador, skador på själva den levererade produkten och skador där identitet föreligger mellan en skadegörande komponent och den levererade (och skadade) produkten. Dessa skador kommer inte att betecknas som produktskador. Det finns inte heller något etablerat passande begrepp för just dessa skador, och jag har valt att inte själv konstruera något begrepp som enhetligt används. I resonemangen kring dessa skador gör jag dock klart att det är fråga om förmögenhetsförluster orsakade av den sålda produkten där köprättsliga regler kan tillämpas.

Som samlande beteckning för de typer av skador som behandlas i denna uppsats används begrepp som *skador orsakade av den sålda produkten* och *skador orsakade av en produkt behäftad med skadebringande egenskaper*. Med dessa begrepp avses således skador på egendom och förmögenhet oavsett om köprättsliga regler eller principer om produktansvar skall tillämpas.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med två kapitel vars funktion är att ge en bakgrund till den kommande framställningen. I det första av dessa (*kapitel 2*) behandlas allmänna frågor som t.ex. vad som utmärker olika typer av produktskador och vilka de möjliga ansvarssubjekten vid produktansvar är. I *kapitel 3* ges sedan en överblick av den svenska regleringen av produktskador. Kapitlet avslutas med ett avsnitt där en för uppsatsen mycket viktig fråga utreds, nämligen i vad mån principer och regler utvecklade i praxis och doktrin före produktansvarslagen kan tillämpas efter att denna lag trädde ikraft.

I nästföljande kapitel (*kapitel 4*) behandlas den för denna uppsats grundläggande gränsdragningen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada. Denna gränsdragning är av mycket stor vikt vid nationella köp eftersom den dispositiva rätten anger att utomobligatoriska regler om produktansvar skall tillämpas vid sakskador och att köplagen skall tillämpas vid rena förmögenhetsskador.

I *kapitel 5* behandlas de fall där säljaren kan göras ansvarig för skada orsakad av skadebringande egenskaper hos det sålda godset enligt köprättsliga regler och enligt uttryckliga avtal. I kapitel 5.1 behandlas gränsdragningen mellan de fall som faller under det dispositiva köprättsliga ansvaret och de fall som skall behandlas enligt principer om produktansvar. I kapitel 5.2 behandlas säljarens ansvar för produktskador enligt den internationella köplagen. I kapitel 5.3 behandlas slutligen säljarens ansvar enligt uttryckliga avtal. I detta avsnitt behandlas ansvaret enligt de tre utvalda standardavtalen. Regleringen av skador orsakade av den sålda produkten går först igenom i ett avsnitt för respektive avtal. Denna redogörelse är tämligen detaljerad. Kapitlet avslutas sedan med ett övergripande och sammanfattande avsnitt där skillnader och likheter mellan regleringen i de tre olika standardavtalen lyfts fram.

I *kapitel 6* behandlas i vad mån säljaren kan göras ansvarig för produktskador p.g.a. underförstådd garanti. Detta har skett i ett fåtal rättsfall. Följden av detta blir att säljaren svarar för produktskador på en kontraktsrättslig grund. Denna ansvarsgrund kan dock i mångt och mycket sägas vara ett resultat av att uttryckliga dispositiva lagregler saknats. Jag har därför valt att behandla detta ansvar i ett särskilt avsnitt.

I de två nästföljande kapitlen behandlas sedan säljarens ansvar enligt de utomobligatoriska principer som enligt dispositiv rätt skall tillämpas vid produktskador. Det skall påpekas att en del av vad som sägs i dessa kapitel, t.ex. om culpa hos säljaren i form av försummelse vid tillverkningen, även är tillämpligt i de fall då den skadelidande vänder sig direkt mot en tillverkare utan att stå i kontraktsförhållande med denne. På detta sätt kan dessa avsnitt även belysa vissa aspekter av produktansvaret som annars faller utanför denna uppsats ämne. I *kapitel 7* behandlas säljarens ansvar enligt culparegeln. Jag skiljer härvid mellan culpabedömningen i fall där säljaren själv har tillverkat den sålda produkten, culpabedömningen i fall där säljaren inte själv har tillverkat den sålda produkten och de undantagssituationer där säljaren kan göras ansvarig för självständig medarbetares culpa. I *kapitel 8* behandlas i vad mån det är möjligt att säljaren i sin egenskap av tillverkare av den sålda produkten kan göras rent strikt ansvarig för skador orsakade av denna produkt.

Uppsatsen avslutas (*kapitel 9*) med vissa sammanfattande och avslutande kommentarer av mer övergripande karaktär, bl.a. kring produktansvarets förhållande till köprätten och den dispositiva rättens förhållande till regleringen i de undersökta standardavtalen.

2 Allmänt om produktansvar

2.1 Vad kännetecknar produktskador?

Begreppet produktskada täcker en mängd skilda situationer av helt olika karaktär, från att bensin skadar en mopedmotor till omfattande personskador som neurosedynkatastrofen i början av 1960-talet. Det bör observeras att det är tillräckligt att en skada har uppstått genom inverkan av en produkt för att en produktskada skall anses föreligga. Det är alltså inte nödvändigt att en produkt objektivt sett har varit behäftad med skadebringande egenskaper. Således omfattas alltså exempelvis fall där en person som är allergisk mot ett visst ämne skadats när han kommit i kontakt med detta ämne, eller då en motor har skadats till följd av att dess konstruktion inte tål en viss sorts smörjolja.

Produktskador *kan* ge upphov till mycket stora skadeverkningar. Framförallt gäller detta s.k. serieskador, d.v.s. när många felaktiga exemplar av samma produkt skadar person eller egendom. Detta kan få förödande konsekvenser för ett företag. Risken för sådana serieskador är även svår och dyr att försäkra sig emot.⁶ Mycket av debatten kring produktansvaret har utgått från denna typ av skador. Från industrins håll har framhållits att ett strängt produktansvar kan slå ut hela företaget.⁷ Från andra sidan i debatten, och från lagstiftarens håll, har vikten av att konsumenterna skyddas från allvarliga skador, framförallt personskador, framhållits.⁸

Vad som vidare utmärker och komplicerar produktansvaret är att den skadelidande i regel har varan under sin kontroll då skadan uppstår. Risken för att produktskador ska inträffa påverkas alltså i hög grad av den skadelidandes sätt att hantera varan, samtidigt som den påstått ansvarige i detta läge inte kan påverka förloppet. Dessutom kan man vanligtvis tänka sig flera ansvariga som alla kan ha bidragit till en uppstådd skada.⁹

Dan Lindmark har karaktäriserat synen på produktansvaret under 1970- och 80-talet som en blandning av klassisk skadeståndsrätt och ett konsumentskyddstänkande.¹⁰ I sin avhandling från 1988 visade dock Lindmark genom empiriska undersökningar att 75 % av produktansvarsfallen hos undersökta ansvarsförsäkringsbolag var skador som drabbat näringsidkare.¹¹

⁶ Bengtsson & Ullman s. 13. I EG-direktivet om produktansvar finns i art. 16 därför en möjlighet för medlemsstaterna att vid denna typ av skador införa en beloppsbegränsning.

⁷ Se exempelvis: Marianne Reuterskiöld, "Nya produktansvarslagen skadar vår konkurrenskraft". I: *Dagens Industri* 901115.

⁸ Lindmark s. 14.

⁹ Bengtsson & Ullman s. 13f.

¹⁰ Lindmark s. 15.

¹¹ Lindmark s. 118.

Dessa skador visade sig också vara de i särklass mest ekonomiskt kännbara. Av den totala skadekostnaden för produktansvarsskador hos de undersökta försäkringsbolagen var 85 % skador där den skadelidande var ett företag. Lindmarks undersökningar visade att det som kännetecknade dessa skador var att de var sammansatta av flera olika kostnadsposter. Den primära skadan var ofta en sakskada, men de betydande skadekostnaderna var ekonomiska följdförluster i form av driftsavbrott, utebliven vinst och liknande som sakskadorna gav upphov till.¹² Även om de har gått närmare 15 år sedan Lindmark gjorde sina undersökningar får man genom dessa siffror en indikation av den stora praktiska betydelse som produktansvar i näringsidkarförhållande har.

Lindmark försökte i sin avhandling återge vad som var de typiska produktskadorna som drabbade näringsidkare. Han skiljde därvid mellan olika typer av skador. Den första skadetyper var *skada på annan fysisk egendom*. Detta är den klassiska produktskadan. En produkt har varit behäftad med skadebringande egenskaper och en näringsidkare har tillfogats en sakskada. Skadorna bereder sällan tillämpnings- eller gränsdragningsproblem. Ett exempel på denna typ av skada hämtat ur Lindmarks avhandling är att ett företag sålt foder som innehöll plastbitar. En köpare av fodret tillfogas en sakskada då en av hans kor avlider efter att ha ätit fodret. Motsatt kan också en ersättningsgill produktskada uppstå genom att en produkt saknar de önskvärda egenskaperna. Exempel på detta är att levererad torv saknat det näringsvärde som köparen ville ha vilket fått till följd att ett parti tulpaner förstörts.¹³

En vanlig typ av *fysisk sakskada* som är mer komplicerad än de ovan beskrivna är när en råvara eller en komponent har skadat en slutprodukt.¹⁴ Här innefattas skador som orsakas av en råvara som blivit en närmast oskiljbar del av en slutprodukt, exempelvis mjöl som används i bröd (vad som i doktrinen brukar kallas ”ingrediensskador”). Här innefattas även skador som orsakas av en delkomponent som även efter montering hos en tillverkare av en slutprodukt har fortsatt att vara en klart urskiljbar del av slutprodukten. Vid dessa skador aktualiseras flera intressanta frågor. Vilket ansvar kan exempelvis åläggas underleverantörer för skador som deras produkter orsakar i slutprodukten?¹⁵ Var dras gränsen mellan den levererade produkten och uppkomsten av en ny produkt? En grundförutsättning för att det skall vara fråga om en produktskada i egentlig mening är ju att en levererad produkt har orsakat skador på person eller annan egendom. Skador i själva den levererade produkten är inte produktskador utan köprättsliga brister.¹⁶

¹² Lindmark s. 118f.

¹³ Lindmark s. 121.

¹⁴ Termen slutprodukt används för att beteckna alla de fall då en komponent infogats i en annan produkt som i sin tur säljs vidare. Om den vidaresålda produkten i sig även är en komponent i ytterligare en produkt är för denna term ovidkommande.

¹⁵ Lindmark s. 128ff.

¹⁶ Lindmark s. 126f.

Lindmark skiljde mellan tre olika huvudtyper av *förmögenhetsskador*. Den första typen var direkta *ekonomiska följskador till uppkomna saksador*. Denna skadetyper var enligt Lindmarks undersökning mycket vanlig. Enligt SKL 1 kap. 2 § e contrario är denna typ av skador saksador.¹⁷ Exempel på sådana skador är utebliven vinst och goodwillstörningar som en tillverkare av en slutprodukt tillfogas då denne inte kan fullfölja ingångna kontrakt p.g.a. att slutprodukten har skadats av en skadebringande komponent. En allmän begränsning för den skadelidandes rätt till ersättning för denna typ av skador följer av kravet att förlusterna skall vara adekvata följder till den uppkomna sakskadan.

Den andra typen av ekonomisk skada som Lindmark särskiljde var vad som i försäkringsrättsliga sammanhang brukar kallas *transporterade saksador*. I dessa fall har en person tillfogats en fysisk skada och riktar till följd av denna ett krav mot exempelvis säljaren av den skadebringande produkten. Med termen *transporterad sakskada* avses kostnaden som säljaren i exemplet tillfogas när han tvingas betala ersättning till den som drabbats av den fysiska skadan. Denna skada kan sedan transporteras bakåt i distributions/ansvarskedjan genom att säljaren genom regresskrav vänder sig exempelvis mot en underleverantör för att få ersättning för sina utlägg.¹⁸ Detta är en praktiskt betydelsefull typ av produktskada, 35 % av den totala andelen skador hos de produktansvarsförsäkringsbolag som Lindmark undersökte var av denna typ.¹⁹ Skador av denna typ är enligt ett uttalande av HD i domskälen till NJA 1985 s. 641 rättsligt att betrakta som rena förmögenhetsskador.²⁰ Genom att särskilja denna typ av skadesituation kan dock de särskilda ansvarsregler och problem som aktualiseras vid dessa skador fångas upp. Detta är viktigt inte minst med tanke på möjligheterna till försäkringsersättning.²¹

Den tredje typen av förmögenhetsskada som Lindmark behandlade var *rena förmögenhetsskador*. Detta är skador som inte har någon koppling till en inträffad fysisk skada, men som trots detta har uppkommit till följd av en menlig inverkan av en produkt. Av de skador som Lindmark undersökte var cirka 10 % av denna typ. Exempel på denna typ av skador är då en produkt i och för sig inte har skadat några maskiner, men orsakat driftsstörningar i form av förseningar och liknande i det skadelidande företagens tillverkningsprocess. Andra exempel är kostnaden för att undanröja en framtida överhängande risk för fysisk skada (t.ex. kostnaden för återkallelser av produkter innan skador har uppstått) och rena goodwillförluster.²² Det skall tilläggas att förmögenhetsförluster orsakade av

¹⁷ Hellner & Johansson s. 66.

¹⁸ Lindmark s. 133.

¹⁹ Lindmark s. 151.

²⁰ Vilken vikt som skall läggas vid detta kritiserade uttalande återkommer jag till nedan i kap. 4.2.

²¹ Lindmark s. 111, 134.

²² Lindmark s. 134ff.

köprättsliga brister rent begreppsmässigt också är förmögenhetsskador. En viktig del av denna uppsats utgörs av att särskilja produktskador från köprättsligt ersättningsgilla produktskador.

2.2 Ansvarssubjekten vid produktansvar

Produktskador definierades ovan som skador som en vara eller en annan naturaprestation vållar på medkontrahents, eller tredje mans, person eller egendom. De tänkbara ansvarssubjekten begränsas därvid naturligen till personer som har varit i kontakt med produkten eller naturaprestationen innan skadan uppstod. I princip kan alltså alla led i en produkts distributionskedja, från råvaruframställare till leverantörer, tänkas vara ansvarigt för produktskador. De ansvarssubjekt som i praktiken i första hand hålls ansvariga är dock säljare och tillverkare.²³ Följaktligen rörde de flesta svenska produktskadefallen före PAL säljares och i viss mån tillverkares ansvar. Det finns dock även exempel på fall där grossisters och importörers ansvar har prövats utan stöd av lag.²⁴

I PAL och i de konsumentköprättsliga lagarna har slagits fast vilka personkretsar som kan göras ansvariga genom respektive lag. Genom att sammanställa dessa lagregler med regler om produktansvar utan stöd av lag har Bengtsson och Ullman i sin översikt av produktansvaret sammanställt en lista på tänkbara ansvarssubjekt. Dessa är *tillverkare, importörer, grossister, detaljister, uthyrare, hantverkare, och entreprenörer*.²⁵

Produktansvaret har i varje fall på konsumentområdet utvecklats till att främst bli ett ansvar för producenter och tillverkare. I Sverige har denna utveckling bekräftats genom PAL. De skadebringande egenskaper som ger upphov till skaderisker uppstår oftast genom misstag och försummelse i tillverkningsledet.²⁶ I de fall då den skadelidande är en konsument har denne mycket sällan köpt varan av tillverkaren. Istället färdigförpackas varor i sin slutförpackning redan hos tillverkaren och slussas sedan vidare genom försäljningsleden utan att förändras eller kontrolleras. För att motverka skadors uppkomst anses det då vara mest ändamålsenligt att ansvaret generellt placeras på tillverkaren genom utomobligatoriska regler. Denne kan påverka skaderisken genom skadeförebyggande arbete som sedan kan inbakas i priset på varan. De kvarstående skaderiskerna kan täckas genom ansvarsförsäkring som täcker krav från tredje man. Även premierna för ansvarsförsäkring kan bakas in i det pris för varan som tillverkaren tar ut.

²³ Dufwa (1983) s. 51.

²⁴ Dufwa (1983) s. 52f.; Angående grossisters ansvar Se: FFR 1954 s. 280 och angående importörs ansvar det välkända rättsfallet NJA 1977 s. 538.

²⁵ Bengtsson & Ullman s. 78.

²⁶ Ullman s. 67.

De ovan skisserade förhållandena gäller även i stor utsträckning i kommersiella förhållanden (d.v.s. avtal mellan näringsidkare). Vid kommersiella köp är det dock mycket vanligare att den skadelidande står i kontraktsförhållande med tillverkaren.²⁷ Detta är naturligt då det i dessa situationer ofta är fråga om ett ansvar mellan led i distributionskedjan av en produkt. Exempelvis bygger hela ansvarssystemet i det viktiga leveransavtalet *NL 92* på att säljaren har specialtillverkat den sålda varan för köparens räkning.²⁸ I Dan Lindmarks undersökning av det industriella produktansvaret från 1988 visade det sig att den skadelidande och den produktansvarige stod i kontraktsförhållande med varandra i 77 % av de undersökta fallen. I dessa fall var det närmast uteslutande fråga om två kontraktsparter som var näringsidkare.²⁹

²⁷ Karlgren s. 74

²⁸ Kolrud m.fl. s. 12.

²⁹ Lindmark s. 150ff;

3 Överblick av produktansvarsregleringen

3.1 Lagreglerat produktansvar för personskada och skada på konsumentegendom

3.1.1 Produktansvarslagen

3.1.1.1 Bakgrund

Arbetet med en lagstiftning på produktansvarsområdet påbörjades under 1970-talet. Detta arbete utmynnade i två betänkanden, Produktansvar I (SOU 1976:23) och Produktansvar II (SOU 1979:79). Inget av dessa lagförslag ledde fram till någon lagstiftning. Den huvudsakliga orsaken till detta var att man allmänt ansåg att Sverige av konkurrensskäl borde avvakta utvecklingen på produktansvarsområdet i övriga Europa.³⁰

EG:s ministerråd antog 1985 ett direktiv om produktansvar (dir 85/374/EEG). Direktivet föreskriver ett strikt ansvar för skador som orsakas av defekta produkter. Ansvariet omfattar dels personskador och dels skador på egendom som är avsedd för privat bruk och huvudsakligen används så.³¹ Syftet med direktivet var att förstärka skyddet vid personskador och konsumentskador. Det ansågs rimligt att lägga dessa skaderisker på någon annan än de skadelidande.³² Liknande synpunkter framhölls av den svenske lagstiftaren.³³ Till detta kom dock, enligt förarbetena till PAL, även det rådande oklara rättsläget och framförallt värdet av en samordning med EG-reglerna. En sådan samordning var överhuvudtaget nödvändig för det kommande EES-avtalet.³⁴

Resultatet av det svenska lagstiftningsarbetet blev PAL, som trädde i kraft den 1 januari 1993. Under slutet av lagstiftningsarbetet betonades vikten av en EG-anpassning allt mer, och PAL kan sägas vara en implementering av 1985 års EG-direktiv om produktansvar.³⁵

³⁰ Blomstrand m.fl. s. 16.

³¹ Blomstrand m.fl. s. 17.

³² Preambeln till Rådets direktiv 85/374/EEC; Bengtsson & Ullman s. 15.

³³ Prop. 1990/91:197 s. 8f.

³⁴ Prop. 1990/91:197 s. 7.

³⁵ Ds 1989:79 s. 3; Prop. 1990/91:197 s. 1; Bengtsson & Ullman s. 12; Blomstrand m.fl. s. 17 f.; NJA 2001 s. 309.

3.1.1.2 Strikt ansvar enligt produktansvarslagen

Genom PAL infördes ett strikt ansvar för vissa typer av produktskador. Precis som i EG-direktivet inskränktes tillämpningsområdet till personskador och saksador på konsumentegendom. Det strikta ansvaret motiverades med att culpregeln inte gav den skadelidande ett tillfredställande skydd vid denna typ av skador.³⁶

I förarbetena framhölls även att ett strikt ansvar hade samhällsekonomiska fördelar. För det första kunde ansvaret läggas på en lämplig kostnadsbärare som kunde täcka ansvaret genom ansvarsförsäkring och ta hänsyn till kostnaden då verksamheten planerades. För det andra kunde kostnader för utredning och rättegång minska när det inte längre var nödvändigt att ta ställning till om den ansvarige hade varit oaktsam och om oaktsamheten i sådana fall hade orsakat skadan.³⁷

Det strikta ansvaret enligt PAL begränsas enligt 3 § till fall då en skada har orsakats av en produkt som har varit behäftad med en säkerhetsbrist. En sådan föreligger om en produkt inte har varit så säker som skäligen kunnat förväntas.³⁸ Frågan är alltså om produkten håller sig inom en allmän säkerhetsstandard. Denna fråga är alltså *helt oberoende av parternas individuella avtal*.³⁹ Den enskildes uppfattning om hur pass säker en produkt skall vara är inte avgörande, utan det är istället fråga om hur produkten upplevs av den normala användaren.⁴⁰ I det strikta ansvaret ligger att det saknar betydelse vad som kan vara orsaken till att produkten brister i fråga om säkerhet. Det är tillräckligt att det rent objektivt kan fastslås att säkerheten brister.⁴¹

I PAL 8 § återfinns ett antal undantag från skadeståndsskyldigheten, bl.a. för s.k. utvecklingsskador. Det är den skadeståndsskyldige som har bevisbördan för att någon av dessa undantagssituationer är för handen.

En av de viktigaste funktionerna med ett rent strikt ansvar är att styra kostnaderna för en viss typ av skada till en viss verksamhet (s.k. *kanalisering*). För att skadekostnaderna skall kunna styras till en viss grupp på ett effektivt sett bör kretsen av möjliga skadeståndsansvariga typiskt sett begränsas till ett fåtal rättssubjekt. Samma risk behöver då inte försäkras på flera håll och dyrbara regressförfaranden kan undvikas.

³⁶ Prop. 1990/91:197 s. 24.

³⁷ Prop. 1990/91:197 s. 24.

³⁸ Prop. 1990/91:197 s. 25.

³⁹ Bengtsson & Ullman s 19f.; Blomstrand m.fl. s. 92.

⁴⁰ Prop. 1990/91:197 s. 26.

⁴¹ Prop. 1990/91:197 s. 26.

Ansvarssystemet i PAL bygger på tanken att det strikta skadeståndsansvaret skall bäras av den som har framställt den skadegörande produkten eller, i fråga om produkter som importerats från ett annat EG- eller EFTA-land, av den som har importerat produkten. Importörens ansvar medför ingen inskränkning i tillverkarens skadeståndsskyldighet. Dessutom är den som, utan att vara produktens upphovsman, marknadsför den som sin primärt ansvarig.⁴²

3.1.1.3 Motiven för att undanta skada på näringsidkares egendom och rena förmögenhetsskador

Från den skadelidandes synpunkt ansågs det alltså angeläget med ett strikt ansvar för produktskador som drabbar person eller konsumentegendom. Däremot ansågs det inte finnas något framträdande behov av ett strikt ansvar för egendomsskador som drabbar näringsidkare.⁴³ I stället fördes ett antal argument mot att införa ett strikt ansvar för sådana skador fram i propositionen.

Till en början betonades att det vid skador på egendom som används i näringsverksamhet i allmänhet föreligger ett avtalsförhållande. Anledningen till detta var enligt förarbetena att man normalt kunde räkna med att det på båda sidor finns jämnstarka näringsidkare som önskar få till stånd ett avtal som är anpassat till förhållandena i det enskilda fallet. Om det uppstod problem i fall då det inte råder jämvikt mellan parterna ansågs allmänna avtalsrättsliga och köprättsliga regler kunna användas för att lösa dessa problem. Det ansågs därför vara opåkallat att lagstiftaren ingrep med tvingande skadeståndsrättslig lagstiftning.

⁴⁴

Enligt departementschefen borde man vidare kunna utgå från att den som driver en näringsverksamhet håller sig med ett sådant försäkringsskydd att han i erforderlig utsträckning får ersättning för sakskador som uppkommer i näringsverksamheten.⁴⁵ Dessutom framhölls att det fanns andra skadeståndsregler - i sista hand den allmänna culparegeln - att falla tillbaka på om inte de särskilda produktansvarsreglerna skulle vara tillämpliga.

Detta gjorde att det inte ansågs finnas något uttalat behov av bestämmelser om strikt produktansvar för skador på egendom som används i näringsverksamhet. Det hänvisades samtidigt till att detta var samma slutsats som man kommit till vid arbetet med en produktansvarsreglering inom EG samt i Finland och Norge.⁴⁶

⁴² Prop. 1990/91:197 s. 112.

⁴³ Prop. 1990/91:197 s. 9f.

⁴⁴ Prop. 1990/91:197 s. 38.

⁴⁵ Prop. 1990/91:197 s. 9f.

⁴⁶ Prop. 1990/91:197 s. 38.

Argumenteringen i propositionen har i doktrinen kritiserats av Anders Agell.⁴⁷ Agell har anfört att de allmänna skäl som fördes fram i propositionen för att tillverkaren skall ha ett strikt ansvar även har relevans för produktskador på egendom i kommersiella förhållanden. Det faktum att en skadelidande ofta kan få ersättning genom sin försäkring fråntar enligt Agell inte värdet av argumenten för ett strikt ansvar för tillverkaren. Särskilt inte som ett av huvudargumenten för att tillverkaren var en lämplig kostnadsbärare var att denne kunde täcka kostnaderna för skadestånd både genom ansvarsförsäkring och produktionsplanering. Agell har vidare framfört att ett strikt ansvar i kommersiella förhållanden givetvis hade kunnat göras dispositivt och att parterna därmed hade kunnat tillåtas att avtala om en annan ansvarsfördelning. Enligt Agell borde lagstiftaren ha nöjt sig med att konstatera att PAL var en implementering av EG-direktivet om produktansvar och att således skador på egendom i näringsverksamhet inte omfattades av regleringen.⁴⁸

Förutom skador på näringsidkares egendom så undantogs generellt rena förmögenhetsskador från PAL:s tillämpningsområde. Detta gäller alltså oavsett om den skadelidande är en konsument eller en näringsidkare. PAL följer alltså den svenska skadeståndsrättens generellt restriktiva inställning till en utomobligatorisk ersättningsrätt för rena förmögenhetsskador. En sådan ersättningsrätt utanför kontraktsförhållanden anses allmänt sett riskera att leda till svåröverblickbara och vidlyftiga förhållanden. Enligt förarbetena till PAL gällde detta i hög grad även produktskadorna. Följderna av en ersättningsrätt för ren förmögenhetsskada vid produktskador ansågs vara svåra att överblicka.⁴⁹ Vidare framhölls att rena förmögenhetsskador av någon betydelse normalt inte drabbade konsumenter och att EG-direktivet om produktansvar inte innehöll några regler på detta område. Det ansågs därför varken vara lämpligt eller finnas något behov av att införa ett ansvar för ren förmögenhetsskada som drabbar konsumenter.⁵⁰

De allmänna argumenten mot en utomobligatorisk ersättningsrätt för rena förmögenhetsskador gör sig givetvis i minst lika hög grad gällande när det gäller rena förmögenhetsskador som drabbar näringsidkare. Konsekvenserna av detta riskerar bli än mer långtgående eftersom skadorna kan uppgå till betydande belopp. För näringsidkarnas del ansågs en lagstadgad ersättningsrätt för rena förmögenhetsskador utom kontraktsförhållanden dock även kunna undvaras av samma skäl som en ersättningsrätt för sakskadorna.⁵¹

⁴⁷ Agell s. 27ff.

⁴⁸ Agell s. 28.

⁴⁹ Ds 1989:79 s. 120.

⁵⁰ Ds 1989:79 s. 120.

⁵¹ Ds 1989:79 s. 120.

3.1.1.4 Gränsdragningen mellan konsumentegendom och egendom som används i näringsverksamhet

För att avgöra vilka regler som kan åberopas till stöd för ett produktansvarskrav blir gränsdragningen mellan konsumentegendom och egendom som används i näringsverksamhet således mycket viktig. Gränsdragningen görs i PAL 1 § *andra* stycket. Det strikta ansvaret enligt PAL begränsas till skador på egendom som till sin typ vanligen är avsedd för enskilt ändamål, och som den skadelidande vid tiden för skadan använde huvudsakligen för sådant ändamål.⁵²

Två krav skall alltså vara uppfyllda för att en sakskada skall vara ersättningsgill enligt produktansvarslagen. Kravet att egendomen skall vara av en sådan typ att den vanligen är avsedd för privat bruk kallas i förarbetena för det objektiva kravet. Det objektiva kravet innebär att skador på egendom som är av sådan karaktär att den normalt endast är avsedd för användning i näringsverksamhet inte omfattas av PAL. Exempel på sådan egendom är olika typer av maskiner, komponenter och råvaror. Andra produkter är avsedda för användning i såväl näringsverksamhet som för enskilt ändamål. Det gäller t.ex. bilar och möbler. Då är det objektiva kravet uppfyllt.⁵³

Om det objektiva kravet är uppfyllt blir det andra kriteriet, det subjektiva kravet avgörande. Det krävs då att den skadelidande använde den skadade egendomen huvudsakligen för enskilt ändamål. Bedömningen skall ske med hänsyn till hur den skadade egendomen brukade användas vid den tid då skadan inträffade. Det betyder att PAL kan bli tillämplig även om egendomen vid skadetillfället faktiskt användes i en näringsverksamhet. Förutsättningen är då att det blir klarlagt att saken normalt brukade användas för enskilt ändamål och att den endast tillfälligtvis användes i näringsverksamheten vid skadetillfället.⁵⁴ Om den skadade egendomen användes både i privat bruk och i näringsverksamhet blir den huvudsakliga användningen avgörande. Om således produkten till övervägande del användes i privat bruk skall PAL tillämpas och vice versa.

Om PAL inte är tillämplig får bedömningen av ett produktansvarskrav enligt förarbetena ske med ledning av allmänna skadeståndsrättsliga regler, framför allt skadeståndslagens culparegel.⁵⁵ Denna uppsats huvudfråga är att närmare utreda vilka dessa allmänna skadeståndsrättsliga regler är.

⁵² Prop. 1990/91:197 s. 88.

⁵³ Prop. 1990/91:197 s. 89.

⁵⁴ Prop. 1990/91:197 s. 89.

⁵⁵ Prop. 1990/91:197 s. 89.

3.1.2 Produktansvar enligt konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen

Enligt 31 §§ i konsumentköplagen (KKL) respektive konsumenttjänstlagen (KtjL) omfattar säljarens skadeståndsskyldighet på grund av fel även skada som till följd av felet uppkommer på egendom som tillhör köparen, eller någon medlem av dennes hushåll, och som är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål. Bestämmelserna i KKL och KtjL 31 §§ avser bara saksador. Ersättning för personskador får i stället krävas ut med stöd av PAL eller allmänna skadeståndsrättsliga regler.⁵⁶

Enligt KKL och KtjL behandlas alltså säljarens ansvar för produktsador som drabbar konsumenter som en del av det köprättsliga felansvaret. Konsumentköprätten skiljer sig härmed markant från den kommersiella köprätten. Vid köp mellan näringsidkare undantas som redan berörts produktsador från köplagens tillämpningsområde genom KöpL 67 § första stycket 2 men.

Utvidgningen av det konsumentköprättsliga felbegreppet till att även omfatta produktsador i form av saksador motiverades i förarbetena till KKL med att dessa skador oftast är av en relativt begränsad omfattning när de uppstår i konsumentförhållanden. Det ansågs därför vara naturligt att en konsument skulle kunna kräva ersättning för en produktskada samtidigt som övriga anspråk med anledning av felet framställs mot säljaren.⁵⁷

3.2 Huvudprincipen om utomobligatoriska regler vid egendomskador som drabbar näringsidkare

I produktansvarsmål är det ofta fråga om skadeståndsanspråk mot medkontrahenter och denna uppsats är inskränkt till just fall då den skadelidande och den skadevällande står i kontraktsförhållande med varandra. Frågan är då vilken betydelse den köprättsliga lagstiftningen och övriga kontraktsrättsliga principer skall ha på produktansvaret.⁵⁸

Högsta domstolen slog i det på produktskadeområdet klassiska rättsfallet NJA 1918 s. 156 fast att allmänna principer om utomobligatoriskt skadestånd skulle tillämpas på produktsador även i kontraktsförhållanden. Denna under 1900-talet omstridda och av många kritiserade⁵⁹ rättsats lagfästes genom 1990 års köplag.

⁵⁶ Prop. 1989/90:89 s. 131.

⁵⁷ Prop. 1989/90:89 s. 132.

⁵⁸ Bengtsson & Ullman s. 14.

⁵⁹ Se särskilt: Agell s. 30 ff.; Bengtsson, *SvJT* 1969 s 48ff; Hela Karlgrens bok *Produktansvaret* (1971) kan sägas vara en kritik mot denna grundsats. Mer härom nedan i kap. 5.1.

Enligt KöpL 67 § första stycket 2 men. utgår ersättning enligt köplagen inte för förlust som köparen tillfogas genom skador på annat än den sålda varan (detta kallar jag för *produktskadeundantaget*). Undantaget avser endast person- och saksador, de köprättsliga reglerna kan användas för att kräva ersättning för ren förmögenhetsskada som uppkommit p.g.a. menlig inverkan av en produkt.⁶⁰

Oavsett om en produktskada har uppstått inom eller utom ett kontraktsförhållande skall alltså PAL, eller andra utomobligatoriska skadeståndsprinciper, tillämpas så länge det är fråga om person- eller sakskada. I kommersiella förhållanden kan dock parterna genom avtal reglera hur ansvaret för produktskador skall fördelas.

3.3 Produktansvarslagens inverkan på allmänna principer om produktansvar i kommersiella förhållanden

Vid produktskador på näringsidkares egendom kan den skadelidande varken åberopa reglerna i köplagen eller PAL för att få ersättning. Enligt förarbetena till köplagen är den skadelidande istället hänvisad till ”de allmänna skadeståndsrättsliga regler som gäller för produktansvar, såvida det inte är fråga om garanti eller utfästelse”.⁶¹ Med detta åsyftades de principer om ansvar för skadebringande gods som hade utvecklats i praxis och doktrin före den nya köplagens och PAL:s ikraftträdande. Vissa av dessa principer utvecklades dock särskilt för att ersättning skulle kunna utgå vid sådana skador som numera omfattas av produktansvarslagen eller de konsumentköprättsliga lagarna. Den materiella behandlingen av de allmänna skadeståndsrättsliga principerna om produktansvar, och vilka möjliga vidareutvecklingar av dessa som kan tänkas ske, skall utredas utförligt nedan. I detta avsnitt skall den formella frågan om hur dessa principer påverkades av PAL:s ikraftträdande behandlas. Kan dessa principer fortfarande tillämpas och i vad mån kan de efter PAL vidareutvecklas i praxis och doktrin?

Det har aldrig rått någon tvekan om att culpaprincipen kan tillämpas även efter PAL:s tillkomst. Ett sätt som använts för att skärpa ansvaret är dock särskilt stränga culpabedömningar.⁶² Därför får man vara försiktig när man vid culpabedömningen söker ledning från äldre rättsfall. Många av dessa rättsfall gäller skador där det idag råder strikt ansvar enligt PAL. En del av de stränga culpabedömningar som skett i äldre rättsfall måste ses i ljuset av att det rörde

⁶⁰ NJA 1985 s. 641; NJA 1996 s. 68.

⁶¹ Prop. 1988/89:76 s. 54.

⁶² Se t.ex.: NJA 1949 s. 469 och NJA 1961 s. 94.

skador där starka skäl talade för att den skadelidande borde få ersättning, men där det inte fanns lagstiftning eller praxis som gav stöd för ett rent strikt ansvar.⁶³

Det bör stå klart att en skadelidandes rätt till ersättning för skador som överhuvudtaget inte berörs av PAL rimligen inte kan försämrans av att de skadelidandes rätt till ersättning för andra skador har förstärkts genom denna lag.⁶⁴ Inom doktrinen har dock diskuterats om valet att inte låta lagstiftningen omfatta vissa typer av skador har påverkat möjligheten att genom praxis skärpa ansvaret för dessa skador. Agell har särskilt betonat att de motiveringar som i förarbetena till PAL anfördes mot ett strikt ansvar för säkerhetsbrist vid sakskador hos näringsidkare⁶⁵ är så pass långtgående att det knappast är troligt att HD på egen hand ska införa ett sådant ansvar.⁶⁶ Hellner har dock för sin del anfört att en skärpning av ansvaret för denna typ av skador bör kunna ske i praxis. Enligt Hellner finns det inte tillräckliga skäl för att låta produktansvarslagen medföra ett avbrott i den utveckling mot ett strängare ansvar för säljare som verkade vara på gång före lagens tillkomst.⁶⁷

Produktansvarslagens och köplagens inverkan på de allmänna principer om produktansvar som utvecklats i praxis före dessa lagregleringar har nyligen behandlats av HD i NJA 2001 s. 309. HD slog i detta mål fast att den rättspraxis om ansvar för produktskador som utvecklats före 1990 års köplag och produktansvarslagen bör kunna beaktas, i den utsträckning inte nytillkommande lagstiftning ändrat förutsättningarna därför. Dessutom borde det, enligt HD, finnas utrymme för en fortsatt utveckling av produktansvaret genom rättspraxis.

I NJA 2001 s. 309 hade ett bolag, Tågåkeriet, köpt smörjolja av ett annat bolag, Matab. Matab hade fungerat som representant i detaljistledet för oljebolaget Castrol. Tågåkeriet hade beställt en zinkfri smörjolja som skulle motsvara en tidigare använd olja från ett annat oljebolag. Anledningen till att smörjoljan skulle vara zinkfri var att motorerna som oljan skulle användas i inte tålde zink. Detta förhållande hade Tågåkeriet påpekat för Matab. Oljan levererades av Castrol, som alltså fungerade som underleverantör. Matab hade till Castrol vidarebefordrat uppgifterna från Tågåkeriet om varför zinkfri olja beställdes och Castrol skulle "översätta" den tidigare använda smörjoljan till motsvarande olja av deras fabrikat. Av misstag levererade dock Castrol en olja som innehöll zink. Detta fick till följd att motorerna i Tågåkeriets lok skadades.

⁶³ Motsvarande problem kan uppstå när man söker ledning för ett garantiansvar i äldre praxis (Agell s. 24ff.). Denna fråga behandlas nedan i kap. 6.1.

⁶⁴ Dir 85/374/EEC art. 13; Hellner & Johansson s. 322. Det har dock diskuterats i vad mån möjligheten att få ersättning på köprättsliga och allmänna kontraktsrättsliga grunder har minskats genom bestämmelser i 1990 års köplag. Utrymmet för att tillämpa köprättsliga regler på s.k. ingrediensskador har enligt uttalanden i köplagspropositionen minskat genom 1990 års köplag. Denna fråga skall behandlas nedan i kap. 5.1.4. Dessutom har det i doktrinen diskuterats vad mån den nya bestämmelsen om "särskild utfästelse" i KöpL 40 § tredje stycket har minskat utrymmet att anse en säljare ansvarig p.g.a. underförstådd garanti. Denna fråga skall behandlas nedan i kap. 6.2.

⁶⁵ Se: Prop. 1990/91:197 s. 37f.

⁶⁶ Agell s. 31f.

⁶⁷ Hellner & Johansson s. 322, 327. Denna fråga behandlas materiellt nedan i kap. 9.

Tågåkeriet vände sig mot sin avtalspart Matab (vars talan i hovrätten och HD tagits över av bolaget Bildelsdistribution) och krävde ersättning dels för värdet av den levererade oljan och dels för skador på lokmotorerna och för ekonomiska följdofrluster som förorsakats av motorskadorna. I första hand grundade Tågåkeriet sin talan på att Matab svarade för underleverantören Catrols försummelse och i andra hand på att Matab ansvarade strikt för de uppkomna skadorna p.g.a. underförstådd garanti.

Domstolarna konstaterade att det förelåg ett fel i köplagens mening eftersom den levererade oljan inte var av den kvalitet som avtalats och att Matab i egenskap av säljare var ersättningsskyldig för skador som uppkommit till följd av detta fel. Den levererade varan var dock smörjoljan, medan den övervägande delen av kostnaderna som Tågåkeriet begärde ersättning för var hänförliga till skador på motorerna (d.v.s. skador på annat än den sålda varan.) Domstolarna framhöll att dessa kostnadsposter var produktskador och att köplagen således inte var tillämplig på dessa. Dessutom konstaterades att det var fråga om egendomsskador i näringsverksamhet och att produktansvarslagen således inte var tillämplig. HD slog fast att Matab hade åtagit sig att leverera zinkfri smörjolja och att bolaget därmed var ersättningsskyldigt för de skador som uppkom till följd av att olja som innehöll zink ändå levererades.

I domskälen till NJA 2001 s. 309 slog HD fast att lagstiftaren vid utarbetandet av den nya köplagen hade valt att undanta skador på annat än den sålda varan från köplagens skadeståndsbestämmelser. Uttalandena i köplagspropositionen gav dock enligt HD stöd för att ledning även fortsättningsvis kunde hämtas från de allmänna skadeståndsrättsliga principer på området som utvecklats i rättstillämpningen och som inte förändrats genom lagstiftning efter 1990 års köplag.

HD gick sedan vidare och bedömde i vad mån 1992 års produktansvarslag innebar någon inskränkning i möjligheten att använda sig av de allmänna principer om produktansvar som utvecklats i tidigare praxis. HD slog därvid fast att det faktum att saksador som drabbar näringsidkare inte kom att omfattas av produktansvarslagen i varje fall till viss del berodde på att lagen innefattade en implementering av EG-direktivet om produktansvar. Efter att ha återgivit de övriga argument som fördes fram i förarbetena mot att låta PAL:s tvingande regler om strikt ansvar omfatta även produktskador på egendom i näringsverksamhet uttalade sig HD om betydelsen av lagstiftarens val att utelämna egendomsskador i näringsverksamhet från PAL:s tillämpningsområde. Enligt HD hindrade inte detta ställningstagande ”att ett ansvar för sådana skador ändå kan komma i fråga i näringsverksamhet, åtminstone inte när frånvaron av skadebringande egenskaper har ’särskilts utfästs’ (jfr 40 § tredje stycket köplagen)”.

Det är inte alldeles lätt att tolka det sistnämnda uttalandet. Det torde vara alldeles självklart att ett ansvar för produktskador på egendom i näringsverksamhet kan komma i fråga, om inte annat så enligt den allmänna culperegeln. Rimligen måste HD med ”ett ansvar för sådana skador” syfta på att ett strikt ansvar för sådana skador under vissa förutsättningar kan komma ifråga även i näringsverksamhet. Ett sådant strikt ansvar skulle då i vart fall gälla om frånvaron av skadebringande egenskaper ”särskilt utfästs”. HD uttalar vidare att en tillämpning av allmänna

principer om produktansvar som utvecklats före lagens ikraftträdande har stöd i artikel 13 i EG-direktivet om produktansvar.

HD:s slutsats var således att den rättspraxis om ansvar för produktskador som utvecklats före 1990 års köplag och produktansvarslagen bör kunna beaktas, i den utsträckning inte nyttillkommande lagstiftning ändrat förutsättningarna därför. Dessutom borde det enligt HD finnas utrymme för en fortsatt utveckling av produktansvaret genom rättspraxis. Det senare uttalandet är mycket intressant. HD hade överhuvudtaget inte behövt beröra frågan om en vidareutvecklig kunde ske genom praxis. Det ansvar som lades på Matab höll sig klart inom det produktansvar som tidigare ansetts kunnat tillämpas utan stöd i lag. Ändå valde HD att markera att en fortsatt utveckling i praxis är möjlig. Detta kan inte uppfattas som annat en markering och signal både till doktrin, praktiker och lagstiftaren. HD anser sig inte, som vissa inom doktrinen har förutspått, hindrad av uttalandena i förarbetena till PAL att på egen hand vidareutveckla och skärpa den del av produktansvaret som lagstiftaren valt att inte reglera. På detta sätt kan förutsättningarna för ett genom praxis skärpt produktansvar mellan näringsidkare sägas vara detsamma som innan PAL trädde ikraft. Om man får tro Hellner så går utvecklingen därmed mot ett strängare ansvar för säljare.⁶⁸

HD:s uttalande kan sägas ge ramen för den kommande framställningen i denna uppsats. Således kommer en stor del av återstoden av denna uppsats ägnas åt att utreda vilka de allmänna principer om ansvar för produktskada som utvecklats före 1990 års köplag och produktansvarslagen är, i vad mån förutsättningarna för en tillämpning av dessa principer har förändrats, och vilka möjliga fortsatta utvecklingar av dessa principer som kan förutspås.

⁶⁸ Hellner & Johansson s. 327.

4 Ersättningsgill skada – gränsdragningen mellan sakskada och ren förmögenhetskada

4.1 Sakskada

I normalfallet är det givetvis relativt okomplicerat att avgöra vad som är en sakskada. Eftersom även ekonomiska följdförluster till sakskador är sakskador enligt skadeståndlagen (SkL 1 kap. 2 § e contrario) kan besvärliga gränsfall mot rena förmögenhetskakador dock uppstå. Denna gränsdragning är viktig eftersom andra regler gäller för rena förmögenhetskakador. För det första kan köprättsliga regler tillämpas vid rena förmögenhetskakador eftersom produktskadeundantaget i KöpL 67 § endast omfattar person- och sakskador. För det andra är möjligheten att få ersättning för rena förmögenhetskakador i utomobligatoriska sammanhang som bekant begränsad. För det tredje täcker grundskyddet i ansvarsförsäkringen endast person- och sakskador och inte rena förmögenhetskakador.⁶⁹

Enligt förarbetena till skadeståndslagen avses med begreppet sakskada i första hand en med fysiska medel tillfogad skada på fysiska föremål. Dessa fysiska föremål kan vara såväl lös som fast egendom.⁷⁰ Översatt på produktskador blir det alltså en skada på fast eller lös egendom orsakad av en produkt. Det finns inget krav på att brukbarheten av ett föremål skall ha minskats till följd av skadan, enbart estetiska förändringar är tillräckliga för att det skall anses föreligga en sakskada.⁷¹ Vidare skall enligt förarbetena både permanenta och tillfälliga förluster av föremål behandlas som sakskada.⁷²

Enligt förarbetena var inte skadeståndslagen avsedd att hindra en fortsatt utveckling av sakskadebegreppet i praxis så länge en sådan utveckling byggde på de grundsatser som hittills använts för att bestämma sakskadeersättningar.⁷³ En tidigare omdiskuterad fråga, som rörde i vilken mån en sådan vidareutveckling kunde ske, var om det krävdes en fysisk förändring för att en sakskada skulle ha uppstått. I NJA 1990 s. 80 utformades HD:s domskäl utifrån ett sådant krav. I detta fall hade en avelstik betäckts av en löslöpande hanhund och blivit dräktig

⁶⁹ Ullman s. 94f.

⁷⁰ Prop. 1972:5 s. 579f.

⁷¹ Hellner & Johansson s. 98.

⁷² Prop. 1972:5 s. 579f.

⁷³ Prop. 1972:5 s. 579.

med blandrasvalpar. Ägaren av tiken ansågs ha tillfogats en sakskada genom att dräktigheten innebar att tiken utsattes för en fysisk förändring.

Frågan om det krävs en fysisk förändring för att en sakskada skall anses föreligga har framförallt ställts på sin spets i försäkringspraxis. Anledningen till att gränsdragningsfrågor mellan sakskador och rena förmögenhetsskador ofta aktualiserats i försäkringspraxis är att grundskyddet i ansvarsförsäkringen, som ovan påpekats, inte täcker rena förmögenhetsskador. Skadeförsäkringens villkorsnämnd (SkVN) tillämpade tidigare ett strikt krav på fysisk förändring för att sakskada skulle anses ha uppstått. Denna tillämpning kritiserades i doktrinen⁷⁴ och den upprätthölls inte av HD i NJA 1996 s. 68 ("flygplansmotorn").

I NJA 1996 s. 68 hade ett handelsbolag levererat flänsämnen (kallas av käranden A) till Volvo flygmotor. Flänsämnena bearbetades och svetsades ihop med en annan komponent (kallas av käranden B) till en kapsel (kallas av käranden C) som användes i flygmotorer som Volvo skulle sälja vidare till en flygplanstillverkare. Efter en tid framkom att flänsämnena (A) inte uppfyllde Volvo flygmotors kvalitetskrav och man befarade därför en kortare livslängd än normalt för kapslarna (C). Volvo flygmotor kasserade därför 22 kapslar (C) vars flänsämnen (A) inte kunde avlägsnas. Det är viktigt att notera att detta inte gjordes av flygsäkerhetsskäl utan för att Volvo Flygmotor skulle uppfylla sina avtalsåtaganden gentemot flygplanstillverkaren. Efter att Volvo flygmotor krävt handelsbolaget på skadestånd för de 22 otjänliga kapslarna vägrade handelsbolagets försäkringsbolag att ersätta detta krav med hänvisning till att det inte avsåg en inträffad sakskada. Försäkringsbolagets inställning fick också stöd av SkVN i uttalandet 81/1992. Motivet till detta var att komponenten (B) där flänsämnet (A) svetsats fast inte hade genomgått någon fysisk förändring. Det faktum att slutprodukten (C) inte levde upp till Volvo flygmotors egna kvalitetskrav var enligt försäkringsbolaget och SkVN inte tillräckligt för att en sakskada skulle anses ha uppstått.

Rättsfrågan som HD hade att ta ställning till i NJA 1996 s. 68 var om skadan som Volvo flygmotor hade drabbats av var att beteckna som en sakskada. HD framhöll i domskälen att det inte fanns någon särskild bestämmelse i försäkringsavtalet om vad som avsågs med sakskada, således gjordes en prövning i målet utifrån sakskadebegreppet i skadeståndslagen. Enligt HD kunde man inte besvara frågan om en sakskada inträffat endast genom en bedömning om det skett en fysisk förändring av egendom. Vid bedömningen borde också hänsyn tas till om egendom försämrats genom att dess funktion förlorats eller blivit nedsatt i icke obetydlig grad. I och med att Volvo flygmotor kasserat kapslarna ansåg HD att man kunde anta att de bedömdes vara otjänliga för sitt ändamål. Därmed hade de en sådan nedsatt funktion att man skulle anse att en sakskada förelåg.

Efter NJA 1996 s. 68 är det alltså klart att även en icke obetydlig funktionsnedsättning kan innebära en sakskada. Det är alltså inte nödvändigt med en fysisk förändring. HD gjorde dock ytterligare ett uttalande i NJA 1996 s. 68 som är av vikt för denna uppsats. Detta rör förhållandet mellan det köprättsliga felansvaret och det utomobligatoriska produktansvaret. HD framhöll i domskälen

⁷⁴ Blomstrand m.fl. s. 212; Kleineman (1987) s. 162ff.; Kleineman *JT* 93/94 s. 728f.; Roos s. 16f; Ullman s. 95f.

att begreppet ”skada på annat än den sålda varan” i KöpL 67 § första stycket 2 men. skall förstås som sakskada enligt skadeståndslagen. Detta innebär att det utomobligatoriska sakskade-begreppet blir avgörande för vad som omfattas av köplagens fel-bestämmelser. Föreligger det en sakskada skall köplagen enligt produktskadeundantaget i KöpL 67 § inte tillämpas. Omvänt skall köplagens skadeståndsbestämmelser däremot tillämpas om det föreligger en ren förmögenhetsskada. HD framhöll att ett snävt sakskadebegrepp därför gav ett vidare utrymme för köprättsligt grundade anspråk på ren förmögenhetsskada och vice versa.

Genom att utöka sakskadebegreppet på det sätt som HD gör i NJA 1996 s. 68 minskas alltså utrymmet för de rena förmögenhetsskadorna och därmed minskas även köplagens tillämpningsområde. Ullman menar att denna dom är en del i en allmän förskjutning av gränsen mellan rena förmögenhetsskador och sakskador som lett till ett utvidgat sakskadebegrepp.⁷⁵ En utveckling i samma riktning är de inskränkningar i utrymmet att tillämpa köplagen på ingrediensskador som infördes i 1990 års köplag. Denna förskjutning innebär att möjligheten för säljare av egendom att få skadeståndskrav som riktas mot dem täckta genom den ordinarie ansvarsförsäkringen har ökat. Detta innebär samtidigt att köpare av egendom istället måste visa att förutsättningarna för ett utomobligatoriskt skadestånd är uppfyllda, vilket är särskilt oförmånligt i de fall som tidigare kunde hänföras till direkta förluster och därmed omfattades av kontrollansvaret enligt köplagen. Ullman betecknar det som att säljare av varor som kan orsaka ingrediensskador har fått förmånen av en begränsning av ansvarsriskerna.⁷⁶

4.2 Ren förmögenhetsskada

Begreppet ren förmögenhetsskada definieras i SkL 1 kap. 2 § som ekonomisk skada som uppkommit utan samband med att någon lider person- eller sakskada. Av detta följer att ekonomiska följdförluster till person- eller sakskador inte är rena förmögenhetsskador.⁷⁷ Det är naturligt att gränsfall kan uppstå där det är oklart om en inträffad ekonomisk skada har samband med en person- eller sakskada.

⁷⁵ Ullman s. 98. Andra delar av denna rättsutveckling torde vara det ovan refererade NJA 1990 s. 80 (avelstiken) och NJA 1993 s. 703. I NJA 1993 s. 703 hade en markägare i strid med kulturminneslagen gjort ingrepp i ett fast fornminne. I anledning av detta krävde Riksantikvarieämbetet ersättning för arkeologiska undersökningar som hade genomförts till följd av ingreppen i fornlämningen. Enligt HD fick markägaren genom sitt ingrepp i fornlämningen ”anses ha orsakat en sakskada, för vilket Riksantikvarieämbetet såsom företrädare för kulturminnesvården” hade rätt till ersättning.

⁷⁶ Ullman s. 98f. Samtidigt betonar Ullman att betydelsen av gränsdragningen mellan rena förmögenhetsskador och sakskador i viss mån har minskat genom att vissa bolag på försäkringsmarkanden har genomfört generella utvidgningar av ansvarsförsäkringen och att det finns ökade möjligheter till tilläggförsäkringar. Se vidare Ullman s. 159-190, angående ingrediensskadorna se särskilt s. 185-190.

⁷⁷ Prop. 1972:5 s. 451f.

Enligt SkL 2 kap. 2 § ersätts ren förmögenhetsskada utanför kontraktsförhållanden normalt endast vid brott om det inte finns särskilt lagstöd. Vid skadeståndskrav mot det allmänna ersätts dock ren förmögenhetsskada under vissa förutsättningar enligt SkL 3 kap 2-3 §§. Inom kontraktsförhållanden gäller dock det omvända förhållandet att rena förmögenhetsskador normalt ersätts. Detta innebär att en skadelidande innan han begär ersättning måste analysera sin situation noga för att bestämma lämplig argumentationsstrategi. Om köplagen kan bli tillämplig kan en skadelidande således argumentera för att en inträffad skada är en ren förmögenhetsskada och därför få ersättning genom köplagens skadeståndsbestämmelser. Om däremot skadan uppkommit utanför ett kontraktsförhållande bör den skadelidande istället argumentera för att den inträffade skadan är en sakskada. Alternativt om detta är alltför långsökt att det föreligger ett kontraktliknande förhållande som motiverar att rena förmögenhetsskador skall ersättas.

En mängd olika gränsdragningsfall kring om det finns ett samband mellan en ekonomisk förlust och att *någon* har lidit person- eller sakskada kan givetvis uppstå. För en närmare belysning av dessa gränsdragningsproblem hänvisas till Kleinemans avhandling *Ren förmögenhetsskada*. Jag har dock valt att behandla ett gränsdragningsproblem som är av särskild relevans på produktansvarsområdet. Detta gäller vad som ovan kallats *transporterad sakskada*. Problemet berördes i NJA 1985 s. 641 ("bensinpumpen").

I NJA 1985 s. 641 hade en konsument tankat bensin på en bensinmack ur en pump märkt "premium". Bensinen innehöll ett främmande ämne, troligen dieselolja, som skadade motorn. I målet stod det klart att det främmande ämnet hade tillförts bensinen innan den levererades till macken. Felet hade alltså begåtts i ett tidigare säljled. Märkningen av pumpen tillsammans med konsumentskyddsaspekter gjorde att bensinmacksbolaget ansågs ansvarigt på grund av en underförstådd garanti. När bensinen avvek från denna underförstått garanterade kvalitet skulle bensinmacksbolaget enligt HD svara för den uppkomna skadan trots att bolaget inte varit vårdslöst.

Vad som gör NJA 1985 s. 641 intressant i detta sammanhang är att HD, som ett argument för att ålägga bensinmacksbolaget ett strikt ansvar p.g.a. underförstådd garanti, anförde att bolaget regressivs kunde föra talan mot den ansvarige i tidigare säljled. HD konstaterade att fallet rörde en detaljist som köpt en felaktig vara som orsakade en produktskada för en konsument. HD framhöll domskälsvis att den skada som detaljisten drabbades av då han tvingades utge ersättning till en konsument i ett fall som detta var en ren förmögenhetsskada. HD anförde vidare att detaljisten kunde kräva bakre säljled på ersättning för denna rena förmögenhetsskada genom reglerna i köplagen. På detta sätt kunde, enligt HD, ansvaret föras vidare bakåt och slutligen placeras på den som faktiskt var ansvarig för att godset fick skadebringande egenskaper.⁷⁸

⁷⁸ HD:s argumentation om möjligheten att föra ansvaret bakåt har diskuterats och kritiserats av Ulf K Nordensson i *TSA* 1986 s. 201.

Enligt HD:s domskäl i NJA 1985 s. 645 är alltså transporterade sakskador på produktskadeområdet rena förmögenhetsskador, i vart fall om produktskadan drabbar en konsument. Det är svårt att se att det faktum att produktskadan har drabbat en konsument skulle vara avgörande för hur skadan skall klassificeras. HD:s uttalande måste rimligtvis också ha relevans för de fall då en detaljist p.g.a. en produktskada tvingas utge ersättning till en näringsidkare. I doktrinen har Jan Ramberg och Dan Lindmark stannat vid att detta är gällande rätt enligt uttalandet i NJA 1985 s. 641.⁷⁹ Hellner citerar i sin lärobok *Skadeståndsrätt* endast HD:s uttalande utan någon närmare kommentar.⁸⁰

På andra håll i doktrinen har dock skarp kritik riktats mot uttalandet och det har ifrågasatts om det speglar gällande rätt. Anders Agell har anfört att förvandlingen av en skada p.g.a. utgiven ersättning för fysisk skada till en ren förmögenhetsskada som bedöms enligt andra regler än initialskadan är ”rättssystematiskt och rättspolitiskt svårsmält”.⁸¹ Ullman har påpekat att en sådan förvandling knappast står i överrensstämmelse med SkL 1 kap 2 §.⁸² Motivet för detta är att en sådan skada, enligt Ullman, har uppkommit i samband med att någon har lidit person- eller sakskada. Dessutom har Ullman anfört att HD:s uttalande i vart fall har blivit obsolet genom 1990 års köplag. Enligt KöpL 67 § första stycket 2 men. skall inte köplagen tillämpas på skador på annat än den sålda varan. Bensinmacksbolaget i NJA 1985 s. 641 ålades att utge ersättning för skador på en motor vilket är något annat än den sålda varan bensin. Det faktum att något undantag för transporterade person- och sakskador inte görs i 1990 års köplag eller dess förarbeten bör enligt Ullman betyda att uttalandet i bensinpumpsfallet efter den nya köplagen har mist sin betydelse.⁸³

Till bemötande av Ullmans resonemang om att frågan skulle ha avgjorts genom 1990 års köplag kan anföras att det i förarbetena till 67 § första stycket 2 men. visserligen sades att bestämmelsen i viss mån justerade dithills gällande rätt. Dock angavs sedan endast det minskade utrymmet för ersättning för s.k. ingrediensskador som utformningen av lagtexten gav upphov till. I övrigt var

⁷⁹ Ramberg (1995) s. 664. Ramberg ifrågasätter dock de lege ferenda om detta är lämpligt (jfr dock Ramberg & Herre, *Allmän köprätt* s. 197); Lindmark s. 111. Se: Ramberg (1995) s. 664f. och Ramberg & Herre, *Allmän köprätt* s. 197 angående frågan om en transporterad sakskada enligt köplagen är en direkt eller indirekt förlust.

⁸⁰ Hellner & Johansson s. 328. På s. 67 i Hellner & Johansson framhålls dock just de transporterade sakskadorna som en skadesituation där det är oklart om skadan är att anse som sakskada eller ren förmögenhetsskada.

⁸¹ Agell s. 25.

⁸² Ullman s. 100f. Ullman tillägger dock att denna kritik inte är relevant om HD, vilket enligt Ullman inte kan uteslutas, använt sig av ett särskilt köprättsligt förmögenhetsbegrepp. Mot denna möjlighet kan invändas att HD i NJA 1996 s. 68 bestämde köplagens tillämpningsområde med hjälp av de skadeståndsrättsliga skadebegreppen.

⁸³ Ullman s. 100. Det kan tilläggas att försäkringsbolagen allt sedan domen varit eniga om att fortsätta att betrakta transporterade sakskador som sakskador och inte som rena förmögenhetsskador (Ullman s. 100).

avsikten endast att lagfästa principen att köprättsliga regler inte skulle tillämpas på produktskador.⁸⁴ Dessutom är det som nedan ska utvecklas även möjligt att hävda att skadan som detaljisten drabbas av inte beror på en fysisk skada på annat än den sålda varan, utan på en förmögenhetsförlust orsakad av det bakre säljledets avtalsbrott. I sådana fall skulle frågan överhuvudtaget inte beröras av regeln i 67 § första stycket 2 men.

Bakgrunden till den begreppsförvirring som Agell och Ullman anser att HD:s uttalande leder till är det komplicerade förhållandet mellan köprätten och det utomobligatoriska produktansvaret. Om detaljisten hade ansetts skadeståndsansvarig på grund av köprättsligt fel hade det som Agell har påpekat varit naturligt att regresskravet mot bakre säljled också bedömdes som ett köprättsligt krav.⁸⁵ Det hade då inte ens varit nödvändigt att föra en diskussion kring begreppen ren förmögenhetsskada och sakskada. Ett sådant felansvar på konsumentområdet infördes genom konsumenttjänstlagen respektive konsumentköplagen 31 §§. Ansvaret kan enligt idag gällande rätt föras bakåt i distributionskedjan på konsumentköprättslig grund eller med stöd av PAL 11 §. På detta sätt kan ansvaret, enligt den idag gällande konsumenträttsliga lagstiftningen, slutligen läggas på den som faktiskt var ansvarig för att godset fick skadebringande egenskaper på ett sådant sätt som HD förordade i bensinpumpsfallet.

Vid tiden för HD:s uttalande i bensinpumpsfallet fanns det inte något lagreglerat konsumentköprättsligt produktansvar.⁸⁶ HD tillämpade inte heller något sådant utan gjorde detaljisten ansvarig p.g.a. en underförstådd garanti. Trots detta gjordes ett generellt uttalande om att den skada detaljisten drabbades av då han tvingades utge ersättning till konsumenten var en ren förmögenhetsskada som kunde föras tillbaka på köprättsligt grund. Motivet för detta skulle vara att ersättningskravet mot säljaren i tidigare led inte avser ersättning för en fysisk skada, utan ersättning för en förmögenhetsförlust som orsakats av avtalsbrott då denne levererat en felaktig produkt till detaljisten.⁸⁷

Om skadan skulle undantas från köprätten genom att klassificeras som en följdförlust till en sakskada återstår endast en regresstalan mot den som är ansvarig för de skadebringande egenskaperna med stöd av den utomobligatoriska culparegeln eller på allmänna kontraktsrättsliga principer. Anledningen till att bensinen avviker från den kvalitet som detaljisten anses ha underförstått garanterat är dock att det bakre säljledet inte har levererat den vara till detaljisten som var avtalat. Vid bedömningen av detaljistens regresstalan mot det bakre säljledet blir således innehållet i avtalet dem emellan avgörande. Den ersättning

⁸⁴ Prop. 1988/89:76 s. 189, 51ff.

⁸⁵ Agell s. 25.

⁸⁶ Det fanns vid tiden för fallet dock ett förslag om ett sådant i SOU 1984:25 och Prop. 1984/85:110 s. 276.

⁸⁷ Ramberg & Herre, *Allmän köprätt* s. 197.

som detaljisten har utgivit har till syvende och sist sin grund i ett avtalsbrott mellan detaljisten och det bakre säljledet. Det kan därför förefalla naturligt att tillämpa de köprättsliga reglerna som är utformade just för situationer av denna typ.

En mängd argument kan som framgår ovan anföras både för och emot att transporterade saksador generellt skall behandlas som rena förmögenhetsskador som kan föras bakåt på köprättslig grund. Det går inte att komma ifrån att det vid detaljistens regresstalan mot det bakre säljledet främst är typiskt köprättsliga synpunkter som gör sig gällande. Dock har lagstiftaren genom 1990 års lagstiftning bekräftat att produktskadorna skall undantas från köprättens tillämpningsområde. Genom detta har man valt att bortse från frågan om en produktskada beror på ett avtalsbrott. Att då när det slutliga ansvaret för en produktskada skall bestämmas klassificera skadan som en ren förmögenhetsskada och återföra denna till köprättens område kan onekligen förefalla märkligt. Detta kan jämföras med de utomobligatoriska tredjemansskadorna som ju trots en ibland mycket svag koppling till en person- eller sakskada rättssystematiskt inte betraktas som rena förmögenhetsskador.⁸⁸ Till dessa generella rättssystematiska problem kommer konkreta praktiska konsekvenser exempelvis att grundskyddet i ansvarsförsäkringen inte täcker rena förmögenhetsskador. Detta har som framhållits ovan (not 83) gjort att försäkringsbolagen kommit överens om att inte tillämpa uttalandet i NJA 1985 s. 641. Fallet rörde dessutom ett konsumentfall och konsumentskyddsaspekter fördes fram i domen. För dessa situationer finns i dag en möjlighet till köprättslig regress genom att produktskador omfattas av de konsumentköprättsliga lagarna, och det finns en uttrycklig regressrätt enligt PAL 11 § mot den som är ansvarig enligt denna lag. En rimlig slutsats torde i detta läge vara att i avsaknad av ett definitivt ställningstagande från HD beteckna rättsläget som oklart.

⁸⁸ Andersson s. 18f.

5 Köprättsligt ansvar i kommersiella förhållanden

5.1 Köplagen

5.1.1 Bakgrunden till produktskadeundantaget

Enligt KöpL 67 § *första* stycket 2 men. gäller idag att skador på annat än den sålda varan inte omfattas av köplagen. Genom att denna regel infördes i den nya köplagen lagfästes, och i viss mån skärptes, en princip som gällt ända sedan 1918.

Enligt 1905 års köplag svarade en säljare enligt 43 § *andra* stycket strikt för skador som orsakats av fel vid leveransavtal. I motiven till 1905 års köplag tog man inte ställning till frågan om denna regel kunde tillämpas på produktskador⁸⁹ (eller skador till följd av skadebringande egenskaper i gods som termen vid denna tid löd). Frågan kom upp till HD:s prövning i rättsfallet NJA 1918 s. 156. I detta fall väckte en lantbrukare skadeståndtalan mot en foderförsäljare. Lantbrukarens kor hade blivit sjuka efter att ha ätit foder som innehöll ett giftigt ämne. Majoriteten i HD (tre justitieråd) fann att köplagen inte var tillämplig vid denna typ av skada.

Den princip som kan sägas ha lanserats genom 1918 års fall bekräftades och skärptes genom senare rättsfall, exempelvis genom NJA 1945 s. 189 ("bilmotorkolvarna").

I NJA 1945 s. 189 hade en lastbil lämnats in för reparation på en bilverkstad. Reparationen omfattade bl.a. byte av motorkolvar. Verkstadsägaren köpte nya kolvar av ett annat företag och monterade in dessa i motorn. Strax efter att reparationen var färdig så gick en av kolvarna sönder p.g.a. ett fabriktionsfel. Detta fick till följd att en stor del av motorn skadades. Hovrätten, vars dom fastställdes av HD, fann att skadan inte omfattades av köplagen. Bilreparatören ansågs inte ha varit oaktsam och ansågs inte heller kunna göras ansvarig på grund av garanti.

I NJA 1945 s. 189 behandlade överinstanserna bilreparatören som en säljare av kolvarna och fann att köplagens regler inte kunde tillämpas. I detta fall monterades kolvarna in i motorn, vilket innebär att det endast var bilägaren som riskerade att drabbas av skadan. Det rörde alltså inte ett fall där en bredare omgivning utsattes för en risk att skadas av en produkt. Således kan fallet sägas vara en strikt tillämpning av principen att produktskador inte bedöms enligt köprättsliga regler. Att märka är också att överinstanserna inte var beredda att

⁸⁹ NJA II 1906 nr 1 s. 80.

tillämpa ett resonemang om underförstådd oskadlighetsgaranti. Det torde väl inte vara helt omöjligt att hävda att bilreparatören då han åtog sig att införskaffa kolvar och montera in dessa även underförstått garanterade att kolvarna inte skulle skada motorn. Inte heller var överinstanserna beredda att låta bilreparatören svara för kolvleverantörens försummelse. Således upprätthölls principen att ett försäljningsled i utomobligatoriska sammanhang endast svarar för egen försummelse.⁹⁰

5.1.2 Motiven för produktskadeundantaget i 1990 års köplag

Det har flera gånger ovan påpekats att lagstiftaren genom regeln i 67 § första stycket 2 men. i 1990 års köplag slog fast att grundsatsen att köprättens regler inte skall tillämpas på produktskador på köparens egendom alltjämt skulle gälla. I förarbetena diskuterades dock om man istället skulle låta köplagens regler omfatta även denna typ av skador.

Eftersom produktskador ofta kan vara följskador till köprättsliga fel kunde det enligt departementschefen förefalla naturligt att tillämpa de köprättsliga reglerna även på sådana skador. En sådan ordning skulle dock enligt departementschefen leda till så stora problem att detta inte var önskvärt.⁹¹ Upphovet till dessa problem ansågs vara differentieringen mellan direkta och indirekta köprättsliga förluster. Denna differentiering infördes genom 1990 års köplag. Direkta förluster är som bekant förluster som är näraliggande och typiska förluster på grund av ett avtalsbrott. För dessa gäller det stränga kontrollansvaret. För övriga förluster, de indirekta, förutsätts vållande eller garanti på säljarens sida.

Om produktskador skulle omfattas av köplagens regler så skulle dessa skador, enligt departementschefen, behandlas som indirekta förluster.⁹² Därmed skulle det krävas vållande på säljarens sida för att denne skulle bli ansvarig. Ansvarsgrunden skulle alltså sammanfalla med vad som gällde enligt allmänna regler om produktansvar (d.v.s. culparegeln).⁹³ På detta sätt skulle den skadelidande inte vinna någonting på att produktskador omfattades av köplagen. Till detta kom att det enligt köplagsförslaget gällde en absolut reklamationsfrist om två år i stället för den allmänna tioårspreskriptionen som gäller enligt de allmänna reglerna om produktansvar. Om ingen ändring gjordes i köplagens reklamationsfrister skulle därmed, enligt departementschefen, en köprättslig reglering av produktansvaret vara till nackdel för den skadelidande. Detta skulle enligt departementschefen få till följd att olika regler, t.ex. ifråga om preskription, skulle komma att gälla

⁹⁰ Se: NJA 2001 s. 309.

⁹¹ Prop. 1988/89:76 s. 52ff.

⁹² Prop. 1988/89:76 s. 53.

⁹³ Detta ska jämföras med det strikta ansvaret för leveransavtal som gällde enligt 1905 års köplag 34 § 2 st.

beroende på om köparen stod i kontraktsförhållande med den skadeståndsskyldige eller inte.⁹⁴

Det andra problemet som en köprättslig reglering av produktskadorna enligt propositionen riskerade att ge upphov till berodde också det på att dessa skador i sådana fall skulle vara indirekta förluster. Termen indirekt förlust hämtades ur standardvillkor. Avsikten med att införa detta begrepp var att anpassa köplagens terminologi till den marknadspraxis som gällde enligt standardavtalen.⁹⁵ Departementschefen antog att om produktskador skulle omfattas av köplagen så skulle också en bestämmelse om att dessa var att anse som indirekta förluster få införas i lagen. I de allmänt tillämpade standardvillkoren återfanns, enligt departementschefen, vanligen ansvarsfriskrivningar med avseende på indirekt förlust eller följdförlust utan att innebörden av dessa begrepp närmare klargjordes. Om lagtexten skulle ange att en produktskada utgjorde en indirekt förlust riskerade detta, enligt departementschefen, att per automatik även få återverkningar för innebörden ansvarsfriskrivningar i standardavtalen. Därigenom skulle en sådan regel i köplagen innebära att produktansvar i stor utsträckning skulle uteslutas i kontraktsförhållanden mellan näringsidkare.⁹⁶

Slutsatsen i propositionen blev med bakgrund av de problem som den motsatta ordningen ansågs ge upphov till att det ansågs lämpligast att undanta produktskadorna från köprättens tillämpningsområde. Rätten till ersättning för produktskador skulle i stället bedömas enligt de allmänna skadeståndsrättsliga regler som gäller för produktansvar, såvida inte garanti eller utfästelse kan komma ifråga.

Ett genomgående argument mot att låta produktskadorna omfattas av köplagen var således att dessa skador skulle behandlas som indirekta förluster. Därmed skulle man inte vinna något på att låta köplagen bli tillämplig på dessa.⁹⁷ Det är dock inte självklart att produktskador i alla lägen måste betraktas som indirekta förluster. I den svenska propositionen gjordes hänvisningar till de finska och norska köplagarna. I den finska köplagen återfinns en bestämmelse om produktansvar som innebär att en förlust till följd av en produktskada skall utgöra indirekt förlust. Den norska köplagen från 1988 innehåller dock en mer omfattande köprättslig reglering av produktansvaret.

⁹⁴ Prop. 1988/89:76 s. 53.

⁹⁵ Håstad s. 193ff.

⁹⁶ Prop. 1988/89:76 s. 53.

⁹⁷ Jfr Håstad s. 200f. som delar denna slutsats. Håstad anför också på samma ställe att produktskador till sin typ skiljer sig från de allmänna förmögenhetsförluster som normalt behandlas enligt köplagen. Värdet av detta argument kan ifrågasättas. Köplagen är tillämplig vid avtal mellan näringsidkare. Dan Lindmarks undersökning av produktskador på detta område som redogjordes för ovan visade att förmögenhetsmomentet generellt är dominerande vid dessa skador. Sambandet med en fysisk skada är ofta inte mer än formell.

Enligt huvudregeln i den norska köplagen bygger ansvaret för produktskador på de allmänna reglerna om produktansvar, men det framhölls i förarbetena att det är naturligt att vissa skador på annat än den sålda varan regleras av köplagen.⁹⁸ Frågan om en produktskada omfattas av den norska köplagen får avgöras från fall till fall, ytterst genom en adekvansbedömning enligt köpsloven 67 § (1) 2 men.⁹⁹ Om köpsloven anses vara tillämplig sker en differentiering av det köprättsliga ansvaret för produktskador. Enligt huvudregeln är skador till följd av produktskador indirekta förluster (köpsloven 67 § (2)d). Däremot skall förlust till följd av skador på föremål som tillverkas av den sålda varan och skador på andra föremål som har nära och direkt samband med varans förutsatta bruk ersättas som direkt förlust (jfr ingrediens- och komponentskador). Detsamma gäller om den skadade egendomen har ett klart funktionellt samband med den sålda varan.¹⁰⁰ Det kan även tilläggas att man i Norge tillåter anspråkskonkurrens på området. I Bergem och Rognelin's kommentar till den norska köplagen sägs att det är naturligt att en köpare, i den mån det är möjligt, får välja om han vill grunda sin talan om ersättning för produktskada på den norska produktansvarslagen, på allmänna regler om produktansvar eller på den norska köplagen.¹⁰¹ De negativa konsekvenser i form av olika reklamationsfrister och liknande beroende på om parterna stod i kontraktsförhållande med varandra eller inte, som enligt den svenske lagstiftaren var ett argument mot att låta produktansvaret omfattas av köplagen, är alltså inte oöverstigliga.¹⁰²

Ramberg har anfört att en ordning liknande den i Finland och Norge hade underlättat behandlingen av de skador som ovan kallades transporterade saksador. Om en detaljists egendom skadas av en vara som han köpt av ett bakre säljled är denna skada en produktskada och det bakre säljledet svarar inte för denna skada på köprättslig grund. Detsamma gäller detaljistens ansvar för skador som drabbar slutkunden. När detaljisten vänder sig mot det bakre säljledet för att regressivt kräva ersättning för skadestånd som utgivits till slutkunden är detta dock enligt Ramberg och HD:s uttalande i NJA 1985 s. 641 en talan om ersättningsförlust p.g.a. det bakre säljledets avtalsbrott.¹⁰³ På grund av utformningen av KöpL 67 § *andra* stycket kan det inte heller uteslutas att denna förlust skall betraktas som direkt.¹⁰⁴ Det faktum att den svenska köplagen inte tillämpas på produktskador tillsammans med HD:s uttalande i NJA 1985 s. 641 leder till den föga konsekventa (och ovan diskuterade) ordningen att ersättningen för sakskada "förvandlas" till ersättning för förmögenhetsförlust när den förs bakåt mot tidigare säljled. Ramberg har framfört att denna inkonsekvens hade kunnat

⁹⁸ Bergem & Rognelin s. 253f.

⁹⁹ Bergem & Rognelin s. 254, 371.

¹⁰⁰ Köpsloven 67 § (2)d; Bergem & Rognelin s. 370f.

¹⁰¹ Bergem & Rognelin s. 253f

¹⁰² Jfr dock Agell s. 317. Om köprättsligt produktansvar skulle tillåtas anser Agell att det för enkelhetens och klarhetens skull finns skäl att endast tillåta en köpare att grunda sin talan på de köprättsliga reglerna.

¹⁰³ Ramberg (1995) s. 664.

¹⁰⁴ Ramberg (1995) s. 669ff.

undvikas genom att liksom i den finska och den norska köplagen låta produktansvaret i viss utsträckning omfattas av köplagen. På detta sätt hade man, enligt Ramberg, uppnått en större överensstämmelse mellan de principer som gäller i de olika säljleden.¹⁰⁵

Enligt min mening är fördelen med att upprätthålla undantaget att inte tillämpa köprättsliga regler på produktskador att man håller fast vid en gammal och väl etablerad grundsats. Reglerna blir även enkla och relativt lättillämpade. Oavsett om parterna står i kontraktsförhållande eller ej tillämpas samma regler. Den svenska lösningen kan alltså sägas främja förutsebarhet och enkelhet. Vid fördelning av ansvar för skador mellan olika säljled leder dock den svenska inställningen till märkliga och inkonsekventa beslut. Den norska lösningen är mer komplicerad, men samtidigt även mer nyanserad. Genom att skilja mellan olika typer av produktskador fångar man just upp den skilda problematiken som finns vid olika skadetyper. Därmed minskar behovet av att laborera med underförstådda garantier, förvandling av skador från ersättning för sakskada till ersättning för förmögenhetsförlust och liknande.

5.1.3 Särbehandlingen av ingrediensskador före 1990 års köplag

I rättspraxis före 1990 års köplag fanns exempel på att HD inte alltid upprätthöll principen att köprätten inte skulle tillämpas på produktskador. Dessa fall är inte helt enhetliga och är allmänt svårtolkade. I doktrinen brukar de dock kallas ”ingrediensskadefall”.¹⁰⁶ Det som har sagts förena dessa fall är att den skadebringande varan efter leveransen har kommit att ingå som en beståndsdel (ingrediens) i en produkt som sedan skadas i sin helhet. Det är framförallt tre rättsfall som brukar nämnas i sammanhanget.

I NJA 1935 s. 577 och NJA 1951 s. 271 hade bristfälligt byggnadsmaterial köpts. Detta fick i båda fallen till följd att byggnaden där materialet användes skadades. Det klassiska ingrediensskadefallet är dock NJA 1960 s. 441 (”fårsmäckan”).

I NJA 1960 s. 641 hade en slakteriförening köpt ett parti skorpmjöl. Skorpmjölet användes vid tillverkning av fårsmäckor (ett slags gotländska köttbullar). Det visade sig dock efter att fårsmäckorna hade tillverkats att skorpmjölet hade innehållit stenpartiklar, vilket fick till följd att fårsmäckorna fick kasseras. Slakteriföreningen krävde skorpmjölsleverantören på skadestånd för den uteblivna vinst som detta ledde till. HD uttalade att felet fick till följd att ”produkten blev oduglig för sitt ändamål” och att 43 § *andra* stycket köplagen skulle tillämpas på ”skada av ifrågavarande art.”

¹⁰⁵ Ramberg (1995) s. 664.

¹⁰⁶ Bengtsson, *SvJT* 1969 s. 48.

Det står klart att alla ovan tre berörda fall rörde skador på ”annat” än den sålda varan. Trots detta tillämpades köplagens regler. Det avgörande torde vara att det skadebringande godset i alla tre målen var en väsentlig beståndsdel i det skadade godset (byggnaderna respektive fårmäcckan). Det var i efterhand svårt att särskilja denna beståndsdel från slutprodukten.¹⁰⁷ Detta kan jämföras med NJA 1945 s. 189 (”bilmotorkolvorna”) där motorkolvorna var lätt identifierbara komponenter i motorn.¹⁰⁸ I doktrinen före 1990 års köplag anfördes att ingrediensskadorna låg nära de förluster som behandlas i köplagen. Skadorna angavs också ofta vara av begränsad betydelse. Det faktum att det i fårmäcckefallet rörde ett skadestånd för utebliven vinst som ju normalt är en typisk köprättslig förlust betonades som ett särskilt argument för att HD tillämpade köplagen i detta mål.¹⁰⁹

Det grundläggande motivet för att särbehandla ingrediensskadorna torde vara det samband mellan den sålda produkten och den inträffade skadan som kännetecknar denna typ av fall. Skadan på slutprodukten kan ses som ett fel till följd av att den skadebringande ingrediensen är olämplig för sitt ändamål.¹¹⁰ Det skadebringande godset såldes i fårmäcckefallet till en annan näringsidkare för att ingå som en beståndsdel i en vara som skulle säljas vidare. I fall av denna typ är risken för att slutprodukten som helhet skadas om det sålda godset är defekt något som säljaren av detta gods bör kunna kalkylera med och kunna beakta vid avtalstillfället.¹¹¹

5.1.4 Ingrediensskador enligt 1990 års köplag

Den svenska köplagen från 1990 föregicks av två större köprättsliga utredningar, SOU 1976:66 och den samnordiska köprättsliga utredningen NU 1984:5. I SOU 1976:66 uttalades att det köprättsliga felansvaret lämpligen inte borde tillämpas på produktskador.¹¹² Däremot uttalades, med syftning på de s.k. ingrediensskadorna, att avsikten inte var att ta ställning till frågan om var gränsen skulle dras mellan felansvaret och produktansvaret.¹¹³ Det svenska lagförslaget till NU 1984:5 byggde också på tanken att produktskador som regel inte skulle omfattas av det köprättsliga felansvaret. Dock uttalades att skador som var närliggande till felansvaret, som exempelvis ingrediensskador, skulle kunna bedömas enligt köprättsliga regler.¹¹⁴

¹⁰⁷ Karlgren s. 32ff.; Dufwa (1984) s. 202.

¹⁰⁸ Bengtsson, *SvJT* 1969 s. 48.; Se även RH 1984:112.

¹⁰⁹ Bengtsson, *SvJT* 1969 s. 48; Karlgren s. 36.

¹¹⁰ Agell s. 318.

¹¹¹ Jfr Bengtsson (1960) s. 23ff.

¹¹² SOU 1976:66 s. 159.

¹¹³ SOU 1976:66 s. 313.

¹¹⁴ NU 1984:5 s. 187, 359.

I propositionens specialmotivering till KöpL 67 § sägs dock uttryckligen att utformningen av lagtexten leder till att ingrediensskador i princip inte längre skall bedömas med ledning av köprättsliga regler. I stället skall regler om produktskador i allmänhet tillämpas om inte annat har avtalats. Dock görs en viss reservation för fall då det finns *identitet* mellan en köpt beståndsdel och slutprodukten. Om den köpta varan utgör den helt dominerande delen av slutprodukten kan enligt departementschefen sådan identitet anses föreligga. I sådana fall är det inte fråga om skada på *annat* än den sålda varan och köplagens regler bör då tillämpas.¹¹⁵

Det skall påpekas att komponent- och ingrediensskador endast aktualiseras om en köpt vara infogas som en komponent eller ingrediens i annan egendom som sedan skadas. Om en beståndsdel i en köpt vara är felaktig och p.g.a. detta skadar delar av eller hela den köpta varan föreligger typiskt sett ett köprättsligt fel. Avgörande blir i sådana fall om den skadebringande komponenten har förvärvats tillsammans med huvudprodukten eller inte. Om komponenten vid köpet ingick i huvudprodukten har skadan inte träffat ”annat” än den sålda varan.¹¹⁶ Vid produktansvar p.g.a. säkerhetsbrist ger dock rättsfallet NJA 1986 s. 712 (”hamnkranen”) ett visst utrymme för den skadelidande att rikta direktanspråk mot komponenttillverkaren trots att den skadebringande komponenten förvärvades samtidigt med huvudprodukten.¹¹⁷

Lagrådet försökte i sitt yttrande över förslaget till köplag närmare precisera vad som kunde tänkas avses med att en beståndsdel utgjorde den helt dominerande delen av en slutprodukt. Som ett tänkbart exempel anfördes att en bagare köpt otjänligt mjöl med effekten att brödet blev misslyckat. De övriga ingredienserna i brödet borde enligt lagrådet vid en helhetsbedömning normalt kunna betraktas som försumbara. Vidare ifrågasatte lagrådet om det för identitet krävdes att den köpta varan var kvantitativt dominerande i slutprodukten. Dominansen borde enligt lagrådet kunna ligga i att den köpta varan var värdemässigt och funktionellt central för slutprodukten (t.ex. doftämnet vid parfymtillverkning).¹¹⁸

¹¹⁵ Prop. 1988/89: 76 s. 198.

¹¹⁶ Håstad s. 201f.; Denna princip tillämpas även vid komponentskador enligt PAL. Se: PAL 2 § och Prop. 1990/91:197 s. 90; SOU 1979:79 s. 119f.

¹¹⁷ Fallet är dock speciellt och rörde en säkerhetsbrist i en väsentlig säkerhetsanordning som gav upphov till stora risker för personskada och omfattande sakskada (jag redogör närmare för de faktiska omständigheterna i detta fall nedan på s. 81). Frågan om utrymme för direktanspråk berördes inte uttryckligen av HD. Enligt hovrätten var detta dock motiverat då den skadebringande komponenten var en specialtillverkad säkerhetsanordning, som inte utgjorde någon nödvändig del av den sålda produkten, och då den uppkomna skadan på den sålda produkten var en för tillverkaren lätt förutsebar följd av att säkerhetsanordningen inte fungerade. Det har ifrågasatts om inte produktansvarsregler borde kunna tillämpas mot tillverkaren även i andra fall då den sålda produkten skadats. Se: Dufwa (1983) s. 62f.; Bengtsson & Ullman s. 60. Bengtsson anser att detta kan ske med stöd av NJA 1986 s. 712. Jfr Agell s. 323f. som är kritisk till en sådan möjlighet.

¹¹⁸ Prop. 1988/89: 76 s. 234.

Departementschefen ville dock inte godta de exempel på ”identitet” som lagrådet föreslog. Hon motiverade detta med att det i båda exemplena förelåg ett alltför stort tillverknings- eller förädlingsmoment för att det skulle vara fråga om identitet mellan den sålda varan och den färdiga produkten. Det var enligt departementschefen bara vid mera obetydliga förändringar av den sålda varan som slutprodukten kunde anses vara identisk med den sålda varan på det sätt som förutsattes för att köplagens regler skulle kunna tillämpas.¹¹⁹

Departementschefen fäste alltså stor vikt vid hur mycket en ingrediens hade förädlats och förändrats för att avgöra om denna var den helt dominerande beståndsdel av slutprodukten. Anders Agell har i polemik mot detta anfört att om förädlingskostnaden främst hänför sig till ingrediensen, vilket är fallet om denna ingrediens är den klart dominerande, så är denna kostnad (liksom följdskador i form av utebliven vinst) en typisk köprättslig post. Det kan då förefalla märkligt att den skadelidandes krav på ersättning för denna kostnad skall bedömas som ett utomobligatoriskt anspråk. Enligt Agell är det fråga om ganska typiska kostnader till följd av att ingrediensen inte är lämpad för sitt ändamål, d.v.s. behäftad med fel i köprättslig mening.¹²⁰ Dessutom kan ingredienssäljarens aktsamhetsplikt för att inte huvudprodukten ska skadas i hög grad bero på avtalet mellan honom och tillverkaren av huvudprodukten om vilka egenskaper ingrediensen skall ha.¹²¹ Agell har därför ifrågasatt om domstolarna bör rätta sig efter vad departementschefen anförde i sin replik på lagrådets uttalanden.¹²² Liknade synpunkter har framförts av Johnny Herre. För att illustrera de märkliga konsekvenser som departementschefens uttalande för med sig har Herre anfört följande exempel.¹²³

Ett parti tomaters har köpts in för 1000 kr för tillverkning av tomatsås. Kostnaden för övriga ingredienser och för arbetet med tomatsåsen antas endast vara 20 kr. Det uppdragas senare att tomaterna har varit felaktiga och hela tomatsåsen måste kasseras. Med tanke på departementschefens yttrande över de identitetsförslag som lagrådet förde fram borde, enligt Herre, utomobligatoriska regler tillämpas även i detta exempel. Om däremot en färdig tomatsås hade köpts för ungefär samma pris och varit otjänlig på grund av samma orsak skulle detta bedömas enligt köprättsliga regler. Herre anser inte att det är rimligt att tillämpa olika regler i dessa två fall. Både fallen borde enligt Herre bedömas enligt köprättsliga regler.

För min del anser jag att det i den typ av fall som lagrådet, Agell och Herre har diskuterat bör kunna bedömas enligt köprättsliga regler. Det är märkligt att kvalitetsbristen i den huvudsakliga ingrediensen skall bedömas enligt köprättsliga regler om denna brist uppdragas innan övriga ingredienser tillsätts, men enligt

¹¹⁹ Prop. 1988/89:76 s. 236.

¹²⁰ Agell s. 319f. Agell har de lege ferenda framfört (Agell s. 318ff.) att inte bara ingrediensskador utan även komponentskador (t.ex. ”bilmotorkolvarna” i NJA 1945 s. 189) med fördel kunde behandlas inom köprätten. Den differentiering av olika produktskadefall som Agell de lege ferenda förespråkar påminner alltså om den som gäller i Norge enligt köpsloven 67 §.

¹²¹ Agell s. 321.

¹²² Agell s. 320.

¹²³ Herre (1997) s. 131f.

utomobligatoriska regler om bristen inte uppdragas förrän efteråt. Den förlust som köparen tillfogas i dessa fall är onekligen till övervägande del knuten till inköp eller förädling av den huvudsakliga ingrediensen. I sådana fall borde köparen, enligt min mening, få ha rätt att grunda en talan om ersättning för denna typ av direkta förluster på den köprättsliga kontrollansvarsregeln.

5.1.5 Skador inom leveransgränsen

En felaktig vara kan skada en annan vara som säljaren levererat inom ramen för samma leveransavtal. I sådana fall har skadan inträffat inom vad man brukar kalla leveransgränsen. Skador inom leveransgränsen berörs överhuvudtaget inte i förarbetena till köplagen eller i den köprättsliga standardlitteraturen. Frågan har dock berörts i samband med produktansvaret. Enligt Bengtssons och Ullmans översikt av produktansvaret är köplagen inte tillämplig på denna typ av skador eftersom det är en skada på annat än den sålda varan. Detta förutsätter att termen ”den sålda varan” i 67 § första stycket 2 men. endast avser den individuellt felaktiga varan. Ullman har gett uttryck för den motsatta åsikten i sin avhandling från 1999. Ullman anförde där att ordalydelsen i 67 § rimligtvis inte borde begränsa köparens skadeståndsrätt avseende sakskada som uppkommer inom leveransgränsen. Det kan tilläggas att de flesta svenska standardavtalen för leverans stadgar att säljaren får stå ansvaret för produktskador som drabbar hans leverans.¹²⁴

Avsaknaden av rättskällematerial gör att det får antas vara en öppen fråga om köplagen kan tillämpas på skador inom leveransgränsen. Något direkt uttalande i förarbetena som slår fast att termen ”den sålda varan” avser endast den felaktiga varan som påstås i Bengtsson och Ullmans översikt av produktansvaret finns inte. Om flera varor ingår i samma leveransavtal strider det inte heller mot ordalydelsen i 67 § att anse att alla varor som omfattas av leveransavtalet anses vara de sålda varorna. Situationen att vissa av varorna skadas av en av de övriga kan enligt min mening jämföras med att en beståndsdel i en köpt vara skadar och försämrar kvaliteten hos hela den köpta varan.

Enligt min mening förefaller det mest ändamålsenligt att köparen ska få använda sig av en köprättsligt grundad talan för att få ersättning för den förlust som han åsamkas till följd av skador på egendomen som ingår i leveransen. En kvalitetsförsämring av levererad egendom till följd av ett fel i leveransen framstår som ett typexempel på en köprättslig brist, som kan ge upphov till direkta förluster som t.ex. förluster vid täckningsköp eller hyra av ersättningsvara. I avsaknad av särskilda regler i leveransavtalet bör köparen vid sådana förluster därmed ha rätt att stödja sin talan bl.a. på den förmånliga köprättsliga kontrollansvarsregeln. Genom att tolka 67 § KöpL på sådant sätt att den inte hindrar en tillämpning av köplagen på skador inom leveransgränsen skulle man

¹²⁴ Bengtsson & Ullman s. 38. Se även avsnitt 5.3.2 nedan.

även anpassa köplagens regler till den ordning som gäller enligt de flesta standardavtal.

I detta sammanhang skall påminnas om att köplagen är dispositiv. Oavsett vilka begränsningar som kan tänkas finnas enligt köplagen för att tillämpa denna på produktskador kan alltså en säljare åta sig ett köprättsligt ansvar för sådan skador.¹²⁵

5.1.6 Sammanfattning om möjligheterna till en talan grundad på köplagen

I den mån inte produktskadeundantaget hindrar att köplagen tillämpas kan en köpare kräva skadestånd på köprättslig grund för förluster orsakade av fel (KöpL 17-18 §§ jämfört med 30 §). Dessutom aktualiseras i sådana fall givetvis även de övriga köprättsliga påföljderna. Påföljder som torde vara särskilt viktiga i sammanhanget är avhjälpande och omleverans (KöpL 34 §).

Det finns, som torde ha framgått ovan, en rad fall där köplagen kan tillämpas trots att en förmögenhetsförlust eller en skada har samband med att en vara varit behäftad med skadebringande egenskaper. Hit hör exempelvis fall där det är klart att ett sådant samband föreligger, men där förlusten inte beror på att en sakskada har inträffat. Exempel på denna typ av förluster är kostnader för undersökning och produktåterkallelse vid kvalitetsbrister i en köpt produkt.¹²⁶ I dessa fall består förlusten i kostnader som har lagts ner på att förebygga att produktskador inträffar. Hit hör också fall då en redan vid köpet infogad beståndsdel i en köpt vara är felaktig vilket leder till att delar av eller hela den köpta varan skadas. Om varan i ett sådant fall skulle totalförstöras så att den överhuvudtaget inte kan överlämnas i rätt tid kan köparen kräva ersättning enligt reglerna om skadestånd vid dröjsmål (KöpL 22 § jämförd med 9 §).

Köplagen kan också eventuellt tillämpas på en del av de gränsfall som diskuterats ovan. Enligt HD:s uttalande i NJA 1985 s. 641 hör vad som ovan kallats de transporterade sakskadorna hit. Vad som talar för detta är, som ovan sagts, att den talan som detaljisten i ett sådant fall riktar mot det bakre säljledet kan betraktas som en talan om ersättning för en förmögenhetsförlust som orsakats av det bakre säljledets avtalsbrott. Hit hör också de fall där identitet kan anses föreligga mellan en skadebringande ingrediens och den vara där denna ingår. På grund av de stränga kraven som enligt förarbetena krävs för att sådan identitet skall kunna anses föreligga torde utrymmet för dessa fall vara mycket begränsade.

¹²⁵ Ramberg (1995) s. 651f. Vad som krävs av ett åtagande för att hela köplagens bestämmelser, inklusive reklamationsfrister e.t.c., skall tillämpas torde vara en avtalstolkningsfråga och skall inte vidare utredas här. Se vidare nedan i kapitel 5.3 och 6.

¹²⁶ I sammanhanget är det dock viktigt att hålla NJA 1996 s. 68 i minnet. Enligt detta rättsfall är icke obetydliga kvalitetsnedsättningar av köparens egendom som har orsakats av en inköpt komponent sakskador.

Måhända kan utrymmet, vilket det enligt mig finns goda skäl för, göras något större genom att domstolarna i viss mån tänjer på identitetsbegreppet. Hit hör också skador inom leveransgränsen i den mån dessa skall ses som försämring av levererad egendom och inte som skada på annan egendom.

Vad som närmare krävs för att köprättsligt skadestånd skall utgå när köplagen kan tillämpas faller utanför ramen för denna uppsats. Allmänt kan sägas att säljaren svarar enligt kontrollansvarsregeln för direkta förluster och för försummelse eller garanti vid indirekta förluster (KöpL. 27 § respektive 40 § jämförd med 67 § *andra* stycket).

Vad som förenar de fall som skall behandlas enligt köplagen är att det anses vara fråga om förmögenhetsförluster orsakade av avtalsbrott och inte ersättning för skador på fysisk egendom. Genom uttalandena av HD i NJA 1996 s. 68 (s. 72) är innebörden av de ändringar som gjordes avseende ingrediensskadorna genom 1990 års KöpL att köplagen endast är tillämplig på rena förmögenhetsskador. Utrymmet för köprättsligt grundade anspråk avgörs alltså genom begreppen sakskada och ren förmögenhetsskada. HD har i ett flertal fall på skilda områden använt sig av tekniken att avgöra utrymmet för olika typer av skadeståndsansvar genom de skadeståndsrättsliga skadebegreppen. Denna teknik har kraftigt kritiserats av framförallt Jan Kleineman, som förespråkar vad han kallar en skadesituationsinriktad analys.¹²⁷ Oavsett vilka åsikter man kan ha om detta så kan man bara konstatera att HD under flera tillfällen under 1990-talet har begagnat sig av en begreppsanalytisk ansats.¹²⁸ Denna tendens har enligt min mening bekräftats och förstärkts genom HD:s uttalanden i NJA 1996 s. 68.

En skadelidande köpare måste noga analysera sin situation för att avgöra hur talan ska läggas upp. I samband med detta verkar alltså de skadeståndsrättsliga skadebegreppen vara av avgörande vikt. En huvudfråga som den skadelidande måste överväga är: Om det stränga kontrollansvaret enligt köplagen kan komma ifråga eller om endast vållandeansvar kan aktualiseras? Denna fråga beror på om den förlust man begär ersättning för skall anses vara direkt eller indirekt. I detta sammanhang måste ett antal frågor övervägas. Finns det möjlighet att "förvandla" en annars indirekt förlust till en direkt förlust exempelvis genom att göra ett täckningsköp istället för att begära ersättning för indirekt förlust?¹²⁹ Finns det möjlighet att använda sig av andra påföljder av avtalsbrott än skadestånd där differentieringen mellan direkt och indirekt förlust inte görs?¹³⁰ Bortsett från dessa ansvarsgrundsfrågor måste även andra frågor övervägas, t.ex. om den skadelidandes rätt påverkas av den korta köprättsliga reklamationsfristen enligt KöpL 32 §.

¹²⁷ Se exempelvis: Kleineman *JT* 1993/94 s. 719.

¹²⁸ Kleineman *JT* 1993/94 s. 733.

¹²⁹ Jfr Prop. 1988/89:76 s. 201f.

¹³⁰ Jfr Ramberg (1995) s. 639f.

Den skadelidande kan vid analysen av sin situation komma fram till att det finns skäl som gör det förmånligare att använda sig av det köprättsliga systemet än de utomobligatoriska reglerna om produktansvar. I sådana fall bör denne överväga möjligheterna att argumentera för att den inträffade skadan är en förmögenhetsförlust utan samband med en sakskada, d.v.s. en ren förmögenhetsskada. Den skadelidande köparen kan istället vid analysen av sin situation finna att en köprättslig talan inte är möjlig, exempelvis p.g.a. reklamation, eller att fördelarna med en sådan talan skulle vara begränsade, exempelvis om endast ett vållandeansvar skulle vara möjligt. I sådana fall kan den skadelidande överväga möjligheterna att argumentera för att den inträffade förlusten har ett samband med en inträffad sakskada för att öppna möjligheten för en talan på utomobligatorisk grund.

5.2 Lagen om internationella köp (CISG)

Enligt lag (1987:822) om internationella köp gäller Förenta nationernas konvention från den 11 april 1980 (CISG) som lag här i landet. Lagen är tillämplig på avtal om köp av varor mellan näringsidkare vilkas affärsställe befinner sig i olika fördragsslutande stater (CISG art. 1 och 2). Dock tillämpas den inte enligt lagen om internationella köp 2 § om både köparen och säljaren har sina affärsställen inom Norden. Den internationella köplagen är dispositiv och tillämpas således endast i den mån parternas avtal inte avviker från lagen (CISG art. 6). Eftersom CISG endast är tillämplig vid avtal om köp är det inte möjligt att grunda krav mot personer som den som den skadelidande inte står i avtalsförhållande på reglerna i CISG.

Enligt CISG art. 5 tillämpas lagen inte på ”säljarens ansvar för dödsfall eller annan personskada som varan orsakar”. Det anses allmänt att detta *e contrario* innebär att CISG är tillämplig på skador som den sålda varan orsakar på köparens egendom.¹³¹ Detta innebär att det blir obehövligt att göra en gränsdragning mellan sakskada och ren förmögenhetsskada. Både skador på egendom, förmögenhetsförluster till följd av sådana skador och rena förmögenhetsskador omfattas således av CISG.

Produktansvar enligt CISG förutsätter att den sålda varan är behäftad med ett fel som säljaren ansvarar för enligt art. 35 CISG. Produktskadan betraktas således som en följdförlust till det uppkomna felet som köparen kan begära ersättning för enligt art. 74 CISG.¹³² Vid internationella köp där CISG är tillämplig kan alltså köparen grunda sin rätt till ersättning även för skador på annan egendom än den köpta direkt på köpeavtalet.¹³³ Felansvaret är strikt, något krav på vållande på

¹³¹ Ramberg & Herre, *Internationella köplagen* s. 102; Honnold s. 121ff.; Schlechtriem s. 49ff.

¹³² Honnold s. 122.

¹³³ Ramberg & Herre, *Internationella köplagen* s. 102

säljarens sida ställs inte upp.¹³⁴ Vid produktskadefall i avtalsförhållanden där CISG är tillämplig tillåts som regel inte anspråkskonkurrens. Den köpelidande kan således normalt inte utan särskilt stöd i avtalet åberopa allmänna utomobligatoriska principer i dessa fall.¹³⁵

Ordningen i CISG skiljer sig alltså markant från vad som gäller vid nationella köp där köplagen är tillämplig. Som framgått ovan vilar köparens ersättningsrätt för sakskador enligt KöpL 67 § första stycket 2 men. på utomobligatorisk grund eller på särskilda garantier, eller avtal, om att köparen skall hållas skadelös.

5.3 Köprättsligt ansvar enligt avtal

5.3.1 Allmänt om produktansvar enligt avtal

I de närmast föregående avsnitten har säljarens ansvar för produktskador enligt de dispositiva köprättsliga reglerna studerats. Det har där framkommit att produktansvaret för person- och sakskada har undantagits från den allmänna köplagens tillämpningsområde. Det är denna typ av skador som traditionellt betecknas som produktskador. Ansvaret för rena förmögenhetsskador som uppstår genom att en produkt har varit, eller misstänks vara, behäftad med skadebringande egenskaper bedöms dock enligt de allmänna köprättsliga reglerna. Detsamma gäller om skadan kan sägas ha drabbat själva den levererade egendomen. Således gäller olika dispositiva regler beroende på om en skada orsakad av den sålda produkten är att betrakta som en ren förmögenhetsskada eller en sakskada. Som beskrivits ovan är dessa gränsdragningar inte alltid självklara. När säljaren levererar till en köpare utanför Norden regleras dock säljarens ansvar både för sakskador och för rena förmögenhetsskador av de dispositiva reglerna i den internationella köplagen (CISG). Samtidigt har lagstiftaren bl.a. med hänvisning till att dessa regler i näringsidkarförhållanden ofta regleras av parternas avtal valt att inte reglera ansvaret för dessa skador genom produktansvarslagen.

Det kan alltså allmänt sett kunna sägas finnas ett behov av att näringsidkare reglerar sitt inbördes ansvar för skador orsakade av den sålda produkten oavsett om dessa är sakskador eller rena förmögenhetsskador. Detta gäller i särskilt hög grad som de dispositiva reglerna till övervägande del återfinns i praxis och doktrin och är relativt oklara. Eftersom det är fråga om dispositiva regler finns det givetvis inget som hindrar en säljare från att åta sig ett fullt köprättsligt ansvar för

¹³⁴ Honnold s. 122.

¹³⁵ Schlechtriem s. 50f.; Honnold s. 122. I vilka situationer köparen alternativt kan åberopa nationella utomobligatoriska regler om produktansvar trots att CISG är tillämplig är en omstridd och komplicerad fråga som diskuteras av Honnold (s. 122ff. med vidare hänvisningar). För att kunna ta ställning till denna fråga krävs att man i detalj studerar syftet med CISG. En sådan analys faller utanför ramen för denna uppsats.

sakskador som den sålda produkten orsakar. Vad som krävs för att ett åtagande skall innebära att hela köplagens regler skall tillämpas är dock en avtalstolkningsfråga som jag inte närmare ska gå in på.¹³⁶

I detta kapitel skall produktansvaret enligt uttryckliga avtalsregler studeras.¹³⁷ Det är alltså i vart fall i idealfallet fråga om avtalsklausuler där en viss lösning av produktskadeproblemen har valts genom en mer ingående analys av de ansvarsrisker och försäkringsmöjligheter som de enskilda kontraktsparterna står inför. Förhållanden som generellt påverkar vem av avtalsparterna som bör stå risken för en skada är i vad mån sannolikheten för en skada och dess omfattning kan förutses. Om detta kan ske med relativt stor säkerhet kan denna skaderisk beaktas vid avtalsingåendet och på så sätt påverka priset. I detta sammanhang är möjligheten till försäkring av stor vikt.¹³⁸ Om det är fråga om en försäkringsbar risk kan denna beaktas genom att kostnaden för försäkringspremierna påverkar priset. Den mer ingående analysen av hur stor en viss skaderisk är ombesörjs då av försäkringsbolagen som genom en stor kundstock och professionell personal kan genomföra betydligt bättre riskanalyser.¹³⁹ I linje med detta placeras skaderisken ofta på den av parterna som har bäst möjlighet att försäkra sig mot risken.

Vid stora komplicerade köpeavtal kan avtalsparterna förhandla fram en reglering av produktansvarsfrågorna som är skraddarsydd för den speciella transaktionen. Vid mer all dagliga transaktioner mellan näringsidkare används dock i stor utsträckning standardavtal. Standardavtalen är ofta framtagna av branschorganisationer. På detta sätt kan de köprättsliga reglerna klarläggas och preciseras på ett sätt som är anpassat till de villkor som gäller inom en viss bransch. Samtidigt sänks transaktionskostnaderna för avtalsingåendet genom att parterna kan använda ett redan färdigt avtalsunderlag och slipper att individuellt avtala fram enskilda avtalsvillkor.¹⁴⁰

I denna uppsats skall inte de avtalsrättsliga kraven för att en avtalsreglering mellan näringsidkare skall vara verksam behandlas närmare. Allmänt sett kan det dock sägas finnas tre krav på att avtalsklausuler som reglerar säljarens ansvar för en viss typ av skada skall vara giltiga. De skall för det första vara *införlivade* i leveransavtalet på så sätt att de utgör avtalsinnehåll. I detta ligger även att de allmänna behörighets- och giltighetsreglerna i avtalslagen skall vara uppfyllda. De skall för det andra vara *tydliga*. De skall för det tredje *inte vara utformade så att de kan jämkas eller sättas åt sidan som oskäligen* i enlighet med 36 § avtalslagen.¹⁴¹ I linje med det senare kravet godtas generellt inte

¹³⁶ Se Ramberg (1995) s. 651f. med vidare hänvisningar.

¹³⁷ Produktansvar enligt underförstådda garantier behandlas nedan i kap. 6.

¹³⁸ Bengtsson & Ullman s. 45.

¹³⁹ Bengtsson (2000) s. 22ff.

¹⁴⁰ Ramberg & Herre, *Allmän köprätt*, s. 207.

¹⁴¹ Se: Ullman s. 287 med talrika hänvisningar till avtalsrättslig litteratur.

ansvarsbegränsningar för förluster som en part kan anses ha orsakat motparten genom grov vårdslöshet eller uppsåt.¹⁴²

5.3.2 Produktansvar enligt tre standardavtal

5.3.2.1 Tillverkningsindustrin - *NL 92*

Det mest spridda och välkända standardavtalet inom tillverkningsindustrin är *NL 92*. Detta avtal gäller leveranser av mekanisk och elektrisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige. Avtalet är framtaget av branschorganisationer inom verkstadsindustrin i respektive land.¹⁴³

Enligt *NL 92* ansvarar säljaren för fel enligt felreglerna i p. 21-34. Grundprincipen är att säljaren skall avhjälpa fel som beror på bristfälligheter i konstruktion, material eller tillverkning. Subsidiärt kan köparen avhjälpa på egen bekostnad, kräva ett begränsat prisavdrag med maximalt 15 % av avtalat pris eller om felet är väsentligt häva avtalet. Det är endast om avtalet hävs som köparen har rätt till skadestånd. Ersättningsrätten omfattar inte bara direkta förluster utan även ekonomiska följdförluster.¹⁴⁴ Dock begränsas det möjliga skadeståndet beloppsmässigt till maximalt 15 % av kontraktssumman. Denna starkt begränsade möjlighet till skadestånd gäller även kostnader som är mycket näraliggande till det uppkomna felet. T.ex. skall normalt kostnader för undersökning, demontering och inmontering av godset bäras av köparen.¹⁴⁵

Felansvaret skall enligt Bengtsson & Ullman tillämpas på skador inom leveransgränsen.¹⁴⁶ Om gods som säljaren levererat samtidigt med skadebringade gods skadas skall denna skada alltså bedömas enligt de regler som gäller skada på det sålda godset. Allt gods som levererats inom ramen för samma leveransavtal betraktas alltså som det sålda godset.¹⁴⁷ Om detta sedan bestod av en eller flera maskiner är irrelevant. Säljarens ansvar regleras då enligt p. 21 i *NL 92*:

”Säljaren är skyldig att i enhetlighet med bestämmelserna i punkterna 22-34 genom utbyte eller reparation avhjälpa alla fel i godset som beror på bristfälligheter i konstruktion, material eller tillverkning.”

Enligt Bengtsson och Ullman är säljaren enligt p. 21 skyldig att avhjälpa skadorna både på det skadebringade godset och gods som skadats och levererats samtidigt

¹⁴² Bengtsson & Ullman s. 45.

¹⁴³ Ingressen till *NL 92*.

¹⁴⁴ Kolrud m.fl. 118f.

¹⁴⁵ Detta gäller dock inte enligt p. 25 *tredje* stycket om säljarens fackkunskap krävs för demonteringen eller inmonteringen. I sådana fall har köparen rätt att få arbetet kostnadsfritt utfört av säljaren.

¹⁴⁶ Bengtsson & Ullman s. 50f.; Ullman s. 57.

¹⁴⁷ Ullman s. 57.

med detta under förutsättning att felet i det skadebringande godset utgör en bristfällighet i konstruktionen, materialet eller tillverkningen.¹⁴⁸

I *NL 92* regleras produktansvaret under ett särskilt avsnitt som betecknas ”Ansvar för sakskada orsakad av godset”. Säljarens ansvar för sakskada begränsas genom p. 36 *andra* stycket:

”Säljaren ansvarar inte för skada som godset orsakar:

- a) på fast eller lös egendom om skadan inträffar då godset är i köparens besittning.
- b) på produkter framställda av köparen eller på produkter i vilka köparens produkter ingår, eller för skada på lös eller fast egendom som dessa produkter orsakar på grund av godset.”

Ansvarsfriskrivningarna är alltså långtgående. Enligt p. 36 *andra* stycket a) ansvarar säljaren inte för någon form av sakskada om godset befinner sig i köparens besittning.¹⁴⁹ Detta innebär t.ex. att säljaren inte har något produktansvar för brandskador på köparens fabrik som orsakats av ett elfel i en maskin som säljaren sålt.

Om godset inte befinner sig i köparens besittning blir bestämmelsen i p. 36 *andra* stycket b) relevant.¹⁵⁰ I denna bestämmelse begränsas en underleverantörs ansvar för komponent- och ingrediensskador. Säljaren är således inte ansvarig för skador som uppstått när det sålda godset har ingått som en ingrediens eller en komponent i köparens produkt. Detta gäller om det skadade godset är en del- eller slutprodukt som köparen framställt, en del- eller slutprodukt i ett senare led där köparens produkt är inmonterad, eller en skada på omgivningen som orsakats av köparens produkt till följd av säljarens del av denna produkt.¹⁵¹ Innebörden av denna bestämmelse är således att underleverantörer överför allt ansvar för sakskador till sluttillverkaren/huvudleverantören.¹⁵²

Om en skada inträffar när godset inte är i köparens besittning och inte heller är en sådan komponent- eller ingrediensskada som omfattas av p. b) är således inte ansvarsfriskrivningen för sakskada tillämplig. Det naturliga exemplet på en sådan skada är vissa typer av transporterade sakskador:¹⁵³ Säljaren (A) har levererat gods till köparen (B). Denne har som grossist eller detaljist sålt vidare godset till en slutkund (C), utan att infoga det i en egen produkt. Slutkunden drabbas sedan av en sakskada genom godset och vänder sig mot grossisten/detaljisten (B) som tvingas utge skadestånd för denna sakskada. Grossisten/detaljisten (B) är sedan

¹⁴⁸ Bengtsson & Ullman s. 50f.; Ullman s. 57.

¹⁴⁹ Detta gäller under förutsättning att sakskadan inte orsakats uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet p. 36 *fjärde* stycket.

¹⁵⁰ Ullman s. 70.

¹⁵¹ Kolrud m.fl. s. 137ff

¹⁵² Kolrud m.fl. s. 139.

¹⁵³ Exemplet är hämtat från Ullman s. 70.

tydiligen inte hindrad av p. 36 *andra* stycket om han regressvis vill kräva skadestånd av säljaren (A).

Ullman anser att denna situation är oreglerad i *NL 92* och att således dispositiva skadeståndsregler skall tillämpas. Detta skulle innebära att säljaren (A) skulle kunna göras ansvarig på grund av culpa eller garanti. Detta resonemang förutsätter dock att köparens (B:s) förlust för skadestånd som utgivits till tredje man (C) skall betraktas som en sakskada. Som beskrivits ovan (kap. 4.2) är detta också Ullmans inställning.¹⁵⁴

Enligt min mening är det tveksamt om det verkligen finns utrymme enligt *NL 92* för att tillämpa allmänna skadeståndsrättsliga regler vid transporterade sakskador av det aktuella slaget. Det är som ovan diskuterats (kap. 4.2) högst osäkert om transporterade skador skall betraktas som sakskador. Kostnaden som grossisten/detaljisten (B) tillfogas p.g.a. det utgivna skadeståndet kan istället betraktas som en förmögenhetsförlust som orsakats av brister i det gods som köptes av säljaren (A).¹⁵⁵ Om så är fallet bör grossisten (B) vara förhindrad att kräva skadestånd av säljaren (A) genom ansvarsbegränsningen i p. 36 *tredje* stycket:

”Säljaren ansvarar inte för produktionsbortfall, utebliven vinst eller annan ekonomisk följdförlust.”

Denna ansvarsbegränsning är ett komplement till den särskilda ansvarsbegränsningen för fel i p. 35:

”Säljaren har inte något ansvar för fel utöver vad som föreskrivs i punkterna 21-34. Detta gäller varje förlust felet kan orsaka som exempelvis produktionsbortfall, utebliven vinst och annan ekonomisk följdförlust. Denna begränsning av säljarens ansvar gäller dock inte om han gjort sig skyldig till grov vårdslöshet.”

Genom dessa två bestämmelser sker en ansvarsfriskrivning för ekonomiska följdförluster och rena förmögenhetsskador. Ansvarsfriskrivningen i p. 36 träffar krav på produktskador enligt allmänna regler som är fristående från säljarens felansvar.¹⁵⁶ Enligt den officiella kommentaren till *NL 92* av Kolrud m.fl. avses med begreppet ”annan ekonomisk följdförlust” bl.a. ersättningskrav på grund av fel i underleverantörens (säljaren enligt *NL 92*) leverans som huvudleverantören (köparen enligt *NL 92*) har tvingats utge till sin köpare.¹⁵⁷ Frågan om detta även avser utgiven ersättning för sakskada berörs inte uttryckligen i kommentaren till *NL 92*.

¹⁵⁴ Ullman s. 100f.

¹⁵⁵ HD:s uttalande i NJA 1985 s. 641; Ramberg s. 664f.

¹⁵⁶ Ullman s. 71.

¹⁵⁷ Kolrud m.fl. s. 131.

Vissa uttalanden i kommentaren till *NL 92* kan eventuellt sägas tyda på att säljaren inte skulle vara generellt befriad från ansvar för ersättning för saksador som utgivits till tredje man redan genom regeln om friskrivning för ekonomisk följd förlust. Således anges att följden av friskrivningen för ekonomisk följd förlust i p. 36 *tredje* stycket är att säljaren skall hållas skadelös om tredje man har drabbats av en förlust till följd av en skada orsakad av godset.¹⁵⁸ Detta kan motsattsvis synas innebära att säljaren inte är fri från ansvar för skadestånd som utgivits för den fysiska skadan genom p. 36 *tredje* stycket. I sådana fall skulle säljaren som Ullman hävdar endast vara fri från ansvar för skadestånd som utgivits för att ersätta denna skada i de situationer som anges i p. 36 *andra* stycket. Å andra sidan anför dansken Erik Hørlyck i sin kommentar till de nordiska standardvillkoren i tillverkningsindustrin att ansvarsbegränsningarna för ekonomisk följd förlust omfattar alla förluster som hänför sig till köparens användning av produkten. Således anser Hørlyck att köparen till följd av dessa bestämmelser är generellt förhindrad att kräva ersättning för sina eventuella kostnader för skadestånd till medkontrahenter.¹⁵⁹

Med tanke på den omfattande ansvarsfriskrivningen för saksador och förmögenhetsskador som görs i *NL 92* förefaller det enligt min mening märkligt att säljaren skulle bli ansvarig mot köparen enbart på grunden att köparen blivit skadeståndsskyldig mot tredje man. Köparens kostnad för utgivet skadestånd till tredje man är en kostnad som uppkommit i köparens användning av produkten. Kostnader för utgivet skadestånd kan därför som Hørlyck anför behandlas på samma sätt som andra förluster som uppkommit vid användning av produkten, såsom utebliven vinst och ökade driftskostnader. Säljarens ansvar inskränks då på ett konsekvent sätt till att normalt endast omfatta kostnader för att produkten skall kunna användas, inte kostnader eller förluster som uppkommer när denna används.

Upphovet till de oklarheter som råder på denna punkt i *NL 92* torde vara att bestämmelserna är utformade för att passa för en särskild ”normalaffär”. Denna normalaffär är köp av produktionsutrustning som har tillverkats särskilt för köparen. Visserligen anges i den officiella kommentaren till *NL 92* att bestämmelserna mycket väl kan användas vid andra leveranser, men att behovet av individuella preciseringar och avvikelser ökar ju mer den aktuella leveransen skiljer sig från ”normalaffären”.¹⁶⁰ Med tanke på den ”normalaffär” som *NL 92* är utformad för att passa till är det naturligt att det återfinns tydliga bestämmelser om underleverantörs ansvar gentemot huvudleverantören. Däremot är inte bestämmelserna primärt utformade för att reglera en leverantörs ansvar gentemot en grossist eller detaljist. Detta innebär att det är svårt att utifrån de befintliga bestämmelserna dra några säkra slutsatser för det fall av transporterade saksador som diskuterats ovan. En möjlig slutsats är att denna situation är

¹⁵⁸ Kolrud m.fl. s. 139.

¹⁵⁹ Hørlyck s. 132f.

¹⁶⁰ Kolrud m.fl. s. 12.

oreglerad och som Ullman förespråkar kan då allmänna regler om culpa och garanti tillämpas trots att parterna har avtalat att *NL 92* skall gälla. Dock finns det som diskuterats ovan (kap. 4.2) stöd i praxis och doktrin för att generellt behandla transporterade saksador som rena förmögenhetsskador. I sådana fall kan reglerna om friskrivning för ekonomiska följdförluster tillämpas för att befria säljaren från ansvar för skadestånd som köparen utgivit till tredje man.

I grund och botten är alltså svaret på hur ansvaret för transporterade saksador skall bedömas enligt *NL 92* beroende på om dessa skador anses vara saksador eller rena förmögenhetsskador. Med tanke på hur osäker denna bedömning är måste behovet av att parterna reglerar ansvaret för transporterade saksador genom individuella klausuler sägas vara betydande om *NL 92* ska användas vid leveranser till en grossist eller en detaljist.

I p. 36 första stycket återfinns en särskild bestämmelse som avser situationen att en tredje man riktar skadeståndskrav mot säljaren, den s.k. ”hold harmless-regeln”:

”Köparen skall hålla säljaren skadelös i den utsträckning säljaren åläggs ansvar gentemot tredje man för sådan skada som säljaren inte ansvarar för gentemot köparen enligt andra och tredje styckena denna punkt.”

För att illustrera tillämpningen av denna regel kan vi återknyta till exemplet ovan men ändra förutsättningarna något: Säljaren (A) säljer en maskinkomponent till sin köpare (B). A har själv tillverkat denna komponent. B infogar denna komponent i en maskin som han sedan säljer till C. När maskinen befinner sig i C:s besittning börjar den brinna p.g.a. ett elfel i den komponent som A tillverkat. Till följd av denna brand skadas C:s fabrikslokal och C vill ha ersättning för dessa skador.

Skadeståndsrättsligt kan den uppkomna situationen lösas på två alternativa sätt. C kan vända sig mot sin kontraktspart B och kräva ersättning av denne. I detta läge kan B i sin tur vända sig mot A och regressvis försöka kräva A på den ersättning som utgivits till C. Enligt denna lösning vänder sig alltså varje part mot sin medkontrahent och ansvaret förs på detta sätt tillbaka i distributionskedjan. De enskilda parternas möjligheter att föra en sådan talan, och utsikterna till framgång, blir då i första hand beroende på innehållet i det avtal som denne ingått med sin kontraktspart.

Det andra alternativet för C att få ersättning för den uppkomna skadan på skadeståndsrättslig väg är att C vänder sig direkt mot A i dennes egenskap av tillverkare av den skadebringande komponenten. I detta läge grundar alltså C sin talan på utomobligatorisk skadeståndsrätt och C:s utsikter till framgång påverkas därför i mindre grad av kontraktsrättsliga ansvarsbegränsningar eller friskrivningar.¹⁶¹ Om skadan hade inträffat när komponenten var i B:s besittning

¹⁶¹ Hellner & Johansson s. 85ff.

hade A varit fri från ansvar gentemot B enligt regeln i p. 36 *andra* stycket a) (se ovan). I den i exemplet beskrivna situationen har A friskrivit sig för ansvar gentemot B enligt regeln i p. 36 *andra* stycket b) (se ovan).

Innebörden i hold harmless-regeln är att A:s ekonomiska ansvar i slutändan inte ska påverkas av om han krävs av sin köpare (B) eller av slutkunden (C).¹⁶² Om skadan har inträffat under sådana förhållanden att A hade varit befriad från ansvar gentemot B enligt de ovan behandlade ansvarsfriskrivningarna har A rätt att av B återkräva vad han tvingas utge till C, eller annan tredje man.¹⁶³ Omvänt gäller att A inte har rätt att återkräva skadestånd som utges till C, eller annan tredje man, om detta skadeståndsansvar har uppkommit under sådana förhållanden att A:s ansvar gentemot B inte är inskränkt enligt ansvarsbegränsningarna i p. 36 *andra* och *tredje* stycket. Regeln motiveras med att säljaren lättare ska kunna kalkylera sin skadeståndsexponering.¹⁶⁴ Därmed minskas behovet av att i försäljningspriset inkludera en ”riskpremie” för skadeståndskrav från tredje man.

Tillämpningsområdet för hold harmless-regeln avgörs alltså av omfattningen av ansvarsbegränsningarna i *andra* och *tredje* stycket. Således får det, i enlighet med vad som ovan sagts, betraktas som oklart vad som gäller när en säljare (A) har tillverkat och sålt gods till B, som säljer detta gods vidare utan att infoga det i någon annan produkt, till en slutkund (C). Om köparen (B) enligt NL 92 skall sälja det köpta godset vidare utan att infoga eller sammanfoga det med en egen produkt bör parterna således genom individuella klausuler reglera hur hold harmless-regeln skall tillämpas om säljaren A krävs direkt av B:s slutkund (C).

I enlighet med svensk rätts huvudprincip gäller inte säljarens ansvarsbegränsningar om han har gjort sig skyldig till grov vårdslöshet. Detta sägs uttryckligen i p. 36 *fjärde* stycket.

5.3.2.2 Byggbranschen - *ABM 92*

Köp och leveranser av byggnadsmaterial regleras i *ABM 92*. Bestämmelserna är framtagna av branschorganisationer för försäljare av byggmaterial och byggnadsentreprenörer. Bestämmelserna är anpassade för leveranser till byggnads- och anläggningsentreprenader och är därför starkt påverkade av entreprenadavtalet *AB 92*.¹⁶⁵ För att förstå utformningen av reglerna i *ABM 92* är det därför nödvändigt att i viss mån även behandla reglerna i *AB 92*.

I *ABM 92* återfinns felbestämmelser i p. 17 och p. 18. Säljaren svarar för fel i varan i två år efter varans avlämnande. Om leveransen skett till en entreprenad som skall slutbesiktigas ansvarar säljaren för felen i två år efter den dag då

¹⁶² Jfr situationen i NJA 1986 s. 712.

¹⁶³ Bengtsson & Ullman s. 52.

¹⁶⁴ Bengtsson & Ullman s. 52.

¹⁶⁵ Bengtsson & Ullman s. 47.

entreprenaden godkändes. För fel som framträder efter dessa två år ansvarar säljaren enligt p. 18 endast om felet varit väsentligt. För detta ansvar gäller den allmänna preskriptionstiden om tio år. Säljarens ansvar enligt *ABM 92* överensstämmer på detta sätt med entreprenörens ansvar enligt *AB 92* 4 kap. 7 § jämfört med 5 kap. 6-7 §§. I *ABM 92* saknas dock, till skillnad mot *AB 92*, särskilda regler om vad som avses med fel. De dispositiva felreglerna i köplagens 17 § får således användas.¹⁶⁶ Säljaren är skyldig att avhjälpa fel eller att företa omleverans enligt p. 19. Subsidiärt har köparen rätt att själv avhjälpa på säljarens bekostnad eller om felet är väsentligt häva köpet (p. 20-21).

Det framgår inte av bestämmelserna om felreglerna även skall tillämpas på skador inom leveransgränsen. Enligt Ullman bör man dock kunna utgå från att så är fallet.¹⁶⁷ Säljaren är då primärt skyldig att avhjälpa felet och köparen hålls på detta sätt helt skadelös. Om ansvaret i stället skulle bedömas enligt den allmänna ansvarsregeln för skada som uppkommit p.g.a. fel i p. 22 (denna behandlas nedan) skulle köparen endast kunna få en mycket begränsad ersättning. Anledningen till detta är att ansvaret i frånvaro av försäkring är begränsat enligt denna regel. Ett generellt undantag i ansvarsförsäkringarna är ”skada på levererad egendom”.¹⁶⁸ Vid skador inom leveransgränsen skulle alltså ansvaret generellt bli begränsat eftersom dessa skador inte täcks av säljarens ansvarsförsäkring.

Produktansvaret aktualiseras enligt *ABM 92* vid den tidpunkt då varan har avlämnats till köparen. Ansvaret för produktskador bedöms enligt reglerna om skadestånd p.g.a. fel. Således har en avvikelse från produktskade-undantaget som annars hade gällt enligt den allmänna köplagen gjorts. Säljarens ansvar regleras i p. 22 *första* stycket:

”Ansvaret för fel i varan är han även skyldig att ersätta skada, som uppkommer genom felet”

Ansvaret för skador som uppkommit genom ett ansvarsgrundande fel är strikt.¹⁶⁹ I den mån säljaren ansvarar för fel svarar denne även för följdskador. Någon begränsning av säljarens ansvar avseende speciella typer av skador sker således inte. Givetvis begränsas dock säljarens skadeståndsansvar enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer t.ex. till skador som ligger inom gränsen för adekvat kausalitet.¹⁷⁰ Därutöver finns dock en beloppsmässig ansvarsbegränsning i p. 22. Denna överensstämmer i stort med den beloppsmässiga ansvarsbegränsningen i *AB 92* 5 kap. 14 §. Enligt p. 22 i *ABM 92* är säljarens ansvar begränsat till 15 % av köpesumman, eller det högre belopp som omfattas av säljarens ansvarsförsäkring jämte förekommande självrisk. Innebörden av detta är att säljaren aldrig behöver riskera en större förmögenhetsförlust än 15 % av

¹⁶⁶ Bengtsson & Ullman s. 48.

¹⁶⁷ Ullman s. 57.

¹⁶⁸ Ullman s. 131-138.

¹⁶⁹ Bengtsson & Ullman s. 48.

¹⁷⁰ Björklund & Linander s. 51.

kontraktssumman. Ansvar för högre belopp förutsätter att säljaren skyddas av ansvarsförsäkring. På detta sätt begränsas säljarens risker för att ingå avtal av den aktuella typen. Denna riskbegränsning gäller dock inte för en särskild typ av kostnad som står i nära samband med produktansvaret. Detta gäller enligt p. 22 *andra* stycket in fine:

”kostnader för lokalisering av felet, kostnader för åtkomst och montering av reparerad eller utbytt vara samt kostnader som uppkommit genom reparationen eller utbytet.”

För denna typ av kostnader riskerar alltså säljaren att bli fullt ersättningsskyldig oavsett om de har försäkrats eller ej. Detta undantag till huvudregeln om ansvarsbegränsning har ingen motsvarighet i *AB 92*.¹⁷¹ Med tanke på att dessa kostnader kan uppgå till stora belopp och att dessa inte omfattas av grundskyddet i ansvarsförsäkringen rekommenderar Bengtsson & Ullman att säljaren tecknar en särskild tilläggförsäkring, en ”åtkomst- och återställandeförsäkring”, och gör tillägg till leveransavtalen om att ansvaret också här i frånvaro av försäkringsskydd begränsas till 15 % av kontraktssumman.¹⁷²

Säljarens felansvar enligt *ABM 92* p. 22 överrensstämmer i övrigt med entreprenörens felansvar enligt *AB 92* 5 kap. 14 §.¹⁷³ Enligt *AB 92* svarar dock entreprenören även uttryckligen för vårdslöst orsakade skador som inte uppkommit genom ansvarsgrundade fel.¹⁷⁴ Detta motsvarar vad som skulle ha gällt enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler om detta inte hade reglerats särskilt. Eftersom en sådan uttrycklig bestämmelse saknas i *ABM 92*, men inte heller avtalats bort, bör säljaren enligt *ABM 92* svara för skador på grund av vårdslöshet enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. Således bör detta ansvar normalt endast begränsas av de allmänna ansvarsförutsättningarna för skadestånd och inte påverkas av de ansvarsbegränsningar som i övrigt gäller enligt *ABM 92* och *AB 92*.¹⁷⁵ Detta överrensstämmer både med det oinskränkta vållandeansvar i kontraktsförhållande som gäller enligt 40 § köplagen och med de allmänna regler som normalt tillämpas på produktskador.

Förutom beloppsbegränsningen i p. 22 *andra* stycket begränsas säljarens ansvar för skador genom p. 22 *tredje* och *fjärde* stycket. Genom p. 22 *fjärde* stycket jämförd med p. 33 görs en generell ansvarsbegränsning av force majeure-

¹⁷¹ Bengtsson & Ullman s. 49.

¹⁷² Bengtsson & Ullman s. 49; Ullman s. 73.

¹⁷³ Björklund & Linander s. 50

¹⁷⁴ Ett exempel på en situation där en produktskada kan uppstå i kommersiella förhållanden utan att varan är behäftad med fel är då varan i sig är av den kvalitet som köparen med fog har kunnat kräva, men då en produktskada har orsakats av att varan inte har åtföljts av instruktioner om hur den skall användas för att skador vid normal användning skall undvikas. I en sådan situation kan köparen grunda en skadeståndstalan på den allmänna culperegeln. Se vidare nedan kap. 7.2-7.3.

¹⁷⁵ Bengtsson & Ullman s. 48f. Enligt min uppfattning bör dock ansvarsbegränsningen i p. 22 *tredje* stycket (se nedan) innebära att säljaren inte heller i dessa fall svarar för den typ av förluster som uttryckligen undantagits genom denna regel.

karaktär. Enligt denna regel, som utformats i linje med kontrollansvarsprincipen i köplagens 27 och 40 §§, ansvarar säljaren inte för fel om det förelegat hinder mot att avlämna en felfri vara. Detta gäller dock under förutsättning att säljaren inte heller borde ha räknat med hindret och inte heller rimligen kunnat undanröja dess följder. Enligt en uttrycklig regel i p. 22 gäller ansvarsbegränsningarna inte om säljaren har gjort sig skyldig till grov vårdslöshet.

Följden av att produktskador behandlas som följdskador till fel är att också ekonomiska följdförluster till uppkomna fysiska skador behandlas enligt samma regler. Det skall dock påminnas om att ansvaret här liksom annars begränsas till förluster som håller sig inom gränsen för adekvat kausalitet. Därutöver finns en särskild begränsningsregel för ekonomiska följdförluster i p. 22 *tredje* stycket. Enligt denna bestämmelse begränsas säljarens ansvar på ett sätt som står i överrensstämmelse med *AB 92*:

”Säljaren svarar inte för skada som uppstår genom avbrott eller störning i industriell produktion eller i betydande kommersiell verksamhet avseende upplåtelse av lokaler.”

Av denna bestämmelse följer motsattsvis att säljaren kan göras ersättningskyldig vid avbrott i produktion som inte är industriell eller i sådan verksamhet avseende upplåtelse av lokaler som inte kan betecknas som betydande.¹⁷⁶ Det är dock något oklart vad som gäller för säljarens ansvar för andra ekonomiska följdförluster än bortfall och störningar i produktion och upplåtelseverksamhet.

I Bengtssons & Ullmans översikt över produktansvaret uttalas att ansvaret för andra typer av ekonomiska följdförluster är oreglerat.¹⁷⁷ Följden därav blir att köplagens regler får tillämpas utfyllande. Detta skulle innebära att säljaren endast kan göras ansvarig för indirekta förluster till felet enligt köplagen 67 § om säljaren är ansvarig p.g.a. vållande eller särskild utfästelse. Enligt min mening är det dock mycket tveksamt om man kan dra slutsatsen att säljarens ansvar för andra ekonomiska följdförluster till ett fel än de som särskilt tas upp i p. 22 *tredje* stycket är oreglerat.

Ullman betonar i sin doktorsavhandling från 1999 att det inte sker någon generell ansvarsfriskrivning för ekonomisk följdskada. Enligt Ullman lämnas därmed dörren relativt öppen för andra krav på ersättning av ekonomisk följdskada än de som tas upp i tredje stycket.¹⁷⁸ Som jag förstår Ullman anser han att säljaren svarar för skador enligt p. 22 *första* stycket under förutsättning att ansvaret inte begränsas enligt *andra – fjärde* stycket.

¹⁷⁶ Bengtsson & Ullman s. 47.

¹⁷⁷ Bengtsson & Ullman s. 49f.

¹⁷⁸ Ullman s. 73.

Enligt Björklunds & Linanders kommentar till *ABM 92* omfattar ersättningen i p. 22 *första* stycket all den skada som ersätts enligt allmänna köprättsliga regler.¹⁷⁹ Således skall, enligt Björklund & Linander, både direkt och indirekt förlust ersättas med den begränsning som följer av *andra – fjärde* stycket. Som exempel på skada som ersätts anför Björklund & Linander utgifter, prisskillnad och utebliven vinst som uppkommit på grund av felet. Således skall alltså, enligt Björklund & Linander, ekonomiska följdförluster ersättas i den mån sådan förlust inte omfattas av de särskilda ansvarsbegränsningarna. När det gäller begränsningen i *tredje* stycket anför denna överrensstämmer med reglerna i *AB 92*. Skälet till att avbrott eller störningar i industriell produktion och betydande kommersiell verksamhet avseende lokaluthyrning särskilt har undantagits uppges vara att dessa skador kan bli orimligt betungande och därtill svåra att förutse.¹⁸⁰

Produktskador enligt *ABM 92* kan visserligen drabba köparen direkt under byggtiden. Ofta torde dock produktskadorna uppstå efter avlämnandet av entreprenaden.¹⁸¹ I dessa fall tillfogas köparen/entreprenören skador genom att denne tvingas utge skadestånd till beställaren av entreprenaden. Den typ av ersättningskrav som riktas mot säljaren enligt *ABM 92* torde alltså därför ofta vara av karaktären transporterade saksador. Transporterade saksador är ekonomiska följdförluster till saksador. För den praktiska tillämpningen av produktskadereglerna i *ABM 92* är det således av stor vikt att dessa tolkas i ljuset av motsvarande regler i *AB 92*. Enligt *AB 92* 5 kap 14 § ansvarar entreprenören generellt för skador genom fel och därutöver är entreprenören generellt ansvarig för skador som orsakats av hans försumlighet. Entreprenören är dock aldrig ersättningsskyldig för skador på grund av avbrott eller störning i produktion eller i betydande kommersiell verksamhet avseende upplåtelse av lokaler.¹⁸²

Vikten av samordning med reglerna i *AB 92* talar enligt min mening starkt för att ansvarsbegränsningen i p. 22 *tredje* stycket inte skall hindra att ansvaret för andra ekonomiska följdförluster än de som räknas upp där kan bedömas enligt det strikta felansvaret. Om man skulle anse att ekonomiska följdförluster till fel generellt var undantagna från *ABM 92*:s tillämpningsområde, och att allmänna regler skulle tillämpas för dessa, ställs man inför problem när det gäller att avgöra vilka regler som ska gälla vid de praktiskt betydelsefulla transporterade saksadorna. Skall skadorna bedömas som saksador med följderna att utomobligatoriska regler skall tillämpas, eller kan man anse att produktskadeundantaget i KöpL 67 § är bortavtalat genom att den primära sakskadan enligt *ABM 92* bedöms enligt köprättsliga regler? Det senare skulle innebära att köplagens regler skulle tillämpas oavsett om skadan skall betraktas som sakskada eller ren förmögenhetsskada. Ett annat möjligt betraktelsesätt är att

¹⁷⁹ Björklund & Linander s. 51ff.

¹⁸⁰ Björklund & Linander s. 52f.

¹⁸¹ Jfr *AB 92* 7 kap. 15 § och 5 kap. 4 §.

¹⁸² Lindahl m.fl. s. 161f.

den transporterade sakskadan skall bedömas enligt de köprättsliga reglerna genom att den skall anses vara en ren förmögenhetsskada. Om köplagens regler skall tillämpas återstår problemet att avgöra vilka ansvarsregler i köplagen som skall användas. Skall transporterade sakskador betraktas som indirekta förluster enligt KöpL 67 §, eller skall denna typ av skador betraktas som direkta enligt samma lagrum?¹⁸³

De ovan beskrivna frågorna är alla komplexa och omstridda. Det kan inte vara rimligt att säljarens produktansvar för transporterade sakskador enligt *ABM 92* skall vara beroende av svaren på dessa frågor. Den omfattande samordningen mellan reglerna i *AB 92* och *ABM 92* skulle förlora en stor del av sin betydelse om entreprenörens skadestånd till beställaren inte skulle kunna föras tillbaka på leverantören enligt reglerna i *ABM 92*.

Enligt min mening bör alltså säljaren alltid vara fri från ansvar för den typ av avbrotts- och verksamhetstörningsskador som räknas upp i p. 22 *tredje* stycket. Säljaren bör svara strikt andra ekonomiska följdförluster enligt felreglerna. Denna ordning överstämmer med reglerna i *AB 92*. Skadestånd som entreprenören blir skyldig att utge till beställaren av entreprenaden enligt felreglerna *AB 92* kan således föras tillbaka på entreprenörens leverantörer enligt motsvarande felregler i *ABM 92*. På detta sätt kan entreprenören genom felreglerna föra ansvaret för en produktskada tillbaka på den leverantör som orsakat produktskadan.

5.3.2.3 Databranschen - *Avtal 90*

Avtal 90 är ett standardavtal för leveranser av datorer och programvara i datasystem. Det är framtaget av partsföreträdare inom databranschen och används frekvent vid avtal inom denna bransch.¹⁸⁴ *Avtal 90* utformades parallellt med 1990 års köplag och köplagen tjänade i stor utsträckning som förebild för avtalets bestämmelser.¹⁸⁵

I *Avtal 90* återfinns en särskild regel för leverantörens ansvar för sakskador orsakade av det sålda godset (p. 15.2). Om kunden däremot drabbats av en ren förmögenhetsskada till följd av skadebringade egenskaper hos det sålda godset ansvarar leverantören enligt felreglerna i p. 12. Fel föreligger enligt *Avtal 90* vid varje avvikelse från avtalad specifikation.¹⁸⁶ I brist på särskilt avtalade kravspecifikationer torde man få falla tillbaka på felbegreppet enligt köplagen. De närmare förutsättningarna för felansvar enligt *Avtal 90* ska inte behandlas här. De kan sägas utgå från köplagens regler och sedan görs vissa avtalsspecifika preciseringar och begränsningar.

¹⁸³ Angående denna fråga hänvisas till Ramberg (1995) s. 664f, 669ff.

¹⁸⁴ Ramberg & Herre, *Allmän köprätt* s. 208.

¹⁸⁵ Bengtsson & Ullman s. 56, Smitt m.fl. s. 36.

¹⁸⁶ Smitt m.fl. s. 36.

Enligt ingressen till *Avtal 90* avses med leverans enligt avtalet de maskin- och programprodukter inklusive dokumentation som skall levereras enligt avtalet. Enligt p. 12.1 ansvarar leverantören för fel som består i att leveransen inte uppfyller avtalad specifikation. Av detta bör följa att skador inom leveransgränsen som leder till att någon produkt i leveransen inte uppfyller avtalad specifikation skall bedömas enligt felreglerna.

Påföljderna av fel liknar de som gäller enligt *NL 92*. Primärt är säljaren skyldig att avhjälpa felet. Om detta inte sker med den skyndsamhet som krävs är köparen berättigad till ett prisavdrag som svarar mot felet. Om felet är väsentligt kan köparen häva avtalet. I sådana fall är han berättigad till skadestånd. I p 15.3 återfinns dock en generell ansvarsbegränsning för skadestånd för förmögenhetsskador. Enligt denna bestämmelse omfattar leverantörens skadeståndsansvar endast direkta förluster och begränsas beloppsmässigt till 15 % av kontraktssumman. Bedömningen av vad som är direkt förlust får i avsaknad av särskilda regler ske enligt KöpL 67 §. Således ersätts inte utebliven vinst, minskning i produktion och liknande indirekta förluster. I avtalet stadgas uttryckligen (p. 15.3) att kunden alltid har rätt till full ersättning för sakskada och förmögenhetsförlust som orsakats av leverantören uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet.

Den särskilda bestämmelsen om leverantörens produktansvar i p. 15.2 lyder:

”Leverantören ansvarar för sakskador, som orsakats av försummelse av leverantören eller av leverantörens anställda. Leverantörens skadeståndsansvar gentemot kunden för sådana sakskador hos kunden eller dennes kund omfattar endast ersättning för direkt förlust och är per skadetillfälle begränsat till 35 gånger det vid tiden för skadans uppkomst gällande basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Oavsett detta ansvarar dock leverantören inte för kundens förlust av data.”

Leverantören är alltså ansvarig för sakskador om han eller någon av hans anställda har varit försumlig. Kunden måste således visa culpa hos leverantören eller någon han har principalansvar för. Enligt Smitt m.fl. innebär denna bestämmelse att *Avtal 90* gör ett anmärkningsvärt avsteg från huvudregeln i svensk rätt att en part ansvarar för sina underleverantörers försumlighet.¹⁸⁷ Denna princip gäller dock endast i inomobligatoriska förhållanden. I utomobligatoriska sammanhang gäller den motsatta huvudregeln att varje försäljnings- eller tillverkningsled endast ansvarar för försummelse i det egna ledet. En leverantör ansvarar överhuvudtaget inte enligt köplagen för sakskador utan endast enligt den utomobligatoriska culparegeln eller på grund av särskilda garantier. Därmed kan man enligt min mening knappast påstå att *Avtal 90* gör ett avsteg från huvudregeln att en leverantör svarar för sina underleverantörer. I stället följer leverantörens avtalsgrundade ansvar enligt *Avtal 90* på denna punkt de utomobligatoriska reglerna om att varje tillverknings- eller försäljningsled endast

¹⁸⁷ Smitt m.fl. s. 96.

ansvarar för försummelse i det egna ledet, som skulle gällt om någon bestämmelse om ansvar för sakskada inte skulle införts.

En följd av att ansvaret ändå regleras i avtalet är att ansvar för sakskada hos kunden och ansvar för vad som ovan kallats ”transporterade sakskador” kan bedömas enligt samma regler. Att så är fallet framgår av formuleringen ”leverantörens skadeståndsansvar gentemot kunden för sådana sakskador hos kunden eller dennes kund”.¹⁸⁸ Kundens krav på ersättning för skadestånd, som kunden i sin tur utgivit till sin kund, behandlas alltså enligt samma regler som sakskador hos kunden själv. *Avtal 90* följer således inte HD:s uttalande i NJA 1985 s. 641 om att denna typ av skador skall betraktas som rena förmögenhetsskador. Genom att låta ansvar för sakskada ingå i det avtalsgrundade skadeståndsansvaret kan detta skadestånd föras tillbaka på inomkontraktuell grund. Således blir det obehövt att laborera med den ”förvandling” av sakskada till ren förmögenhetsskada som diskuterats ovan (kap. 4.2).

I övrigt gäller alltså ett ansvar för försummelse som skulle ha gällt även enligt utomobligatoriska regler. Däremot begränsas detta ansvar genom särskilda bestämmelser. En betydande ansvarsbegränsning är att leverantören endast ansvarar för direkt förlust. Begreppet direkt förlust skall enligt Smitt m.fl. följa indelningen i KöpL 67 §.¹⁸⁹

Hänvisningen till KöpL 67 § ger dock upphov till vissa problem. I förarbetena till 1990 års köplag angavs att ett av skälen till att undanta produktskador från köplagens tillämpningsområde vara att dessa skador skulle hänföras till indirekta förluster om de skulle omfattas av lagen.¹⁹⁰ Därmed måste rimligtvis indelningen av olika förluster vid tillämpningen av *Avtal 90* i viss mån ske enligt andra grunder än de ändamål som låg bakom diskussionen i köplagspropositionen. Annars skulle bestämmelsen om köparens ansvar för sakskada vara helt poänglös eftersom denna typ av skada, enligt uttalandena i propositionen, skulle hänföras till indirekt förlust. Anledningen till att produktskador, om de skulle omfattas av köplagen, skulle vara att betrakta som indirekta torde vara att de skulle betraktas som följdskador till det köprättsliga felet. Produktansvaret i *Avtal 90* får istället betraktas som ett särskilt avtalsreglerat ansvar för vårdslöst orsakade sakskador. Således får man avgöra om en förlust är indirekt i förhållande till den inträffade sakskadan. I denna bedömning kan man utgå från ordalydelsen i KöpL 67 § *andra* stycket. I den mån förlusten faller in under p. 1-3, eller kan sägas vara en liknande förlust enligt 67 § *andra* stycket p. 4, bör förlusten anses som indirekt, i annat fall är den direkt. Detta innebär att följdförluster till sakskadan i form av utebliven vinst, minskning av produktion och liknande inte ersätts. Kostnader för

¹⁸⁸ Bengtsson & Ullman s. 56.

¹⁸⁹ Smitt m.fl. 96.

¹⁹⁰ Prop. 1988/89:76 s. 53.

själva skadan i form av reparation, ersättningsvara och liknande bör dock ersättas som direkt förlust.

Förutom begränsningen av ansvaret till direkt förlust görs en generell begränsning för sakskador till maximalt 35 basbelopp. Dessutom ansvarar leverantören aldrig för förlust av data. Anledningen till den senare begränsningen är att leverantören generellt anses ha svårt att förutse vilka ersättningsanspråk förlust av data kan medföra. Kunden får istället skydda sig mot sådana förluster genom säkerhetskopiering.¹⁹¹

5.3.2.4 Sammanfattning av ansvaret för skador orsakade av den sålda produkten enligt de tre standardavtalen

I de närmast föregående avsnitten har regleringen av ansvaret för skador orsakade av den sålda produkten i tre välspredda standardavtal i tre olika branscher studerats. Det kan vara på sin plats att innan vi lämnar detta område göra en sammanfattning av vilka likheter och skillnader regleringen i dessa standardavtal uppvisar.

I *NL 92* och *Avtal 90* behandlas felansvaret för sig och ansvaret för saksskador för sig. Enligt dessa två avtal skiljs alltså mellan felansvar för skador på den sålda varan (och förmögenhetsförluster till följd av detta) å ena sidan och ansvar för sakskada (och följdförluster till sådan skada) å den andra sidan. På detta sätt följer dessa två avtal den åtskillnad mellan felansvar och ansvar för sakskada som gäller enligt köplagen genom produktskadeundantaget i KöpL 67 §. Om en ren förmögenhetsskada har uppstått till följd av ett enligt avtalet ansvarsgrundande fel får detta bedömas enligt felreglerna i respektive avtal. Detsamma gäller om det enligt avtal eller allmänna regler kan sägas föreligga identitet mellan den sålda varan och den skadade egendomen.

Enligt både *NL 92* och *Avtal 90* är utrymmet för ett skadestånd p.g.a. fel starkt begränsat. Primärt skall säljaren avhjälpa felet. Sekundärt är köparen berättigad till prisavdrag. Här skiljer sig dock de båda avtalen åt genom att prisavdraget enligt *Avtal 90* skall motsvara felet medan det enligt *NL 92* är maximerat till 15 % av kontraktssumman. Enligt båda avtalen gäller, precis som enligt köplagen, att köparen kan häva avtalet om felet är väsentligt. Endast om hävning sker är köparen enligt de båda avtalen berättigad till skadestånd till följd av fel. Enligt *NL 92* har köparen i sådana fall rätt till ersättning för all förlust, d.v.s. även ekonomisk följdförlust, upp till 15 % av kontraktssumman. Enligt *Avtal 90* har köparen endast rätt till ersättning för direkta förluster orsakade av felet om maximalt 15 % av kontraktssumman. För följdförluster som utebliven vinst, bortfall i produktion och andra liknande förluster, d.v.s. sådana som är indirekta enligt KöpL 67 §, utges överhuvudtaget ingen ersättning enligt *Avtal 90*.

¹⁹¹ Smitt m.fl. s. 96.

ABM 92 avviker från de andra två avtalen genom att ersättningsskyldighet för sakskada bedöms på samma sätt som ersättningsskyldighet p.g.a. fel. Om ett ansvarsgrundande fel föreligger är också säljaren skyldig att ersätta de skador som uppkommit p.g.a. detta fel. Således bedöms skadeståndsskyldighet vid felansvar för skada på den levererade egendomen, rena förmögenhetsskador och sakskador enligt samma regler. Enligt *ABM 92* behandlas alltså ansvaret för sakskador orsakade av det sålda godset på ett sätt som avviker från den allmänna köplagen. I stället behandlas produktskador på egendom på samma sätt som i CISG. Bakgrunden till att *ABM 92* har dessa regler är kopplingen till de entreprenadrättsliga reglerna i *AB 92*.

Ansvarsbegränsningarna enligt *ABM 92* är mindre långtgående än enligt *NL 92* och *Avtal 90*. Skadeståndsskyldigheten är full så länge denna håller sig inom ramen för vad som kan fås ut av säljarens ansvarsförsäkring. Om skadeståndskravet inte täcks av ansvarsförsäkringen är ersättningsskyldigheten begränsad till samma beloppsnivå som gäller enligt de båda andra avtalen, d.v.s. 15 % av kontraktssumman. För de speciella kostnaderna för lokalisering av fel, åtkomst och montering av utbytt vara och återställandekostnader är dock ersättningsskyldigheten obegränsad.

Räckvidden av ansvarsbegränsningen för ekonomiska följdskador enligt *ABM 92* är något osäker. Helt klart är denna dock mindre långtgående än ansvarsbegränsningen för denna typ av förluster enligt *NL 92* och *Avtal 90*. Det är endast vid skador till följd av avbrott i, eller störning av, produktion, eller upplåtelseverksamhet i viss omfattning, som ansvarsbegränsningen enligt *ABM 92* är total. För övriga typer av ekonomiska följdskador svarar säljaren i vart fall enligt allmänna regler för vållande och garanti. Enligt min mening svarar säljaren vid felansvar strikt för ekonomiska följdskador enligt *ABM 92* på samma sätt som för direkta förluster.

När det gäller det speciella problemet hur skador inom leveransgränsen skall bedömas är min slutsats att felreglerna skall användas enligt alla tre avtalen. Leveransavtalen gäller allt gods som levereras inom ramen för avtalet. Om en del av leveransen skadar en annan del av leveransen kan alltså felreglerna användas om skadan leder till att leveransen som helhet avviker från avtalad kvalitet på ett sätt som konstituerar ett fel enligt respektive avtal.

Den särskilda regleringen av ersättningsskyldigheten för sakskador enligt *NL 92* och *Avtal 90* skiljer sig åt. Ansvarsbegränsningen vid sakskador är mindre långtgående enligt *Avtal 90*. Enligt *Avtal 90* svarar leverantören för direkta förluster till följd av sakskador i den mån denne varit försumlig. Vid dessa direkta förluster är ansvaret beloppsmässigt begränsat till 35 gånger det vid tiden för avtalet gällande basbeloppet. Däremot är ansvarsbegränsningen precis som enligt

NL 92 total vid förluster som är indirekta i förhållande till den inträffade saksksadan.

Ansvarsbegränsningen för saksksador är dock mer långtgående enligt *Avtal 90* än enligt *ABM 92*. Enligt *ABM 92* vilar ju ersättningsskyldigheten även vid saksksador på det strikta felansvaret och ansvarsbegränsningen är total endast vid två särskilda typer av indirekta förluster. I den mån en saksksada vid tillämpning av *ABM 92* uppstår utan samband med ett ansvarsgrundande fel får dock allmänna regler tillämpas. I dessa fall blir alltså leverantörens ansvar både enligt *ABM 92* och *Avtal 90* primärt beroende på om denne varit försumlig. Skillnaden är att culpaansvaret är avtalsreglerat och ersättningsskyldigheten begränsad enligt *Avtal 90*, och i stället vilar ersättningsskyldigheten i sådana fall på allmänna dispositiva regler i avtalsförhållande, med full ersättningsskyldighet, mellan parter som tillämpar *ABM 92*.

Enligt *NL 92* är säljarens ansvar för saksksador i stort sett helt bortavtalat. Det finns ett visst utrymme vid saksksador som inträffat då den sålda egendomen inte befann sig i köparens besittning och inte heller ingår i en produkt som framställts av köparen. Frågan är dock vilka praktiska fall som detta kan avse? Möjligen faller, som Ullman anser, vissa fall av transporterade saksksador in härunder. En särskild regel i *NL 92* som visar omfattningen av ansvarsbegränsningen för produktksador är regeln om att köparen skall hålla säljaren skadelös om säljaren krävs på produktksadeersättning av tredje man (*hold harmless-regeln*).

Vad det gäller transporterade saksksador uppvisar de tre standardavtalen skilda lösningar. *Avtal 90* är speciellt genom att transporterade saksksador uttryckligen skall bedömas enligt samma regler som övriga saksksador. Denna lösning påminner om den som blir följd av de finska och norska köplagarna och som Jan Ramberg de lege ferenda har förespråkat.¹⁹² Kostnaden för saksksador kan föras tillbaka genom säljleden som saksksadeersättning på inomobligatorisk grund. Både enligt *ABM 92* och *NL 92* är det osäkert hur transporterade saksksador skall bedömas.

Enligt *ABM 92* kan ansvaret enligt min mening föras tillbaka genom de strikta felreglerna. Detta förutsätter dock att köparen kan åberopa ett fel som säljaren ansvarar för. Om köparen inte kan åberopa ett ansvarsgrundande fel eller om ansvaret för denna typ av skador generellt anses vara oreglerade får köparens möjlighet att få ersättning för utgivet skadestånd bedömas enligt allmänna dispositiva regler. När man ska avgöra vilka dessa allmänna dispositiva regler är ställs man som beskrivits ovan inför svåra och komplexa problem. Individuella avtalsklausuler som reglerar leverantörens ansvar i dessa situationer kan således vara på sin plats.

¹⁹² Ramberg (1995) s. 664. Se ovan kap. 4.2.

Enligt *NL 92* är det klart att säljaren inte har något ansvar för huvuddelen av de transporterade sakskadorna. En underleverantör har enligt reglerna i *NL 92* inte något ansvar för saksador gentemot en sluttillverkare eller en huvudleverantör. Detta gäller oavsett om dessa skador drabbat sluttillverkaren, eller huvudleverantören, personligen eller om denne tvingats utge skadestånd för sådan skada till tredje man. Däremot är omfattningen av en säljares ansvar för skadestånd som köparen i egenskap av grossist eller detaljist tvingats utge till tredje man högst osäker. Anledningen till detta torde vara att denna situation skiljer sig från den ”normalaffär” som bestämmelserna i *NL 92* är utformade för. Någon säker slutsats i denna fråga kan enligt min mening inte dras endast av bestämmelserna i *NL 92*. Om *NL 92* ska tillämpas vid leveranser till en grossist eller en detaljist bör således parterna förhandla fram individuella klausuler som reglerar leverantörens ansvar för skadestånd p.g.a. produktskada som köparen tvingas utge till sin slutkund.

6 Särskilt om säljarens garantiansvar

6.1 Produktansvar grundat på garanti före 1990 års köplag

Den kommersiella köp- och avtalsrätten är dispositiv. Det står således helt klart att en säljare kan åta sig ett skadeståndsansvar för produktskador.¹⁹³ Om en produktskada inträffar kan köparen i sådana fall grunda en skadeståndstalan direkt på avtalet. Säljaren ansvarar alltså enligt uttryckliga åtaganden och utfästelser för produktskador. I rättspraxis har det dock förekommit att säljare har ansetts ansvariga för produktskador trots att de inte uttryckligen har åtagit sig något sådant ansvar. Det är då fråga om ansvar för underförstådda garantier. Enligt 1905 års köplag 42 § *andra* stycket kunde en säljare göras skadeståndsskyldig om godset vid köpet saknade en egenskap som ”kunde anses tillförsäkrad”. Därmed blev det möjligt att tillämpa ett köprättsligt utfästelseansvar trots att några uttryckliga utfästelser inte hade lämnats. Förutsättningen för detta var att omständigheterna i samband med köpet kunde ge stöd för att anta att en utfästelse om att den sålda varan inte var skadebringande hade skett.¹⁹⁴

Enligt 1990 års köplag 40 § *tredje* stycket krävs för att en utfästelse skall grunda skyldighet att utge skadestånd även för indirekt förlust att varan avviker från vad säljaren särskilt utfäst. I doktrinen har det diskuterats om utrymmet för att grunda produktansvar på underförstådda garantier har minskat genom denna lagändring. Denna fråga kommer dock inte att behandlas förrän i nästa avsnitt. I detta avsnitt skall frågan om äldre praxis fortfarande är relevant med hänsyn till de lagregleringar som skett på produktskadeområdet behandlas.

I tre mycket omdiskuterade rättsfall, som kom före 1990 års köplag, tillämpades ett produktansvar med stöd av underförstådd garanti eller utfästelse. Diskussionen kring dessa rättsfall rörde framförallt om de kunde ge stöd för ett generellt garantiansvar för säljare med innebörd att en produkt som saluförs inte har skadebringande egenskaper. Tanken var alltså att säljaren redan genom att bjuda ut en viss typ av vara till försäljning ”kunde anses ha tillförsäkrat” att varan var ofarlig.

Det rättsfall som mest har karaktären av ett generellt garantiansvar för att sålt gods inte är skadebringande är NJA 1945 s. 676.

¹⁹³ Ramberg (1995) s. 663.

¹⁹⁴ Ramberg (1995) s. 438f.

I NJA 1945 s. 676 hade en kvinna handlat i en handelsbod och begärt att få köpa alunpulver. Hon upplyste expediten om att pulvret skulle användas till brödbakning. Det pulver hon fick av expediten visade sig dock innehålla blysocker. Detta fick till följd att kunden och hennes familj drabbades av blyförgiftning efter att ha ätit bröd där pulvret tillsatts vid bakningen. Av utredningen framgick att misstaget hade begåtts i ett tidigare säljled. HD betonade att handelsbodsägaren inte hade varit vårdslös. Dock hade denne i handelsrörelse sålt blypulver till en kund som begärt att få köpa alunpulver som skulle användas till bakning. Eftersom kunden skäligen inte kunde upptäcka felexpedieringen och ingen annan omständighet framkom som kunde befria handelsbodägaren från skadeståndsskyldighet fann HD honom skadeståndsskyldig.

I doktrinen diskuterades länge på vilken grund HD gjorde handelsbodsägaren ansvarig. Den dominerande åsikten torde vara att handelsbodsägaren gjordes ansvarig för garanti enligt allmänna kontraktsmässiga grunder.¹⁹⁵ Det kontraktsmässiga inslaget har dock ansetts vara av så underordnad betydelse att garantin uppfattats som närmast fingerad. Motivet för att fingera en garanti har antagits vara en önskan att tillämpa ett strängt ansvar för personskador vid försäljning av livsmedel.¹⁹⁶

Det bör noteras att fallet rörde en konsument som drabbats av personskada. I dag regleras denna situation av PAL där tillverkaren, eller frambringaren, hade varit primärt ansvarig. Säljaren hade kunnat bli sekundärt ansvarig enligt reglerna i PAL 8 §. I avsaknad av lagbestämmelser eller en utvecklad doktrin om utomobligatoriskt produktansvar valde dock HD i NJA 1945 s. 676 att tillämpa ett kontraktsmässigt produktansvar.

NJA 1945 s. 676 är alltså ett fall där starka skyddsändamål gjorde sig gällande och där det i efterhand skett en ganska omfattande rättsutveckling på det aktuella området. Med tanke på detta är det tveksamt om man kan dra några längre gående slutsatser från detta fall som kan belysa det produktansvar som idag gäller i kommersiella förhållanden. Dock visar fallet att det är möjligt att ålägga säljaren ett garantiansvar som grundar sig på de uttalanden som köparen och säljaren gjorde vid avtalsstillet. Detta är principiellt sett alltså möjligt i kommersiella förhållanden. Det bör dock krävas betydligt mer konkretion i uttalandena än vad som var fallet i NJA 1945 s. 676.

Ett annat omdiskuterat prejudikat om produktansvar p.g.a. underförstådd garanti som idag har ersatts av lagstiftning är NJA 1985 s. 641 ("bensinpumpen" - angående de faktiska omständigheterna se ovan kap. 4.2). Även i detta fall kunde säljaren inte sägas ha varit vårdslös, misstaget var även här begånget i tidigare säljled. Säljaren ansågs dock ansvarig p.g.a. en underförstådd garanti av innebörden att bensinen var av en viss, icke skadebringande, kvalitet. Detta motiverades ytterst med att bensinpumpen var märkt "premium". Bortsett från

¹⁹⁵ Se exempelvis Vahlén 381ff.; Bengtsson (1960) s. 214f.; Karlgren s. 26ff.

¹⁹⁶ Hult s. 371f.; Vahlén s. 385f.; Bengtsson (1960) s. 215; Bengtsson *SvJT* 1969 s. 49. Se även NJA 1989 s. 389 där HD uttalade att garantiresonemanget i NJA 1945 s. 676 ligger mycket nära ett strikt ansvar.

detta fann HD att ett flertal saksfäl talade för att säljaren skulle göras rent strikt ansvarig p.g.a. garanti. HD betonade framförallt konsumentskyddsaspekter. Konsumenterna sades ha liten möjlighet att undersöka varan, utan fick istället förlita sig på att upplysningar genom anslag på pumpar och från personalen var riktiga. Till följd av detta ansåg HD att säljaren fick ett särskilt ansvar för att lämnade uppgifter var korrekta och att bensinen kunde användas för avsett ändamål utan att orsaka motorskador. Dessutom betonades, som ovan utförligt har behandlats (kap. 4.2), att säljaren hade möjligheter att på köprättslig grund föra ansvaret bakåt så att ansvaret slutligen lades på den som var faktiskt ansvarig för att godset fick skadebringade egenskaper.

Den situation som var aktuell i NJA 1985 s. 641 omfattas idag av KKL 31 §. Det kan övervägas om fallet i vissa begränsade situationer alltjämt analogivis borde kunna ha visst prejudikatvärde. Det skulle då röra sig om näringsidkare som har tankat en bil som används i näringsverksamhet. En ordinär näringsidkare torde visserligen ha lika begränsade möjligheter att kontrollera bensinens kvalitet som en konsument. I normalfallet bör näringsidkaren därför i lika hög grad som en konsument vara beroende av att uppgifter på anslag eller från personalen är riktiga. En näringsidkare bör dock vanligen ha något större möjlighet än en konsument att bekosta undersökningar om i vilket säljled felet har begåtts. Framförallt kan dock en näringsidkare sägas vara bättre på att bära riskerna för denna typ av förluster. Näringsidkaren kan i stor utsträckning skydda sig genom försäkring, och kan dessutom övervältra sina förluster på kunderna. Därmed skulle man kunna motivera att näringsidkaren bör vara hänvisad till att vända sig direkt mot den ansvarige i bakre säljled med en talan grundad på den utomobligatoriska culpregeln.

Det är visserligen mycket tveksamt om den genomsnittliga näringsidkarens utsikt till framgång med en talan mot det bakre säljledet skiljer sig på något påtagligt sätt från konsumentens. HD:s domskäl i NJA 1985 s. 641 täcker dock klart endast konsumentfall. Dessa fall regleras numera i konsumentköplagen, samtidigt som lagstiftaren genom KöpL 67 § har slagit fast att köplagen inte skall tillämpas på produktskador som drabbar näringsidkare. Jag har därför svårt att se hur man skulle kunna tillämpa ett garantiansvar på så lösa grunder som i NJA 1985 s. 641 då det är en näringsidkare som drabbats av skadan. Den reella innebörden av ett sådant ansvar vore närmast ett rent strikt köprättsligt ansvar för bensinmacksägare för skador som bensinen i deras pumpar orsakar på näringsidkarens motorer. En sådan avvikelse från den annars negativa inställningen till att tillämpa köprättsliga regler vid produktskador mellan näringsidkare kan knappast anses motiverad. Näringsidkare som drabbas av skador som motsvarar den i bensinpumpsfallet bör vara hänvisade till att vända sig mot bensin- eller oljebolaget som levererat bensinen med en talan på utomobligatorisk grund, såvida inte också säljaren har varit vårdslös.

Precis som NJA 1945 s. 676 är bensinpumpsfallets prejudikatvärde idag alltså starkt begränsat. Men även NJA 1985 s. 641 visar att det är möjligt att grunda ett garantiansvar på vad som utspelat sig vid köpetillfället utan att det förekommit ett uttryckligt åtagande från säljarens sida. NJA 1985 s. 641 är långtgående och speciellt i så måtto att köparen innan ”avtalsstillfället” överhuvudtaget inte var i kontakt med någon representant för säljaren.

En situation som dock inte omfattas av lagstiftning idag är den som var aktuell i NJA 1968 s. 285 (”dillodlingen”).

I NJA 1968 s. 285 hade ett företag, som yrkesmässigt lämnade råd om och utförde ogräsbekämpning, åtagit sig att bespruta en lantbrukares dillodling. Efter förfrågan från lantbrukaren föreslog företaget ett ogräsmedel, vilket i sin tur hade rekommenderats av företagets leverantör. Företaget och lantbrukaren kom därefter överens om att detta medel skulle användas vid besprutningen. Genom besprutningen uppkom dock omfattande brännskador på dillodlingen. Det fanns inget som stödde att företaget hade varit vårdslöst, alla instanser fann dock att företaget var rent strikt ansvarigt för de uppkomna skadorna. HD motiverade detta med att företaget bedrev yrkesmässig rådgivning och bekämpning och att företaget hade rekommenderat det aktuella medlet. Vidare uttalade HD att avtalet fick anses innebära att företaget åtog sig att svara för att dillodlingen inte skulle skadas på angivet sätt genom besprutningen.

Dillodlingsfallet rörde inte ett renodlat köp, företaget ombesörjde också besprutningen. Fallet kan alltså sägas vara ett exempel på produktansvar vid utförande av tjänst. Det kan därför vara något oklart om företaget hade kunnat göras ansvarig om medlets endast hade sålts.¹⁹⁷ Bertil Bengtsson, som var revisionssekreterare i målet, har dock hävdad att ansvaret var direkt grundat på garantin och att frågan hur avtalet skulle rubriceras därmed blev likgiltig.¹⁹⁸ Detta synes innebära att Bengtsson menar att ansvaret grundades på allmänna skadeståndsrättsliga principer om rent strikt ansvar vid garanti. Regeln som etablerades i dillodlingsfallet bör i sådana fall kunna tillämpas vid såväl tjänsteavtal som köpeavtal.

Dillodlingsfallet skiljer sig från de ovan två behandlade fallen genom att företaget genom sakkunniga råd rekommenderade det skadegörande bekämpningsmedlet. Det framgår av domskälen att HD har lagt stor vikt vid denna rekommendation. Det är alltså inte endast fråga om en generell oskadlighetsutfästelse som antas ligga i avtalets natur, vilket det närmast kan sägas vara fråga om i NJA 1945 s. 676 och NJA 1985 s. 641. Genom rekommendationen finns det ett reellt underlag för en utfästelse.¹⁹⁹ Hjalmar Karlgren menar att utgången kan försvaras med att farlighetsfrågan var ”uppe” vid avtalsslutet genom lantbrukarens förfrågningar om vilket medel som var lämpligt. Genom att företaget till svar på dessa förfrågningar lämnade bestämda rekommendationer kan garantiansvaret

¹⁹⁷ Dufwa (1983) s. 35.

¹⁹⁸ Bengtsson *SvJT* 1969 s. 49.

¹⁹⁹ Bengtsson *SvJT* 1969 s. 50; Bengtsson (1997) s. 181.

enligt Karlgren sägas grundas på allmänna förmögenhetsrättsliga principer om avtalsbundenhet genom konkludent handlande.²⁰⁰

Trots att det i dillodlingsfallet alltså finns ett visst faktiskt underlag för att grunda ett garantiansvar har HD:s motivering av Hellner och Dufwa betecknats ligga nära en garantifiktio.²⁰¹ Anledningen till detta torde vara att de uttalanden som faktiskt skedde inte rörde vilka risker som fanns för att dillodlingen skulle skadas av bekämpningsmedlet, utan snarare rörde vilket medel som var effektivt för ogräsbekämpning.

Personligen delar jag dock Bengtssons åsikt om att det är en ganska rimlig regel att bestämda rekommendationer av den typ som var aktuell i dillodlingsfallet kan läggas till grund för ett strikt garantiansvar.²⁰² Det rörde en näringsidkare som inom sitt yrkesområde blev förfrågad om vilket medel som var lämpligt för en bestämd arbetsuppgift. Näringsidkaren utförde sedan själv mot betalning denna arbetsuppgift. Det bör då vara rimligt att anse att företagets uttalanden även bör innefatta en utfästelse om att det rekommenderade bekämpningsmedlet inte var så ”effektivt” att det inte bara skulle ta död på ogräset, utan att det även skulle skada dillen.

Dillodlingsfallet rörde ersättning för förmögenhetsförlust till följd av en sakskada som drabbat en näringsidkare. Situationen är alltså fortfarande oreglerad. Eftersom HD verkar ha grundat uppdragstagarens ansvar på allmänna regler om strikt ansvar vid garanti bör domen, som Bengtsson har hävdad, kunna ha prejudikatvärde både vid kommersiella tjänster och kommersiella köp.²⁰³ I många fall kan visserligen en säljare eller en uppdragstagare sägas ha varit vårdslös redan genom att rekommendera ett visst medel (eller för den delen en viss maskin eller ett visst verktyg) för en bestämd arbetsuppgift. I de fall där vårdslöshet inte kan visas bör det dock finnas stöd för strikt ansvar p.g.a. garanti²⁰⁴ under de villkor som ställs upp i NJA 1968 s. 285, d.v.s.: En näringsidkare lämnar yrkesmässigt råd och utför tjänster eller bedriver handel på ett område där det finns risk för att egendomsskador kan uppstå. Näringsidkaren lämnar på förfrågan en bestämd rekommendation om lämpligt medel (eller maskin eller verktyg) och omfattande eller i vart fall inte helt obetydliga skador uppstår genom användningen av det rekommenderade medlet. Det krävs dessutom att det inte heller finns något annat förhållande som gör att näringsidkaren bör undgå ansvar, t.ex. att skadorna faller utanför gränsen för adekvat kauslitet.

²⁰⁰ Karlgren s. 38f, 92f.

²⁰¹ Hellner & Johansson s. 325; Dufwa (1983) s. 93.

²⁰² Bengtsson (1997) s. 181.

²⁰³ Bengtsson (1997) s. 182.

²⁰⁴ I doktrinen har dock diskuterats om hela ansvarsgrunden underförstådd garanti (och därmed även NJA 1968 s. 292) har spelat ut sin roll genom 1990 års köplag 40 § tredje stycket. Denna fråga skall behandlas i nästa avsnitt.

Genom årens lopp har det inom doktrinen riktats åtskillig kritik mot resonemang om underförstådda garantier och garantifiktions. Den genomgående kritiken är att den underförstådda garantin inte har något stöd i verkligheten och att det i själva verket är fråga om en konstruktion som döljer den rättsregel som verkligen har tillämpats, i regel någon form av strikt ansvar. Genom en garantifiktions tenderar man att placera ansvaret på den i distributionskedjan som står närmast den skadelidande, trots att det kanske hade varit mer effektivt att placera ansvaret direkt på exempelvis tillverkaren.²⁰⁵ I två rättsfall under 1980-talet avfärdade dessutom HD ett garantiresonemang, NJA 1983 s. 118 och NJA 1989 s. 389.

I NJA 1983 s. 118 ("hästfodret") hade en lantmannaförening sålt foder till en travtränare som orsakat förgiftning hos en häst som travtränaren innehade för hästägarens räkning. Hästägaren väckte skadeståndstalan mot lantmannaföreningen. I första hand åberopade han att föreningen hade ett rent strikt ansvar för den uppkomna skadan, i andra hand åberopades att föreningen var strikt ansvarig på grund av garanti.

HD slog i NJA 1983 s. 118 fast att garantiansvar i egentlig mening inte kan komma ifråga mellan parter som inte står i kontraktsförhållande med varandra. Ett uttalande i allmänna leveransbestämmelser om att foderleverantörer var skyldiga att leverera en "god och sund vara" ansågs vidare inte kunna medföra längre gående förpliktelser för föreningen att svara för skadebringande egenskaper hos det levererade godset än vad som följde av allmänna principer för produktansvar. Detta måste rimligen förstås så att en så pass allmänt hållen bestämmelse inte innebar någon garanti om att föreningen åtog sig ett utökat produktansvar, i vart fall inte gentemot parter som föreningen inte stod i kontraktsförhållande med. Intressant är också ett uttalande från HD att vad som i övrigt kunde rymmas inom den väckta frågan om garantiansvar fick anses höra till den åberopade grunden om strikt produktansvar. Detta kan tolkas som ett ställningstagande mot garantifiktions. HD ansåg sig inte genom att konstruera ett kontraktsförhållande kunna tillämpa ett strängt garantiansvar för att hitta ett lämpligt ansvarssubjekt utan att ta ställning i frågan om ett rent strikt ansvar. Med hänsyn till det pågående lagstiftningsarbetet om produktansvar ansågs det, i vart fall i fråga om näringsidkares egendomsskador, inte vara lämpligt att införa ett rent strikt ansvar genom rättspraxis.²⁰⁶

I NJA 1989 s. 389 smittades en lärarinna av salmonella efter att ha ätit salmonellasmittad sås i en skolbespisning. HD tillämpade ett rent strikt ansvar oberoende av garanti, trots att produktansvarslagen ännu inte trätt ikraft. Det var vid tiden dock relativt klart att en eventuell produktskadelag skulle innehålla ett rent strikt ansvar för personskador. HD

²⁰⁵ Se om denna kritik exempelvis: Dufwa (1983) s. 91ff. med vidare hänvisningar.

²⁰⁶ Även efter lagstiftningen om produktansvar och den nya köprättsliga lagstiftningen är det mycket tveksamt om garantikonstruktioner kan tillämpas mellan näringsidkare som inte står i kontraktsförhållande med varandra. Med hänsyn till NJA 1983 s. 118 är min prognos att detta inte är möjligt. Angående denna fråga se: Bloth s. 234ff.; Bengtsson & Ullman s. 61. Det som diskuteras är framförallt om uppgifter från tillverkaren på förpackningar kan tolkas som underlag för ett garantiansvar. Detta bör dock framförallt vara aktuellt på konsumentområdet.

hänvisade i fallet till NJA 1985 s. 641 där ett garantiresonemang som låg mycket nära ett strikt ansvar tillämpats på sakskada på konsumentegendom. HD ansåg dock att det fanns situationer då garantiresonemang på personskadeområdet riskerade att framstå som fiktioner. Särskilt på livsmedelsområdet framstod det, enligt HD, inte naturligt att intolka en garanti från leverantören om att den levererade maten inte skulle medföra personskada.

Högsta domstolen uppvisade alltså i både NJA 1983 s. 156 och NJA 1989 s. 389 en i viss mån negativ inställning till resonemang om underförstådda garantier. Enligt Dufwa bör domskälen framförallt i NJA 1989 s. 389 kunna tolkas som ett generellt, om än försiktigt, avståndstagande mot den tidigare begagnade garantivägen.²⁰⁷ Dock bör man enligt min mening vara försiktig med att dra för stora slutsatser från dessa fall om möjligheten till att göra en näringsidkare ansvarig genom underförstådd garanti för egendoms- och förmögenhetsskador som drabbar kontraktspart. NJA 1983 s. 156 rörde ett fall där parterna överhuvudtaget inte stod i kontraktsförhållande med varandra. Detta innebär att det är svårt att motivera att ett särskilt garantiåtagande har uppstått genom konkludent handlande. NJA 1989 s. 389 rörde ansvar för personskada. Tanken att parterna genom avtal skulle reglera den ene partens ansvar för personskada ter sig, som framgår av HD:s domskäl i NJA 1989 s. 389, främmande. En kontraktsparts ansvar för egendoms- och förmögenhetsskador som drabbar en annan kontraktspart är dock något som parterna typiskt sett träffar avtal om. I detta läge bör stöd kunna hämtas från allmänna förmögenhetsrättsliga grundsatser bland annat om avtalsbundenhet p.g.a. konkludent handlande.

6.2 Produktansvar grundat på garanti efter 1990 års köplag

Det står helt klart att en säljare även efter 1990 års köplag genom uttryckliga avtal, garantier och utfästelser kan åta sig att svara för produktskador som drabbar en kontraktspart. Frågan som ska utredas i detta avsnitt är om utrymmet för att hålla en näringsidkare ansvarig för produktskada p.g.a. underförstådd garanti har påverkats av 1990 års köplag. Om så är fallet kan också NJA 1968 s. 285 ha förlorat sitt prejudikatvärde.

Genom 1990 års köplag infördes ett nytt köprättsligt skadeståndssystem med en differentiering mellan direkt och indirekt förlust. Detta nya skadeståndssystem innebär att köparen har fått utökade möjligheter till ersättning för direkta förluster oavsett vilket sorts köp det rör sig om. Däremot skall indirekta förluster normalt inte ersättas. Således gäller för direkta förluster det stränga kontrollansvaret enligt *första* stycket i köplagens 27 och 40 §§. Köparens möjlighet att få ersättning för indirekta förluster är inskränkt till fall då denne kan visa försummelse på säljarens sida eller att varan avvek från vad säljaren särskilt utfäst. Omformuleringen av utfästelseregeln från avvikelse från vad som ”kan anses utfäst”, som lydelsen var enligt 1905 års köplag 42 § *andra* stycket, till avvikelse från vad säljaren ”särskilt

²⁰⁷ Dufwa (1984) s. 196f; Dufwa *JT* 1989/90 s. 334.

har utfäst” måste ses i ljuset av detta nya skadeståndssystem.²⁰⁸ Genom att öka kraven på att en utfästelse skall medföra skyldighet att svara rent strikt för *alla* förluster som köparen tillfogas minskas risken för att köparen på en omväg kan få ersättning för inte bara direkt förlust utan även för indirekt förlust. Samtidigt blir behovet av ett extensivt utfästelseansvar på köprättens område generellt mindre eftersom det stränga kontrollansvaret gäller för alla direkta förluster oavsett typ av köp.²⁰⁹

Enligt förarbetena avses med uttrycket ”särskilt har utfäst” i 40 § *tredje* stycket i allmänhet vad säljaren uttryckligen har meddelat.²¹⁰ Utfästelsen skall enligt förarbetena avse en egenskap som är central för köparen. Köparen skall med beaktande av det sätt på vilket utfästelsen lämnats haft särskild anledning att förutsätta att varan inte avvek från vad som uppgetts. En egenskap måste således ha framhållits utöver vad som gäller för att rent allmänt beskriva varan. Dock krävs det inte att utfästelsen är uttrycklig från säljarens sida. En särskild utfästelse kan enligt förarbetena föreligga även i andra fall, exempelvis om köparen uttryckligen har meddelat säljaren att han köper varan under förutsättning av att denna har en viss närmare angiven egenskap och säljaren ingår köpeavtalet med denna vetskap.²¹¹ För att en utfästelse skall innebära en skyldighet för säljaren att vid avvikelse från denna ersätta indirekta förluster krävs således att det är av särskild betydelse för köparen att skadeståndsansvaret inte begränsas till direkt förlust. Detta förhållande skall återspeglas av den särskilda utfästelsen.²¹²

Enligt en uppfattning i doktrinen innebär bestämmelsen i KöpL 40 § *tredje* stycket, tillsammans med den kategoriska uteslutningen av produktskador från köplagens tillämpningsområde i KöpL 67 § *första* stycket, troligen ett minskat utrymme för möjligheten att göra en säljare ansvarig p.g.a. underförstådd garanti. I sådana fall skulle en säljare till följd av dessa bestämmelser i framtiden troligen inte kunna göras ansvarig på köprättslig, eller överhuvudtaget på avtalsrättslig, grund för underförstådda garantier på ett sådant sätt som skedde i NJA 1968 s. 285 och NJA 1985 s. 641. I stället skulle säljaren få göras ansvarig på utomobligatorisk grund.²¹³

Bertil Bengtsson har dock i en artikel från 1997 betonat att inskränkningen av skadeståndskyldigheten vid felansvar till särskilda utfästelser måste ses mot

²⁰⁸ Ramberg (1995) s. 438f.

²⁰⁹ Ramberg (1995) s. 439f.

²¹⁰ Prop. 1988/89:76 s. 139.

²¹¹ Prop. 1988/89:76 s. 140f.

²¹² Ramberg (1995) s. 439f.

²¹³ Ramberg (1995) s. 663f. Så även Ullman s. 68; På s. 57f. i Bengtsson & Ullman sägs utrymmet för underförstådda garantier efter 1990 års köplag vara en öppen fråga. Se även Håstad s. 218. Håstad inskränker sig dock till att konstatera att begränsningen av skadeståndsansvaret i 1990 års köplag talar emot en *utvidgning* av garantifiktionserna till att avse ett *generellt garantiansvar* för att en såld vara inte kommer att skada annan egendom som den kommer i kontakt med i sin normala användning.

bakgrund av det samtidigt införda stränga kontrollansvaret. I situationer där kontrollansvar inte kommer i fråga, d.v.s. exempelvis vid produktskador som är undantagna från köplagens skadeståndssystem genom 67 § första stycket, bör säljarens ansvar, enligt Bengtsson, inte påverkas av bestämmelserna i köplagen.²¹⁴ Således verkar Bengtsson förespråka ett ansvar för underförstådd garanti i enlighet med allmänna grundsatsen om skadeståndsskyldighet i kontraktsförhållande. Hellner har inte uttryckligen berört denna fråga i sina läroböcker *Skadeståndsrätt* och *Allmän kontraktsrätt*. Han har dock konstaterat att en garanti inte behöver vara uttrycklig och, med hänvisning till NJA 1985 s. 641 och NJA 1968 s. 285, att det krävs relativt lite för att ett uttalande skall anses vara en garanti i förhållande till medkontrahenten på produktansvarsområdet.²¹⁵

Utrymmet för produktansvar p.g.a. underförstådda garantier efter 1990 års köplag och PAL berördes i NJA 2001 s. 309 ("Smörjoljan" - de faktiska omständigheterna har redovisats ovan i kap. 3.3). HD konstaterade i NJA 2001 s. 309 att det av utredningen i målet framgick att det måste ha stått klart för säljaren att köparen ville köpa en olja som inte innehöll zink eftersom en sådan tillsats skulle skada motorerna, och att säljaren åtog sig att leverera just en sådan olja. Härigenom åtog sig säljaren enligt HD ett ansvar för den skada på motorerna som uppstod när zinkhaltig olja ändå levererades. Således fann HD att säljaren var skyldig att ersätta köparen för den uppkomna skadan.

Domslutet är knappast ägnat att väcka förvåning. Det torde närmast vara en direkt tillämpning av det exempel på icke uttrycklig särskild utfästelse som nämns i köplagspropositionen. Köparen hade understrukit vikten av att oljan var zinkfri, och säljaren var när man ingick avtalet medveten om vilka följder som kunde uppstå om oljan innehöll zink.

Säljaren i smörjoljefallet kunde alltså göras ansvarig enligt de krav på särskild utfästelse som ställs upp i köplagspropositionen. HD avstod därför från att ta uttrycklig ställning till frågan om ett underförstått garantiansvar kan tillämpas när kraven för en särskild utfästelse inte är uppfyllda. HD resonerade dock tämligen utförligt kring det allmänna förhållandet mellan äldre principer om produktansvar som utvecklats i praxis och den nya lagstiftning som infördes i början av 1990-talet. HD slog fast att varken 1990 års köplag eller PAL hindrar att rättspraxis om ansvar för produktskador som utvecklats före dessa lagars ikraftträdande beaktas, under förutsättning att nytillkommande lagstiftning inte har ändrat förutsättningarna därför.

HD gick därefter igenom den rättspraxis där ett skärpt ansvar för produktskador tillämpats före 1990 års köplag och PAL. HD uttalade i samband med detta att det i denna praxis (HD hänvisade till NJA 1945 s. 676 "alunpulvret", NJA 1968

²¹⁴ Bengtsson (1997) s. 181f.

²¹⁵ Hellner (1993) s. 223; Hellner & Johansson s. 324f.

s 285 ”dillodlingen” och NJA 1985 s. 641 ”bensinpumpen”) fanns exempel på att en avtalspart fått bära ett strikt ansvar p.g.a. att han *genom sitt uppträdande ingett motparten föreställningen att produkten var lämpad för visst ändamål*. HD uttalade vidare att säljarens uppträdande i dessa fall har tolkats som ett slags tyst garanti för att varan inte skulle ha skadebringande egenskaper. HD berörde överhuvudtaget inte i detta sammanhang frågan om den princip som man ansåg att dessa fall gav uttryck för förändrades genom 1990 års köplag.

Hänvisningen till köplagen 40 § *tredje* stycket skedde inte förrän i samband med att HD diskuterade frågan hur det faktum att lagstiftaren valde att lämna egendomsskador i näringsverksamhet utanför PAL påverkade möjligheten att tillämpa ett strikt ansvar för dessa skador. I detta sammanhang slog HD fast att ett ansvar (av sammanhanget bör man som ovan i kap. 3.3. framhållits kunna dra slutsatsen att ett strikt ansvar avses) för produktskador på egendom i näringsverksamhet kan komma i fråga, åtminstone ”när frånvaron av skadebringande egenskaper har ’särskilt utfästs’”.

Det bör observeras att diskussionen i doktrinen kring dessa frågor inte har rört om utrymmet för att tillämpa underförstådda garantier har minskat till följd av produktansvarslagen. Istället har diskussionen rört två frågor. För det första om utrymmet för att tillämpa produktansvar med stöd av underförstådd garanti har minskat till följd av bestämmelserna i nya köplagen. För det andra om möjligheten att skärpa ansvaret på rent utomobligatoriska grunder (d.v.s. utan stöd av garanti) för egendomsskador i näringsverksamhet har påverkats av lagstiftarens val att lämna dessa skador utanför PAL:s tillämpningsområde.²¹⁶

Även om någon säker slutsats alltså inte kan dras från smöroljefallet verkar det enligt min mening därför som om HD inte är främmande för att tillämpa den här diskuterade principen om underförstått garantiansvar utan hinder av de ändringar som gjorts i köplagen. Det kan knappast finnas några skäl att ändra detta ställningstagande p.g.a. att lagstiftaren, i enlighet EG-direktivet om produktansvar, valde att utelämna egendomsskador i näringsverksamhet från PAL:s tillämpningsområde. Särskilt inte eftersom detta bl.a. motiverades med att produktansvaret mellan näringsidkare ofta reglerades i avtal.

Bestämmelsen i KöpL 40 § *tredje* stycket har sin bakgrund i det skadeståndssystem som infördes i köplagen. Eftersom produktskadorna på egendom utelämnades från köplagens tillämpningsområde finns det därmed, som Bengtsson anført, ingen anledning att låta denna bestämmelse hindra ett

²¹⁶ Se: Hellner & Johansson s. 322f., 327; Bengtsson & Ullman s. 55; Ramberg (1995) s. 663f.; Agell s. 24ff. Den diskussion av Agell (s. 24ff) som både hovrätten och HD hänvisade till rör frågan om hur PAL påverkade möjligheten att tillämpa ett garantiansvar för skador som omfattas av PAL. Detta är en helt annan fråga än vilken inverkan PAL i detta hänseende har på skador som inte omfattas av PAL. Agell uttrycker tvärtom (s. 32) farhågor om att valet att inte låta PAL:s regler om strikt ansvar omfatta egendomsskador i näringsverksamhet kan fresta domstolarna att tillämpa alltför pressade garantiresonemang.

produktansvar för underförstådd garanti som har stöd i de principer som utvecklats i rättspraxis före köplagen. I köplagspropositionen betonades att produktskadeundantaget i 67 § första stycket 2 men. ledde till ett minskat utrymme till att få ersättning på köprättslig grund för s.k. ingrediensskador. Däremot sades varken i anslutning till detta, eller i anslutning till kommentarerna till bestämmelsen som infördes i 40 § tredje stycket, något om att utrymmet för produktansvar enligt allmänna principer om strikt ansvar vid garanti skulle förändras genom köplagen. Dessa principer har dessutom stöd i allmänna förmögenhetsrättsliga grundsatser om avtalsbundenhet p.g.a. realhandlande.

Om således säljaren genom sitt uppträdande inger köparen föreställningen att godset är lämpligt för ett visst ändamål, bör detta enligt min mening kunna tolkas som en tyst utfästelse att godset när det används på detta sätt inte har skadebringande egenskaper. Det krävs alltså att frågan om godsets skadebringande egenskaper har varit uppe vid avtalslutet. Annars kan köparen inte anses kunna ha fog för en föreställning att säljaren gjort en utfästelse om att godset inte är skadebringande. Enbart det faktum att en viss typ av vara saluförs eller säljs är alltså inte nog²¹⁷ (jfr. NJA 1945 s. 189), men om det däremot finns konkreta uttalanden av säljaren kan detta beroende på situationen och parternas agerande i övrigt (jfr NJA 1968 s. 285 som därmed alltså skulle ha prejudikatvärde) enligt min mening leda till ett ansvar för underförstådd garanti. Under alla omständigheter står det klart att säljaren ansvarar för "särskilda utfästelser" oavsett om dessa är uttryckliga eller underförstådda (jfr NJA 2001 s. 309).

Med tanke på att HD i smörjoljefallet även öppnade vägen för en vidareutveckling av produktansvaret för egendomsskador i näringsverksamhet genom rättspraxis (se ovan kap. 3.3) är det inte otänkbart att principerna om garantiansvar kan aktualiseras och vidareutvecklas genom framtida HD-domar. Vikten av underförstått garantiansvar skall dock inte överdrivas. Ofta används vid avtal i kommersiella förhållanden allmänna leveransbestämmelser. I sådana fall regleras ofta ansvaret för produktskador genom dessa bestämmelser. För att sådana allmänt tillämpade avtalsvillkor skall kunnas sättas ur spel bör det krävas uttryckliga avtalsåtaganden från någon av parterna. Enligt *NL* 92 p. 1 krävs t.o.m. att avvikelser från de allmänna bestämmelserna måste avtalas skriftligen för att bli gällande. Även om ansvaret för produktskador inte har reglerats genom leveransavtal bör culperegeln ofta kunna tillämpas istället för underförstådda garantier. Säljaren bör nämligen ofta kunna anses ha varit försumlig i de fall då denne genom sitt agerande och genom sina uttalanden har givit köparen en felaktig uppfattning om varans skadebringande egenskaper. Dessutom täcker grundskyddet i en säljares ansvarförsäkring generellt inte produktansvar p.g.a.

²¹⁷ Se om denna fråga de lege ferenda Karlsgren s. 89-93. Se även Agell s. 32f. Som de lege ferenda diskuterar ett köprättsligt ansvar för ingrediens- och komponentsskador.

uttrycklig eller underförstådd garanti.²¹⁸ Detta kan alltså vara ytterligare ett argument mot ett generellt utvidgat ansvar för underförstådd garanti.

²¹⁸ Ullman s. 192ff.

7 Culpaansvar

7.1 Allmänt

I kap. 5 ovan har de situationer där köplagen kan tillämpas då köparen har drabbats av en förmögenhetsförlust som uppkommit till följd av menlig inverkan av en köpt produkt redovisats och diskuterats. Säljaren är i dessa fall skyldig att ersätta all förlust som köparen tillfogas genom fel eller dröjsmål om köparen kan styrka försummelse på säljarens sida (KöpL. 27 och 40 §§). Överhuvudtaget gäller som allmän princip att en kontraktspart svarar för alla skador som denne genom oaktsamhet vållar medkontrahenten vid ingående av, eller fullgörande av, en preciserad avtalsförpliktelse.²¹⁹ Ansvar för sakskador (och personskador) orsakade av den sålda produktens skadebringande egenskaper skall dock enligt produktskade-undantaget i köplagen bedömas enligt utomobligatoriska regler. Detta kan uttryckas så att ansvar för denna typ av skador anses falla utanför parternas avtalsförpliktelser enligt den dipositiva köplagen.

Produktansvar för sakskador i kommersiella förhållanden skall både enligt förarbetena till PAL och till 1990 års köplag behandlas enligt allmänna regler om produktansvar.²²⁰ Den mest grundläggande av dessa allmänna regler är culparegeln (SkL 2 kap 1 §). Det kan sägas finnas vissa typsituationer där ett culpansvar för produktskador aktualiseras. Vilka dessa är och vilka utsikter en skadelidande har att styrka culpa hos sin kontraktspart beror på vilken roll kontaktparten har haft i distributions-kedjan av en produkt. Avgörande för bedömningen är om en säljare även har tillverkat den sålda produkten, eller om produkten endast har sålts vidare och i sådana fall hur vidareförsäljningen har gått till. I detta avsnitt skall de typsituationer där culpa kan komma ifråga beskrivas, och vissa riktlinjer som är typiska för culpabedömningen mellan näringsidkare på produktansvarområdet ska redovisas.

Allmänt kan det sägas vara fråga om en typisk culpabedömning. De generella riktlinjer som gäller för en sådan bedömning aktualiseras alltså även vid tillämpning av culparegeln vid produktansvar.²²¹ I första hand får man söka ledning i författningar och föreskrifter om t.ex. produktsäkerhet. Dock är det generellt inte tillräckligt att en säljare eller tillverkare har iakttagit legala föreskrifter för att denne skall anses ha varit aktsam.²²² Vidare finns det ett begränsat antal prejudikat som kan ge ledning, dessa är dock främst intressanta som exempel på situationer där culpaansvar kan komma ifråga. Prejudikat som i dag kan ge närmare ledning om

²¹⁹ Hellner (1993) s. 191ff., 206.

²²⁰ Prop. 1990/91:197 s. 38; Prop. 1988/89:76 s. 53.

²²¹ För en närmare beskrivning av dessa riktlinjer se exempelvis: Hellner & Johansson s. 125-133.

²²² NJA 1986 s. 712.

vad som är aktsamt beteende på det aktuella området är mycket svåra att finna. En riktlinje för culpabedömningen som torde vara särskilt viktig på området är sedvana i form av etablerad branschpraxis. Det är fråga om skador inom kommersiella förhållanden, det bör därför finnas stort utrymme för att utgå ifrån de villkor och krav som har utvecklats inom de olika branscherna.

Om ledning inte kan fås av någon av dessa källor så återstår en culpabedömning utifrån de faktorer som allmänt anses vara relevanta inom den utomobligatoriska skadeståndsrätten:²²³ risk för skada, den sannolika skadans storlek, möjligheten att förekomma skadan och den handlandes möjligheter att inse risken för skada. Eftersom det är fråga om ansvar för egendomsskador mellan näringsidkare bör bedömningen i huvudsak kunna ske utifrån ekonomiska aspekter.²²⁴

Två faktorer är genomgående av särskild vikt vid culpabedömningen. För det första väger skaderisken som den sålda produkten typiskt sett ger upphov till mycket tungt. En produkt som är behäftad med säkerhetsbrister kan ge upphov till risker för personskador eller omfattande egendomsskador. Även om sådana skador inte har inträffat påverkar detta faktum culpabedömningen och höga krav på aktsamhet ställs därmed.²²⁵ För det andra är en avgörande faktor för hur pass höga aktsamhetskrav som ställs upp vilken typ av genomsnittsanvändare som en produkt riktar sig till. Om en produkt typiskt sett riktar till professionella användare, vilket det ofta torde vara fråga om i kommersiella förhållanden, ställs lägre aktsamhetskrav på säljaren/tillverkaren än om produkten riktar sig till konsumenter.²²⁶

7.2 Culpabedömning om säljaren även har tillverkat den sålda produkten

I kommersiella förhållanden är det inte ovanligt att den som säljer en produkt även har tillverkat produkten. Exempel på sådana situationer är att tillverkare säljer till en grossist, att en underleverantör säljer komponenter till en huvudleverantör eller att ett verkstadsföretag köper maskiner direkt av maskintillverkaren. I dessa fall kan den skadelidande grunda sin talan på försummelse vid tillverkningen. Därmed finns det större utsikter att nå framgång än om talan riktat sig mot en säljare som inte själv tillverkat produkten.

²²³ Hellner s. 130ff; Dufwa (1983) s. 68.

²²⁴ Jfr Dahlman s. 138.

²²⁵ NJA 1986 s. 712; Bloth s. 88f.; Dufwa (1983) s. 68; Bengtsson & Ullman s. 59; Jfr även NJA 1993 s. 149 ("golfbollen") där HD lät risken för personskador inverka på culpabedömningen när en relativt begränsad egendomsskada inträffat.

²²⁶ NJA 1987 s. 417; NJA 1977 s. 538 ("hårcurlern"); Bloth s. 88f.; Dufwa (1983) s. 68.

Inom produktansvarsdoktrinen skiljer man traditionellt på tre typer av ansvarsgrundade försummelse hos en tillverkare, *konstruktionsfel*, *fabrikationsfel* och *instruktionsfel*.²²⁷

Vid *konstruktionsfel* är produkten behäftad med en säkerhetsbrist, eller en skadebringande egenskap, som har sin grund i produkttypens utformning och sammansättning. Produkten är alltså inte konstruerad och framställd i enlighet med den rådande tekniska och vetenskapliga standarden. Dessa brister finns således i allmänhet hos varje enskild produkt i en tillverkningsserie.²²⁸ Ett grundläggande krav på en tillverkare kan sägas vara att tillverkade produkter skall vara ofarliga vid normal användning.²²⁹ Således bör det kunna krävas att en tillverkare genom konstruktionen av produkten förebygger risker för både personskador och egendomsskador. Ett krav för att tillverkaren inte skall anses ha varit oaktsam är att denne har lagt ner så pass mycket resurser för att förebygga skador som är ekonomiskt försvarbart med hänsyn till skaderisken.²³⁰

Om en skada har orsakats av en produkt behäftad med ett konstruktionsfel finns det goda möjligheter för en skadelidande att styrka culpa hos tillverkaren. Det faktum att produkttypen är konstruerad på ett sätt som ger upphov till mera betydande skaderisker talar i sig för att tillverkaren varit culpös.²³¹ Försummelsen är i dessa fall typiskt sett begången av företagsledningen. Företaget kan alltså genom ledningen ofta hållas direkt ansvariga enligt culparegeln i SkL 2 kap 1 §.²³²

En fråga som aktualiseras i samband med konstruktionsfel är i vad mån tillverkaren av en produkt har en skyldighet att även följa den vetenskapliga litteraturen och debatten för att hålla sig informerad om eventuella skaderisker som produkten ger upphov till. Denna fråga berördes av minoriteten i NJA 1982 s. 421 ("Leo-fallet"). Detta mål rörde en läkemedelstillverkares skadeståndsskyldighet för personskador orsakade av biverkningar till det tillverkade läkemedlet. Enligt minoriteten²³³ hade läkemedelstillverkaren en viss skyldighet att följa med i både nationell och internationell medicinsk litteratur för att hålla sig underättat om läkemedlets tänkbara biverkningar. Fallet rörde visserligen tillverkarens ansvar för personskador, men även då det gäller skador på egendom som används i näringsverksamhet bör en tillverkare under vissa omständigheter kunna ha en skyldighet att följa med i både nationell och internationell vetenskaplig litteratur. Om en sådan skyldighet finns och hur långt den i sådana fall sträcker sig beror på den tillverkade produktens art.²³⁴

²²⁷ Dufwa (1983) s. 71; Bloth s. 92ff.

²²⁸ Blomstrand m.fl. s. 93.

²²⁹ NJA 1961 s. 97 ("soffjädern"); NJA 1977 s. 538.

²³⁰ Blomstrand m.fl. s. 95f.

²³¹ Agell s. 30; Karlgren s. 77.

²³² Karlgren s. 77.

²³³ Majoriteten kom inte in på en culpabedömning eftersom de inte ansåg det visat att läkemedlet hade givit upphov till skadorna.

²³⁴ Bloth s. 94.

Tillverkare av sprängmedel och kemikalier bör t.ex. med hänsyn till de skaderisker som är förenade med dessa produkter ha en relativt långtgående plikt att som ett led i sitt produktutvecklingsarbete hålla sig informerade om tänkbara skaderisker som kan vara förenade med den tillverkade produkten.

Vid *fabrikationsfel* är det fråga om brister i enskilda exemplar av en produkt (s.k. måndagsexemplar). Dessa fel beror vanligen på något tillfälligt misstag i produktionsprocessen, ett fel i en råvaruleverans eller försummelser i den efterföljande kontrollen.²³⁵ Ofta är det alltså fråga om misstag och försummelser begångna av enskilda arbetstagare som fabriksarbetare och arbetsledare. I sådana fall svarar företaget för sina anställdas försummelser enligt regeln om principalansvar i SkL 3 kap 1 §. Dock kan även företaget göras direkt ansvarigt för försummelser i uppbyggnaden av produktionsprocessen och produktkontrollen.²³⁶

Den avgörande frågan vid fabrikationsfel kan sägas vara om företaget och dess anställda har brustit i övervakningen och kontrollen av produktionsprocessen. Förutom att ingripa vid inträffade fel bör tillverkaren även vara skyldig att beakta risker för att fel ska uppstå och, i den mån dessa fel kan leda till säkerhetsbrister, lägga ner ekonomiskt försvarbara resurser för att motverka detta.²³⁷

Kontrollplikten är särskilt långtgående vid tillverkning av väsentliga säkerhetsanordningar till maskiner eller verktyg. Detta framkommer bl.a. i NJA 1986 s. 712 ("hamnkranen").

I NJA 1986 s. 712 hade en säkerhetsanordning (överlastindikator) i en hamnkran kortslutits p.g.a. en lös metallbit i en komponent i säkerhetsanordningen. Detta fick till följd att kranen välte och skadades. Tingsrätten och hovrätten ansåg att tillverkaren av säkerhetsanordningen gjort sig skyldig till försummelse i kontrollen av säkerhetsanordningen då den lösa metallbiten inuti komponenten inte hade upptäckts. Tillverkaren av säkerhetsanordningen hade i sin tur köpt komponenten med den lösa metallbiten av en underleverantör. Enligt tingsrätten och hovrätten var tillverkaren av säkerhetsanordningen trots detta skyldig att genomföra en kontroll av komponenten. HD valde en något annorlunda lösning som skall behandlas vidare i nästa avsnitt. Även denna lösning visar dock vilka långtgående produktkontrollkrav som ställs på tillverkare av säkerhetsanordningar. Enligt HD var det fråga om en väsentlig säkerhetsanordning och fel i dess funktion innebar en betydande risk både för personskada och omfattande sakskada. Tillverkaren av säkerhetsanordningen var därför enligt HD ansvarig för försummelser i kontrollen oavsett om denna kontroll ankom på bolaget självt eller på bolagets underleverantörer. Således gjordes tillverkaren av säkerhetsanordningen ansvarig för culpa hos dess underleverantörer.

Vid *instruktionsfel* har det uppkommit skaderisker till följd av att en produkt inte har åtföljts av tillräckliga upplysningar eller instruktioner, eller till följd av att de upplysningar eller instruktioner som lämnats har varit felaktiga. Ett typfall av

²³⁵ Blomstrand m.fl. s. 93.

²³⁶ Karlgren s. 75f.

²³⁷ Karlgren s. 82f.

instruktionsfel är att en produkt är skadebringande om den inte handhas på rätt sätt, samt att varningar om hur skadorna skall undvikas saknas. Omfattningen av informationsplikten avgörs av vilka de normala användarna av produkten är. En tillverkare är inte skyldig att varna för risker som är allmänt kända bland dem som kan tänkas använda produkten.²³⁸ Detta innebär att informationsplikten generellt är mer begränsad i kommersiella förhållanden än i konsumentförhållanden. I kommersiella förhållanden torde det nämligen ofta vara fråga om professionella användare. NJA 1987 s. 417 ("taklägningsmaterialet") är dock ett exempel på ett fall med skador på egendom som användes i näringsverksamhet där produktansvar grundade sig på att informationen som åtföljde produkten var otillräcklig med hänsyn till att produkten var avsedd att användas av lekmän.

I NJA 1987 s. 417 hade en lekman låtit lägga om taket dels i sitt bolags lokaler och dels i en fastighet som användes för privat bruk. Takomläggningen utfördes av en byggfirma, men lekmannen hade själv bl.a. efter att studerat informationsbroschyrer valt vilket taklägningsmaterial som skulle användas. Fastigheterna hade sedermera vattenskadats till följd av läckage i taklägningsmaterialet. Detta läckage hade orsakats av att ventilationen i vindsutrymmet var otillräckligt för att det använda taklägningsmaterialet skulle kunna fungera tillfredsställande. Taklägningsmaterialet som använts var avsett att kunna användas av köpare utan särskild kunskap eller erfarenhet av byggnadsarbete.

Rättsfrågan i NJA 1987 s. 417 var om tillverkaren av taklägningsmaterialet varit försumlig då man i informationsbroschyrer om produkten inte varnade för att ventilationssystemet i gamla hus ofta var otillräckligt för att taklägningsmaterialet skulle fungera tillfredsställande. HD betonade att skadeståndsskyldighet p.g.a. vållande kunde komma ifråga om en tillverkare på förpackningen eller i broschyrer lämnade vilseledande uppgifter, samt att vållande kunde komma ifråga även om tillverkaren underlåtit att lämna viss information. Hur långt tillverkarens informationsplikt sträckte sig fick enligt HD bedömas mot bakgrund av varans art och användningsområde. Om tillverkare uteslutande vände sig till köpare med fackkunskap var det enligt HD ofta obehövligt att ge utförligare anvisningar. Således slog HD fast att en underlåtenhet att lämna information är skadestandsgrundande om det gäller en uppgift av *betydelse vid en naturlig användning* av varan och om de *användare som tillverkaren vänder sig till inte har sådana kunskaper att upplysningen är obehövlig för att motverka förutsebara skador*.

Eftersom tillverkaren i NJA 1987 s. 417 hade riktat sig till lekmän ansågs det oaktsamt att inte upplysa om behovet av tillfredsställande ventilation vid användning av taklägningsmaterialet. Det faktum att omläggningen hade utförts av en byggfirma och att egendom som användes i näringsverksamhet hade skadats inverkade alltså inte på denna bedömning.

I produktansvarsdoktrinen brukar man tala om två typer av fel eller brister där tillverkaren normalt inte kan anses ha varit oaktsam. Detta är *utvecklingsskador*

²³⁸ Blomstrand, m.fl. s. 99ff.; Bloth s. 93f.

och *systemskador*.²³⁹ *Utvecklingskador* beror på en omständighet som inte ens den främsta vetenskapliga expertisen kände till och som det därför var omöjligt att beakta när produkten sattes i omlopp. Med *systemskador* avses skador som orsakas av produkter som används allmänt fastän det är känt att de är skadebringande. Typexempel på detta är risk för lungcancer vid tobaksrökning och kända biverkningar till läkemedel. För att det ska vara fråga om en systemskada krävs dels att risken för skada är känd och dels att den är godtagen i samhället.

7.3 Culpabedömning om säljaren inte har tillverkat den sålda produkten

Även om säljaren inte har tillverkat den skadebringande och sålda produkten finns det vissa möjligheter att grunda ett skadeståndskrav på försummelse vid försäljningen eller avtalsförhandlingarna. Avgörande för denna vållandebedömning är hur långtgående förväntningar en köpare med fog kan ställa på en säljare ifråga om undersökning av och information om godset, detta avgörs i sin tur av vilken typ av köpesituation det har varit fråga om.

Detaljister uppträder i dag ofta som varuförmedlare, de säljer endast vidare en av tillverkaren färdigförpackad produkt och saknar själva både sakkunskap om produkten och pratiska möjligheter att undersöka denna. Denna typ av passiva varuförmedlande säljare är närmast helt dominerande vid konsumentköp. Vid kommersiella köp finns det en betydligt större variation av olika typer av köpesituationer och säljare.

Om säljaren av en produkt som orsakat skada på egendom som används i näringsverksamhet har varit en passiv varuförmedlande detaljist är köparens möjligheter att visa culpa hos säljaren mycket begränsade. På grund av de omständigheter som i sådana fall råder under köpet kan köparen helt enkelt inte grunda några längre gående förväntningar om att säljaren har kännedom om skadebringande egenskaper hos godset. Säljarens möjligheter att undersöka godset är i dessa fall praktiskt begränsade. I allmänhet bör denna typ av säljare kunna utgå från att godset inte är behäftat med skadebringande egenskaper.²⁴⁰

Säljarens informationsplikt bör också den vara tämligen begränsad om säljaren endast har varit en varuförmedlande detaljist. Köparen bör normalt inte kunna förvänta sig att säljaren i sådana fall har några längre gående kunskaper om godset. Om säljaren har kännedom om att godset har skadebringande egenskaper *vid normal användning* bör dock säljaren vara skyldig att informera om detta.²⁴¹ Eftersom det vid kommersiella köp även ofta torde vara fråga om en

²³⁹ Blomstrand m.fl. s. 93.

²⁴⁰ Karlgren s. 88.

²⁴¹ Dufwa (1983) s. 70.

köpare med fackkunskap kan denne i sådana fall inte ha grund för någon längre gående förväntning om att bli upplyst om hur, och till vad, produkten bör och inte bör användas.²⁴²

Vid köp som inte sker hos en ordinär detaljist ökar kraven som köparen med fog kan ställa på säljaren. Det rör sig här om mer utpräglade kommersiella köp som föregås av avtalsförhandlingar, anbudsförfarande och liknade. Köparen bör då kunna utgå från att säljaren i varje fall har gjort vissa ytliga undersökningar av godset för att eliminera de värsta riskerna för köparen.²⁴³ Vidare bör köparen kunna utgå från att säljaren har kunskap och förmåga att lämna information om under vilka omständigheter som godset kan vara skadebringande och till vilka ändamål godset lämpar sig att användas.²⁴⁴

Med stöd av NJA 1944 s. 83 bör en säljare kunna anses ha gjort sig skyldig till vårdslöshet om han inte har upptäckt brister i godset som skulle ha upptäckts vid en så pass noggrann undersökning av det sålda godset som följer av god affärssed. Hur långtgående undersökning som krävs i ett enskilt fall bör alltså avgöras i första hand av vad som är normalt inom branschen. Som alltid annars blir även skaderiskerna och köparens förmodade kunskaper mycket viktiga.

I NJA 1947 s. 82 ansågs en auktionsförrättare ha gjort sig skyldig till oaktsamhet då denne inte tillräckligt tydligt hade angivit att det inom en såld kreatursbesättning förekom smittsam kastningssjuka. Avgörande för utgången var att köparen inte ansågs ha haft sådan kännedom om förhållandena att denne insett eller bort inse sjukdomens förekomst. Detta rättsfall visar alltså att en säljare kan göras ansvarig för oaktsam underlåtenhet att lämna information om skadebringande egenskaper och att köparens kunskaper och erfarenheter är avgörande för hur långt säljarens informationsplikt sträcker sig.

Enligt allmänna kontraktsrättsliga principer kan säljaren vid kommersiella avtal bli skadeståndsskyldig om oaktsamhet ligger honom till last vid meddelande av uppgifter till kontraktsparten.²⁴⁵ Det är här fråga dels om rent vilseledande uppgifter om den sålda produkten och dels om oaktsamma uppgifter om produktens lämplighet för visst ändamål. Om säljaren har lämnat denna typ av uppgifter blir frågan om vilken typ av köpesituation det varit fråga om mindre viktig. Dock bör denna typ av ansvar av naturliga skäl normalt komma ifråga vid köp som föregåtts av avtalsförhandlingar. Ofta är det fråga om ansvar för allmänt lovprisande uppgifter (s.k. enuntiation) som inte är tillräckliga för att grunda ett granantiansvar, men där säljaren kan anses ha varit oaktsam när han lämnat uppgifterna.²⁴⁶

²⁴² Karlgren s. 86ff.

²⁴³ Dufwa (1983) s. 69.

²⁴⁴ Karlgren s. 88.

²⁴⁵ Hellner (1993) s. 196.

²⁴⁶ Bengtsson (1960) s. 219f.

Ett exempel på ansvar för oaktsamt lämnade uppgifter är NJA 1952 s. 184 där en säljare blev ersättningsskyldig för värdet av halsdukar som blivit värdelösa efter att ha målats med bläck som ej var vattenfast. Säljarens ansågs ha orsakat skadorna genom vårdslöshet då köparen till följd av uppgifter om bläcket i en reklambroschyr från säljaren hade haft fog att förutsätta att bläcket var vattenfast.

Säljaren kan också bli skadeståndsansvarig till följd av uppgifter som härrör från annan, t.ex. tillverkaren, om säljaren underlåter att kontrollera dessa. Om uppgifter om en produkts egenskaper når medkontrahenten direkt från annan, t.ex. genom en annons från tillverkaren, bör säljaren normalt inte automatiskt bli skadeståndsskyldig för tillverkarens eventuella försummelse, utan det bör krävas att säljaren känt eller bort känna till dessa uppgifter. I sådana fall kan säljaren anses ha varit oaktsam genom att underlåta att korrigera dessa uppgifter.²⁴⁷

7.4 Säljarens ansvar för självständig medarbetares culpa

Vid utomobligatoriskt skadestånd ansvarar t.ex. ett aktiebolag för arbetstagares culpa enligt regeln om principalansvar i SkL 3 kap 1 §. Däremot finns enligt huvudregeln om ansvar i utomobligatoriska förhållanden inget ansvar för självständiga medarbetare eller företagare. Vilken krets av personer som aktiebolaget i exemplet ansvarar för i utomobligatoriska förhållanden avgörs av det civilrättsliga arbetstagar-begreppet. Vilka villkor som ställs upp för att ett arbetstagarförhållande skall uppstå faller utom ramen för denna uppsats.²⁴⁸

Enligt allmänna principer om skadestånd inom kontraktsförhållande gäller ett utvidgat principalansvar. Huvudregeln vid inomobligatoriskt skadestånd är nämligen att ansvarssubjektets skadeståndsansvar även omfattar vållande av anlitade självständiga medarbetare och företagare. Dock gäller inte ansvaret varje oaktsamhet som kan tänkas ligga de anlitade företagen till last, utan det är inskränkt till att gälla vid fullgörande av preciserade kontraktsförpliktelser.²⁴⁹ Detta kan lämpligen åskådliggöras med ett exempel:

Om säljaren A har åtagit sig att leverera en specialtillverkad maskin till B, och anlitar maskintillverkaren C för att kunna fullgöra detta kontrakt, ansvarar A gentemot B (under förutsättning att detta ansvar skall bedömas enligt inomobligatoriska regler) för oaktsamhet hos C som gör att maskinen inte har de avtalade egenskaperna. Om C genom oaktsamhet i ett annat sammanhang tillfogar B en skada innebär detta inte att A skall svara för denna skada. Anledningen till detta är att en sådan skada faller utanför de förpliktelser som A genom avtal har åtagit sig gentemot B.

²⁴⁷ Hellner (1993) s. 196.; Ramberg (1995) s. 366; Jfr dock Bengtsson & Ullman s. 59.

²⁴⁸ Se härom Hellner & Johansson s. 54ff. med vidare hänvisningar.

²⁴⁹ Hellner (1993) s. 205.

Principen att en avtalspart vid fullgörande av preciserade avtalsförpliktelser även ansvarar gentemot medkontrahenten för förluster som orsakats av självständiga medarbetares oaktsamhet är på köprättens område lagfäst genom köplagen 27 och 40 §§.²⁵⁰ Vid förmögenhetsförluster som uppstått genom menlig inverkan av en produkt som kan bedömas enligt köprättsliga regler ansvarar säljaren således enligt KöpL 40 § (eller 27 § om den sålda produkten totalförstörts innan avlämnandet) för köparens direkta och indirekta förluster som orsakats av försummelse på säljarens sida. Detta gäller således vid rena förmögenhetsförluster p.g.a. avtalsbrott, vid de ingrediensskador där identitet anses föreligga mellan den skadegörande ingrediensen och den sålda varan, troligen vid skador inom leveransgränsen, och eventuellt vid transporterade sakskador.

Enligt de dispositiva reglerna i köplagen faller dock ansvaret för sakskador (och personsador) utanför säljarens ansvar enligt köpeavtalet. Således skall utomobligatoriska regler normalt tillämpas. Följden av detta är att säljaren vid denna typ av skador, i enlighet med vad som gäller enligt huvudregeln vid utomobligatoriskt skadestånd, normalt inte kan hållas ansvarig för självständiga medarbetares culpa. Detta bekräftades av HD i NJA 2001 s. 309 ("smörjoljan").

I NJA 2001 s. 309 slog HD fast att de allmänna skadeståndsrättsliga principer som gäller för produktskador som utvecklats i rättstillämpningen, och som inte förändrats genom ny lagstiftning efter 1990 års köplag och PAL, skulle tillämpas vid skador som det sålda godset orsakat på egendom som används i näringsverksamhet. HD slog vidare fast, med hänvisning till NJA 1945 s. 189 ("bilmotorkolvorna"), att varje tillverknings- eller försäljningsled enligt dessa principer som regel endast svarar för försummelse i det egna ledet.

I både NJA 1945 s. 189 och NJA 2001 s. 309 stod det klart att skadorna som köparen tillfogats orsakats av försummelse hos säljarens underleverantör. Säljaren ansågs inte i något av dessa fall kunna göras direkt ansvarig p.g.a. underleverantörens försummelse. Köparen kunde inte heller i något av fallen visa att någon försummelse låg säljaren till last. I NJA 1945 s. 189 ansågs säljaren inte heller genom uttalande eller uppträdande i övrigt kunna göras rent strikt ansvarig för uttrycklig eller underförstådd garanti. I NJA 2001 s. 309 ansåg däremot HD att säljaren genom en "särskild tillförsäkran" var rent strikt ansvarig p.g.a. garanti.

Efter NJA 2001 s. 309 står det klart att en säljare vid kommersiella köp kan vara ansvarig för skador på köparens egendom som orsakats av den sålda egendomens skadebringande egenskaper antingen genom egen culpa eller genom garanti. Säljaren kan, enligt en strängt upprätthållen huvudregel, inte hållas ansvarig för självständiga medarbetares culpa. Enligt rättspraxis finns det dock ett möjligt undantag. Denna undantagssituation nämndes i förbigående av HD i NJA 2001 s. 309. Det rör sig om situationer, likt den som var aktuell i NJA 1986 s.

²⁵⁰ Prop. 1988/89:76 s. 117.

712 ("hamnkranen"), då en produkt är behäftad med en brist från säkerhetssynpunkt.

I NJA 1986 s. 712 hade en hamnkran vält och skadats till följd av överlastning. Orsaken till olyckan var att kranens s.k. överlastindikator inte fungerade. Domstolarna fann det styrkt att detta berodde på att en kortslutning hade uppstått i en komponent i överlastindikatorn, och att denna kortslutning berott på att en metallbit var lös i komponenten. Hamnen som ägde kranen stämde tillverkaren av överlastindikatorn. Tillverkaren invände mot detta krav bl.a. att de hade köpt komponenten med den lösa metallbiten av en underleverantör och att eventuell försummelse var begången av underleverantören. I enlighet med huvudregeln i utomobligatorisk skadeståndsrätt ansåg tillverkaren att de inte kunde göras ansvariga för underleverantörens försummelse.

HD betonade i NJA 1986 s. 712 att den skadebringande komponenten (överlastindikatorn) var en väsentlig säkerhetsanordning i kranen, och att fel i dess funktion innebar en betydande risk för både personskada och omfattande sakskada. Med hänsyn till detta fick tillverkaren av indikatorn anses vara ansvarig för försummelse i kontrollen, oavsett om kontrollen ankom på tillverkaren själv eller på underleverantören som tillverkat komponenten med den lösa metallbiten. Det faktum att den eftersatta säkerhetsförpliktelsen inte fanns konkretiserad i någon författningsbestämmelse borde enligt HD, i varje fall inte på produktansvarsområdet, tillmätas någon betydelse.

HD synes här ha utgått från den allmänna principen om "non-delegable duties".²⁵¹ Enligt denna princip ansvarar den som anlitar en självständig företagare för dennes försummelse även i rent utomobligatoriska fall. Förutsättningen för detta är att huvudmannen har en preciserad förpliktelse att utföra vissa handlingar som erfordras för att tillgodose allmän säkerhet. Den som har en sådan förpliktelse kan inte skjuta över ansvaret för att förpliktelsen iakttas på en självständig företagare som han anlitar. Principen brukar allmänt anses förutsätta att den aktuella förpliktelsen ålagts huvudmannen genom särskild författning.²⁵²

Genom NJA 1986 s. 712 utvidgar således HD ansvaret för "non-delegable duties" på produktansvarets område jämfört med vad som normalt anses gälla.²⁵³ En tillverkare av väsentliga säkerhetsanordningar har således enligt NJA 1986 s. 712 ett självständigt ansvar att kontrollera att säkerhetsanordningen inte är behäftad med fel som medför risk för personskada eller omfattande sakskada. Tillverkaren ansvarar för försummelse i denna kontroll vare sig kontrollen i det konkreta fallet har utförts av någon inom det egna ledet, av tillverkarens underleverantörer eller av andra självständiga medarbetare till tillverkaren. Det är alltså fråga om ett tillverkaransvar och senare säljled kan knappast göras

²⁵¹ Ullman s. 66.

²⁵² Hellner & Johansson s. 165f.

²⁵³ Bengtsson & Ullman s. 60.; Fallet hade på produktansvarets område en föregångare i NJA 1977 s. 538 ("hårcurlern"), där rörde sig det dock om en personskada och HD betonade framförallt konsumentskyddsaspekter.

ansvariga på detta sätt.²⁵⁴ Vid kommersiella köp innebär detta att ett sådant ansvar åvilar säljare av väsentliga säkerhetsanordningar såvida säljaren även har tillverkat den sålda säkerhetsanordningen. Vidare bör det förutsättas att det är fråga om en sådan väsentlig säkerhetsanordning som det talas om i domen. I annat fall bör ansvaret för självständiga medarbetare kräva att det är fråga om en förpliktelse som är konkretiserad i en författning.²⁵⁵

Sammanfattningsvis ansvarar en säljare vid kommersiella köp enligt dispositiv rätt för självständiga medarbetares culpa enligt KöpL 40 § vid den typ av skador p.g.a. menlig inverkan av en produkt där köprättsliga regler kan tillämpas trots produktskadeundantaget i KöpL 67 §. Detta följer även av allmänna principer om skadeståndsansvar inom kontraktsförhållanden. I de fall där det är fråga om en sakskada på egendom som används i näringsverksamhet, och där således utomobligatoriska regler skall tillämpas, ansvarar säljaren enligt en strängt upprätthållen huvudregel endast för culpa i det egna ledet. Om det sålda godset är en väsentlig säkerhetsanordning som säljaren själv har tillverkat ansvarar dock denne i sin egenskap av tillverkare i enlighet med NJA 1986 s. 712 även för självständiga medarbetares försummelse vid kontrollen av denna säkerhetsanordning.

²⁵⁴ Bengtsson & Ullman s. 60.

²⁵⁵ Bengtsson & Ullman s. 60; Hellner & Johansson s. 165.

8 Rent strikt produktansvar

8.1 Allmänt

I kap. 6 har rent strikt ansvar p.g.a. garanti behandlats. Detta kapitel skall ägnas åt frågan om ett rent strikt ansvar oberoende av garanti kan tillämpas vid egendomsskador i kommersiella förhållanden. Det rent strikta ansvar som kan komma ifråga är liksom vid de produktskador som bedöms enligt PAL i första hand ett strikt tillverkaransvar för skador orsakade av produkter behäftade med säkerhetsbrist²⁵⁶ Således förutsätter denna rättsgrund om den skall kunna tillämpas gentemot en säljare i kommersiella förhållanden att denne även har tillverkat det sålda godset.

Det skall påminnas om att köprättsliga regler kan tillämpas vid rena förmögenhetsskador. Om förmögenhetsförlusten är direkt kan således kontrollansvaret enligt KöpL 40 § *första* stycket tillämpas, men om förmögenhetsförlusten är indirekt förutsätts culpa eller särskild utfästelse enligt KöpL 40 § *tredje* stycket. För rena förmögenhetsförluster orsakade av skadebringande egenskaper hos köpt löst gods är det enligt dispositiv inomobligatorisk rätt endast garantiansvar enligt KöpL 40 § som kan grunda rent strikt ansvar.²⁵⁷ Inställningen till ersättning för rena förmögenhetsskador på utomobligatoriska grunder är som bekant generellt negativ. De situationer där ett rent strikt ansvar oberoende av garanti kan komma ifråga utan lagstöd är situationer där mycket starka skäl talar för att ersättning skall utgå oberoende av culpa. Det rör sig om situationer där det föreligger risk för personskador eller omfattande sakskador. Något rent strikt ansvar för rena förmögenhetsskador orsakade av en skadebringande produkt i andra fall än vid garanti torde därför vara uteslutet. I fortsättningen av detta kapitel behandlas följaktligen endast ansvaret för sakskador.

Genom åren har frågan om ett rent strikt ansvar för skador på egendom som används i näringsverksamhet diskuterats livligt och i två rättsfall från 1980-talet har HD avvisat ett sådant ansvar med hänsyn till den pågående lagstiftningen på produktansvarsområdet. Lagstiftaren valde dock att inte låta det rent strikta ansvaret enligt PAL omfatta skador på egendom som används i näringsverksamhet. Anledningen till detta var att det inte ansågs finnas något tungt vägande behov av en sådan lagreglering.²⁵⁸ Argumenten i propositionen mot att

²⁵⁶ Med säkerhetsbrist avses att en produkt p.g.a. av sin utformning, konstruktion eller liknande generellt medför en högre risk för skada vid normal användning än vad som förväntas (jfr. Prop. 1990/91:197 s. 25). Detta skall jämföras med situationer som den som var aktuell i NJA 2001 s. 309 då en produkt medför skada eftersom den är olämplig för det aktuella ändasmål som den används.

²⁵⁷ Hellner (1993) s. 195f., 200.

²⁵⁸ Prop. 1990/91:197 s. 9f.

låta PAL omfatta även egendomsskador i kommersiella förhållanden har återgivits ovan i kapitel 3. I kap. 3.3 har konstaterats att HD i NJA 2001 s. 309 ("smörjoljan") öppnar vägen för en vidareutveckling av produktansvaret mellan näringsidkare genom rättspraxis. Således bör man numera kunna utgå ifrån att det faktum att lagstiftaren valde att utelämna skador i näringsverksamhet från PAL:s tillämpningsområde inte i sig hindrar att ansvaret för denna typ av skador kan komma att skärpas genom rättspraxis. Vad som blir avgörande för om så sker torde då vara en allmän bedömning kring skäl för och emot ett skärpt ansvar. Vid en sådan bedömning kan de argument som fördes fram i propositionen till PAL om det ringa behovet av ett skärpt ansvar för sakskador i näringsidkarförhållanden få relevans.

8.2 Finns det stöd i rättspraxis för ett rent strikt ansvar?

I enlighet med HD:s uttalande i NJA 2001 s. 309 får frågan om utrymmet för att tillämpa rent strikt ansvar för tillverkaren bedömas i enlighet med de principer som utvecklats i praxis före PAL.

På personskadeområdet gäller idag ett rent strikt produktansvar enligt PAL oavsett om skadorna uppkommit i konsumentförhållanden eller i kommersiella förhållanden. Utvecklingen i rättspraxis har också före PAL gått mot ett skärpt ansvar för produktskador i form personskador. En viss redogörelse av denna utveckling bör vara av relevans för att belysa frågan om ett rent strikt ansvar för skador på egendom i näringsverksamhet kan komma att aktualiseras.

De ovan behandlade NJA 1945 s. 676 ("blysockret") och NJA 1977 s. 538 ("hårcurlern") kan sägas vara steg på vägen mot ett rent strikt ansvar för personskador. I "blysockerfallet" valde HD att tillämpa ett mycket utsträckt ansvar för underförstådd garanti. I "hårcurlerfallet" valde HD, med avsteg från den utomobligatoriska huvudprincipen om att varje led endast svarar för försummelse i det egna ledet, att göra den som importerat en produkt som orsakade personskada ansvarig för culpa begången hos den utländske tillverkaren. Det konstaterades att den importerade produkten var behäftad med ett konstruktionsfel som gjorde att den inte var säker vid normal användning. Redan detta faktum ansågs vara nog för att culpa hos den utländske tillverkaren skulle anses ha förelegat.

I NJA 1989 s 389 ("den salmonellasmittade skolmaten") tog HD steget fullt ut och tillämpade ett rent strikt ansvar oberoende av garanti. Detta motiverades bl.a. med att den allmänna utvecklingen både enligt svensk rätt och internationellt gick mot ett strängare ansvar produktskador, särskilt då det gällde personskador. HD ansåg inte att underförstådda garantier var en lämplig väg för att reglera personskador eftersom sådana garantier på personskadeområdet ofta skulle

framstå som fiktioner. Dessutom betonades att skadebringande egenskaper hos livsmedel typiskt sett kunde medföra allvarliga skador. Vidare betonade HD att det fanns goda utsikter för att ett rent strikt ansvar skulle kunna verka skadepreventivt vid tillverkning av livsmedel. Detta berodde på att tillverkaren hade goda möjligheter att genomföra en sträng kontroll och iaktta särskild aktsamhet vid tillverkningen. Slutligen betonade HD att en tillverkare dessutom ofta hade möjlighet att minska risken för ekonomisk förlust genom ansvarsförsäkring.

Frågan om ett rent strikt ansvar för sakskador oberoende av garanti har bedömts av HD i två rättsfall under 1980-talet, NJA 1982 s. 380 ("hönsfodret") och NJA 1983 s. 118 ("hästfodret"). I dessa mål slog HD, med en näst intill identisk motivering, fast att det i svensk rätt inte fanns någon allmän regel om strikt produktansvar oberoende av garanti, men att ett sådant ansvar övervägdes av lagstiftaren. Med hänsyn till den pågående lagstiftningen borde, enligt HD, frågan om omfattningen av det rent strikta produktansvaret för sakskador, i allt fall i förhållanden mellan näringsidkare, inte föregripas genom avgörande i rättspraxis.

I domskälen till NJA 2001 s. 309 betonade HD att ett skärpt ansvar för sakskador oberoende av garanti avvisades i NJA 1982 s. 380 och NJA 1983 s. 118 med hänsyn till den pågående lagstiftningen. Inom doktrinen har man också betonat att HD motiverade ställningstagandena i hönsfoder- respektive hästfoderfallet med hänvisning till det pågående lagstiftningsarbetet. Eftersom produktansvarslagstiftningen är genomförd och frågan om skärpt ansvar för sakskador som drabbar näringsidkare fortfarande är oreglerad ställer således dessa rättsfall inte längre något hinder i vägen för ett skärpt ansvar vid denna typ av skador.²⁵⁹

I NJA 2001 s. 309 slog HD fast att ett strikt ansvar i näringsidkarförhållanden kan komma ifråga i vissa situationer trots att lagstiftaren valde att utelämna dessa skador då PAL genomfördes. Detta sades uttryckligen åtminstone kunna ske när frånvaron av skadebringande egenskaper har särskilt utfästs. Dessutom gjorde HD ett allmänt uttalande om att det borde finnas utrymme för en fortsatt utveckling av produktansvaret genom rättspraxis. Som berörts ovan i kapitel 3.3 är detta uttalande intressant så till vida att det på intet sätt var nödvändigt för att avgöra den i målet aktuella tvisten. Det är således svårt att tolka detta uttalande på annat sätt än att HD velat markera att domstolen anser sig oförhindrad att på egen hand utveckla principer om produktansvar mellan näringsidkare. Således öppnade HD vägen för att ansvaret för produktskador i kommersiella förhållanden kan komma att skärpas i vissa fall, trots att lagstiftaren valde att utelämna ansvaret för denna typ av produktskador från PAL:s tillämpningsområde. I vilken utsträckning och i vilka fall detta kan tänkas ske är dock fortfarande högst osäkert.

²⁵⁹ Agell s. 29f.; Bengtsson & Ullman s 61f.; Hellner & Johansson s 425ff.

8.3 I vilka situationer kan ett rent strikt ansvar tänkas aktualiseras?

Inom doktrinen framhålls att det finns fall där det vore rimligt med ett skärpt ansvar för säkerhetsbrister även när egendomen som skadats används i näringsverksamhet.²⁶⁰ I och med produktskadeundantaget i köplagen 67 § första stycket 2 men. är möjligheten att skärpa ansvaret på köprättslig väg stängd. Det är knappast heller troligt att lagstiftaren inom överskådlig tid kommer att öka möjligheterna att använda köprättsliga regler.

Utrymmet för att tillämpa underförstådda garantier är också det tämligen begränsat. Det bör i vart fall med tanke på den negativa attityd mot underförstådda garantier som allmänt råder i modern rätt²⁶¹ krävas att frågan om produktens skadebringande egenskaper har varit ”uppe” vid avtalsslutet. Det är därför svårt att grunda några längre gående allmänna principer om ansvaret för produktskador vid säkerhetsbrist genom ett garantiansvar. Vad som då återstår är rent utomobligatoriska grunder. Man kan här tänka sig ett en särskild sträng culpabedömning, ett utökat ansvar för culpa hos självständiga medhjälpare och ett rent strikt produktansvar.

Ett sätt att skärpa ansvaret vid säkerhetsbrister är att göra en tillverkare ansvarig för självständiga medarbetares culpa trots att utomobligatoriska principer tillämpas. En sådan princip skulle alltså kunna åberopas mot en säljare om denne även tillverkat den skadegörande produkten. Lösningen med att utöka tillverkarens culpaansvar till att även omfatta självständiga medarbetare valdes (som redovisats ovan i kap. 7.3) i NJA 1986 s. 712 (”hamnkranen”). I detta fall gjordes tillverkaren ansvarig p.g.a. culpa genom att det av utredningen ansågs framgå att culpa var begången på säljarens sida, utan att det kunde preciseras om det var tillverkaren eller dennes underleverantör som varit försumlig.

Hamnkransfallet kan jämföras med NJA 1977 s. 538 (”hårcurlern”) på personskadeområdet. Vad som är intressant i sammanhanget är att HD i NJA 1989 s. 389 (”den salmonellasmittade skolmaten”) tog upp både NJA 1977 s. 538 och NJA 1986 s. 712 som exempel på att man i rättspraxis har närmat sig ett rent strikt produktansvar. Ett ansvar för självständig medarbetares culpa, förenad med en sträng culpabedömning, kan alltså betraktas som ett steg mot ett rent strikt ansvar. Genom en sådan princip kan man nå fram till rimliga lösningar i vissa fall. Metoden har dock begränsningen att den förutsätter att culpa kan styrkas hos någon på tillverkarens sida. Dessutom innebär den ett markant avsteg från vad som allmänt gäller enligt de utomobligatoriska principer som skall tillämpas vid produktskador, vilket talar för att dess tillämpningsområde bör begränsas.

²⁶⁰ Agell s. 30; Hellner & Johansson s. 327.

²⁶¹ Hellner & Johansson s. 327.

De situationer där ett rent strikt ansvar kan diskuteras är då en produkt är behäftad med en säkerhetsbrist. Som visats ovan i kapitel 7.2 kan redan det faktum att en säkerhetsbrist föreligger ofta objektivt sett sägas tala för att tillverkaren har varit culpös. I många fall bör alltså culpaansvar vid en konstaterad säkerhetsbrist kunna åläggas redan genom att det av situationen framkommer att vållande av något slag måste ha förekommit.²⁶² Om culpabedömningen vid konstaterade säkerhetsbrister skärps närmar man sig dock vad som i doktrinen brukar kallas för culpafiktioner. Kännetecknade för de s.k. culpafiktionerna är att culpabedömningen görs så sträng att ansvaret i själva verket framstår som rent strikt.²⁶³

Inom doktrinen har det under många år riktats mycken kritik mot culpafiktioner.²⁶⁴ Samtidigt har lagstiftaren i förarbetena till PAL betonat rättsekonomiska och samhällsekonomiska fördelar med ett strikt tillverkaransvar, som har bärkraft även för skador i kommersiella förhållanden. I stället för mycket stränga culpabedömningar kan det då förefalla mer ändamålsenligt att i vissa situationer tillämpa ett rent strikt ansvar även vid saksador i näringsidkarförhållanden. På detta sätt skulle man med en öppen redovisning av sakskalet kunna fånga upp de fall där culpa på tillverkarens sida inte kan styrkas, men där starka skäl ändå talar för att denne bör bära risken för skadekostnader till följd av att godset är behäftat med en säkerhetsbrist. Eftersom detta även skulle ha stöd i de allmänna skäl som motiverat att ett sådant ansvar tillämpas vid personskador och skador på konsumentegendom kan en sådan ordning även sägas ha rättssystematiska fördelar.

Detta innebär inte att det skulle vara nödvändigt, eller ens lämpligt, med ett generellt rent strikt produktansvar vid säkerhetsbrist vid egendomsskador som drabbat näringsidkare. Precis som anges i propositionen till PAL är nämligen behovet av ett sådant ansvar generellt mindre vid egendomsskador i näringsverksamhet. Utgångspunkten i näringsidkarförhållande får sägas vara att köparen och säljaren av en skadebringande produkt är jämnstarka parter. Man bör kunna utgå från att köparen har försett sig med ett försäkringsskydd som är anpassat till de skaderisker som dennes verksamhet ger upphov till.²⁶⁵ Köparen har generellt sett stora möjligheter att få ersättning för skador som denne lider genom grundskyddet i företagsförsäkringen, eventuellt kombinerad med en tilläggsförsäkring, som t.ex. maskinförsäkring.²⁶⁶ Dessutom kan köparen och säljaren genom avtal fördela ansvaret för produktskador i det enskilda fallet på ett sätt som är anpassat efter deras egna önskemål.²⁶⁷ Den skadelidandes

²⁶² Agell s. 30. Se t.ex. NJA 1986 s. 712.

²⁶³ Dufwa (1983) s. 81.

²⁶⁴ Hellner & Johansson s. 327.

²⁶⁵ Prop. 1990/91:197 s. 9.

²⁶⁶ Bengtsson & Ullman s. 61f.

²⁶⁷ Prop. 1990/91:197 s. 38.

reparationsbehov och riskfördelningen mellan parterna kan alltså lösas genom försäkring och avtal.²⁶⁸

I de fall där frågan om ansvaret för produktskador är oreglerat mellan parterna (eller om parterna inte står i avtalsförhållande med varandra) bör det dock i vissa situationer kunna finnas skäl för ett rent strikt ansvar även då en egendom i näringsverksamhet har skadats. Vad som i sådana fall kan motivera ett rent strikt ansvar mellan näringsidkare är skadeprevention och riskspridning. Genom att placera ansvaret på den som kan kontrollera och förebygga skaderiskerna skapats ett incitament för denne att motverka skaderisker. Kostnaderna för det skadeförebyggande arbetet kan övervältras på slutkunderna genom priset. De kvarvarande skaderiskerna kan tillverkaren täcka genom sin ansvarsförsäkring. Premiekostnaderna för denna kan övervältras på slutkunderna genom priset. Dessa generella argument för rent strikt ansvar åberopas av lagstiftaren som skäl för ett strikt ansvar enligt PAL²⁶⁹ och är även välkända från den allmänna debatten om rent strikt ansvar i utomobligatoriska förhållanden.²⁷⁰

För att dessa preventions- och riskfördelningssynpunkter skall kunna motivera ett rent strikt produktansvar mellan näringsidkare bör det krävas att skälen för ett sådant skärpt ansvar är starka. Således bör ett rent strikt ansvar endast komma ifråga vid väsentliga säkerhetsbrister där skadorna riskerar att bli särskilt omfattande. Den viktigaste faktorn torde vara om säkerhetsbrister i en produkt typiskt sett medför betydande risker för personskador.²⁷¹ I dessa fall kan det, som bl.a. Bengtsson har hävdat, vara rimligt med ett strikt ansvar även om den konkreta skadan endast drabbat egendom som används i näringsverksamhet. Dessutom bör eventuellt produkter som medför betydande risker för omfattande egendomsskador kunna motivera ett rent strikt ansvar.²⁷² Vad som främst kommer ifråga är alltså situationer med särskilt farliga produkter. Detta kan även sägas ha stöd i den klassiska, men omstridda, principen om rent strikt ansvar vid farlig verksamhet. Som exempel på sådan tillverkning där ett rent strikt ansvar även för skador på egendom i näringsverksamhet kan tänkas aktualiseras nämner Bengtsson tillverkning av explosiva varor och vissa gifter.²⁷³

²⁶⁸ Bengtsson & Ullman s. 62.

²⁶⁹ Prop. 1990/91:197 s. 24.

²⁷⁰ Se t.ex. Hellner & Johansson s. 169ff. Se även HD:s argumentation för att motivera ett rent strikt ansvar i NJA 1991 s. 270 ("fjärrvärmeanläggningen").

²⁷¹ Bengtsson & Ullman s. 60.

²⁷² Bengtsson & Ullman s. 61.

²⁷³ Bengtsson & Ullman s. 60. Angående strikt ansvar vid särskilt farliga produkter se även Karlgren s. 94f. och 172ff. Karlgren diskuterade ett rent strikt ansvar vid särskilt farliga produkter både för säljare och tillverkare. Med hänsyn bl.a. till PAL och de bakomliggande teorierna om ekonomisk prevention för ett rent strikt produktansvar vid säkerhetsbrist bör en säljare knappast kunna göras rent strikt ansvarig vid säkerhetsbrist utan att vara tillverkare. Det är tillverkaren som primärt kan kontrollera skaderiskerna, därmed bör också ansvaret, om detta görs rent strikt, läggas på denne.

Med stöd av NJA 1986 s. 712 bör man även kunna tänka sig ett rent strikt ansvar vid skador orsakade av brister i väsentliga säkerhetsanordningar, om sådana brister ger upphov till risker för personskador och omfattande egendomsskador. I NJA 1986 s. 712 bedömdes skälen för att ersättning skulle utgå i ett sådant fall vara så starka att ansvaret, trots att utomobligatoriska principer tillämpades, utsträcktes till att omfatta även culpa hos självständig medarbetare. Därifrån är steget till ett rent strikt ansvar vid säkerhetsbrist inte långt. Därmed kan det tänkas att ett ansvar för tillverkaren av säkerhetsanordningen skulle kunna komma ifråga även i de situationer där någon försummelse inte kan styrkas hos någon på dennes sida.

8.4 Sammanfattning om rent strikt ansvar

Det faktum att lagstiftaren valde att utelämna egendomsskador som drabbar näringsidkare från PAL:s tillämpningsområde innebär att rättsfallen NJA 1982 s. 380 ("hönsfodret") och NJA 1983 s. 118 ("hästfodret") inte längre sätter hinder i vägen för att genom praxis införa ett sådant ansvar. Detta har bekräftats av HD i NJA 2001 s. 309. Ur detta rättsfall bör dessutom kunna utläsas att HD i princip anser sig oförhindrad att på egen hand skärpa ansvaret för den del av produktansvaret som förblivit oreglerat efter PAL. Det är dock osäkert om och i vilken utsträckning HD kan tänkas införa ett sådant skärpt ansvar för egendomsskador mellan näringsidkare.

Generellt sett kan behovet av ett rent strikt ansvar mellan näringsidkare sägas vara begränsat. Ansvaret för produktskador kan fördelas mellan avtalsparter genom avtal, och den skadelidande kan i stor utsträckning få ersättning genom sin egen försäkring. Dessutom finns det allmänna dispositiva regler som den skadelidande kan använda sig av. Dock bör ett rent strikt ansvar för egendomsskador som drabbar näringsidkare kunna komma ifråga i vissa begränsade situationer. Ett grundläggande krav är att det rör sig om ett gods som är behäftat med en brist ur säkerhetssynpunkt. Dessutom bör det krävas att eventuella säkerhetsbrister i godset generellt sett ger upphov till betydande risker för personskador eller mycket omfattande sakskador. Således bör det i första hand vara vid tillverkning av särskilt farliga produkter, som t.ex. sprängmedel eller gifter, som ett rent strikt ansvar kan komma att aktualiseras. I den mån säljaren även har tillverkat ett sålt gods av detta slag kan alltså denne eventuellt svara rent strikt för skador av denna typ. Möjligen kan ett rent strikt ansvar för säljaren i dennes egenskap av tillverkare även aktualiseras i situationer likt den som var aktuell i NJA 1986 s. 712 ("hamnkranen"), d.v.s. säkerhetsbrister i väsentliga säkerhetsanordningar om brister i denna typiskt sett medför betydande risk för personskada eller omfattande sakskada.

9 Avslutande kommentarer

9.1 I vilken utsträckning kan äldre principer om produktansvar fortfarande tillämpas?

Frågan om i vilken utsträckning de principer om ansvar för produktskador som utvecklades i praxis och doktrin före 1990 års köplag och PAL fortfarande kan tillämpas har fått sin lösning genom NJA 2001 s. 309. HD slog i detta mål fast att de principer om ansvar för produktskador som utvecklats i rättspraxis före 1990 års köplag och PAL bör kunna beaktas, i den utsträckning inte nyttillkommande lagstiftning ändrat förutsättningarna därför. Dessutom borde det enligt HD finnas utrymme för en fortsatt utveckling av produktansvaret genom rättspraxis.

I rättspraxis före 1990 års köplag och PAL har det förekommit att säljaren har gjorts ansvarig för s.k. *ingrediensskador* på köprättslig grund. Det som utmärker dessa fall är att den skadebringande produkten utgör en väsentlig beståndsdel i en slutprodukt, och att ingrediensen efter att ha sammanfogats med övriga beståndsdelar i slutprodukten är svår att särskilja från denna. Detta skall jämföras med komponentskador, som utmärks av att den skadebringande produkten är en delkomponent i en slutprodukt, som efter att ha infogats i slutprodukten fortsätter att vara en klart urskiljbar del av denna produkt. Vid komponentskador har det allt sedan NJA 1945 s. 189 varit klart att allmänna principer om produktansvar skall tillämpas.

Utrymmet för att tillämpa köprättsliga regler på ingrediensskador har minskats genom 1990 års köplag. I enlighet med uttalandena i köplagspropositionen skall inte köplagen längre tillämpas vid ingrediensskador. Istället skall allmänna regler om produktansvar tillämpas. Detta innebär att säljaren även i ingrediensskadefallen enligt huvudregeln i gällande rätt endast kan göras ansvarig enligt den utomobligatoriska culpareglen eller för garanti.

I enlighet med uttalandena i köplagspropositionen finns det en gräns där den skadebringande ingrediensen är en så pass dominerande del av den skadade produkten att identitet kan sägas föreligga mellan ingrediensen och den skadade varan. Om så är fallet föreligger inte en produktskada eftersom skadan i sådana fall kan anses ha drabbat den sålda produkten. I sådana fall hindrar inte produktskadeundantaget i KöpL 67 § första stycket 2 men. att köplagen tillämpas. Frågan om vad som närmare skall krävas för att identitet skall föreligga mellan en skadebringande ingrediens och den skadade produkten får betraktas som oklar. Departemenschefens replik på de identitetsförslag som föreslogs av lagrådet i dess remiss över köplagspropositionen gör att utrymmet för att anse att identitet föreligger mellan en dominerande ingrediens och en skadad produkt skulle vara mycket litet. Frågan är dock om domstolarna bör rätta sig efter

uttalandena i denna replik. Skador som har orsakats av att kostnader som har lagts ner på förädling av en värdemässigt helt dominerande ingrediens har gått till spillo till följd av en kvalitetsbrist i ingrediensen förefaller vara typexempel på kostnader som orsakats av att den inköpta ingrediensen har varit olämplig för sitt ändamål. Detta talar, enligt min mening, för att köprättsliga regler borde tillämpas i dessa fall.

Det råder alltså oklarhet om var gränsen går mellan en ingrediensskada som skall behandlas enligt allmänna principer om produktansvar och de fall där identitet kan anses föreligga mellan en dominerande skadebringande ingrediens och den skadade produkten och som därför skall behandlas enligt köprättsliga regler. Därför bör avtalsparter som träffar avtal om försäljning av produkter som skall ingå som betydande ingredienser i andra produkter särskilt reglera ansvaret för skador som orsakas av en sådan ingrediens.

I rättspraxis före 1990 års köplag och PAL finns exempel på att säljaren har gjorts ansvarig p.g.a. underförstådd garanti. Min slutsats är att det fortfarande är möjligt att göra en säljare ansvarig p.g.a. underförstådd garanti vid skador på näringsidkares egendom eller förmögenhet. Dock är antagligen utrymmet för denna ansvarsgrund något mindre än vad rättspraxis från tiden före PAL och 1990 års köplag kan tyckas ge vid handen. Detta beror att de två rättsfall där ansvaret för underförstådd garanti har varit särskilt långtgående rörde situationer som idag omfattas av PAL respektive konsumentköplagen. Detta gäller NJA 1946 s. 676 ("alunpulvret") - som rörde ersättning för personskada - och NJA 1985 s. 641 ("bensinpumpen") - som rörde ersättning för skada på konsumentegendom. Dessa två rättsfall är fortfarande relevanta i så måtto att de visar att ett ansvar för säljaren kan uppkomma beroende på vad som har förekommit vid avtalstillfället. Om denne genom uttalanden eller sitt uppträdande i övrigt ger köparen fog att anta att godset inte är skadebringande kan ett ansvar för säljaren uppkomma trots att denne inte uttryckligen har åtagit sig något sådant. Dock bör det krävas betydligt mer konkretion i säljarens agerande än vad som var fallet i dessa två rättsfall. Ett rättsfall där frågan om godsets farlighet kan sägas ha varit "uppe" vid avtalstillfället är NJA 1968 s. 285. I detta rättsfall fanns det konkreta uttalanden i form av en rekommendation från säljaren som motiverade ett ansvar för underförstådd garanti.

NJA 2001 s. 309 visar att säljaren kan göras ansvarig för "särskild utfästelse" även om denna inte har varit uttrycklig. Enligt min mening finns det dock inte skäl att låta den nya bestämmelsen om "särskild utfästelse" i 1990 års köplag 40 § tredje stycket, som har tillkommit p.g.a. det nya skadeståndssystem som infördes i 1990 års köplag, påverka det ansvar för produktskador p.g.a. underförstådd garanti som utvecklats i tidigare praxis. Inte heller bör det enligt min mening finnas skäl att låta det faktum att egendomsskador som drabbar näringsidkare lämnades utanför PAL påverka detta ansvar. Således bör en säljare kunna göras ansvarig för underförstådd garanti dels då detta särskilt har utfästs, och dels i de fall då

det, likt NJA 1968 s. 285, finns stöd i konkreta uttalanden från säljaren eller i dennes uppträdande i övrigt för att hävda att frågan om godsets farlighet har varit ”uppe” vid avtalsstillfället.

Det råder ingen tvekan om att säljaren kan göras ansvarig för produktskador p.g.a. den utomobligatoriska *culparegeln*. Vid culpabedömningen finns det utrymme för att ta ledning av den praxis som har utvecklats före 1990 års köplag och PAL. När ledning hämtas från äldre praxis finns det dock anledning att noga överväga vilken typ av skador som målet har rört. En del av de stränga culpabedömningar som det finns exempel på i äldre produktansvarspraxis påverkades av att det rörde sig om en personskada eller en skada på konsumentegendom där starka skäl därmed talade för att ersättning skulle utgå.

I rättspraxis före 1990 års köplag och PAL finns det två exempel på att HD har frångått huvudregeln i utomobligatorisk skadeståndsrätt att en part inte *ansvarar för culpa hos en självständig medarbetare eller underleverantör*. Ett av dessa rättsfall, NJA 1977 s. 538 (”hårcurlern”), rörde en importörs ansvar för personskada orsakad av den importerade produkten. För frågan om när ansvar kan åläggas för culpa hos självständiga medarbetare har detta rättsfall idag spelat ut sin roll som prejudikat eftersom personskador omfattas av PAL. Det andra av dessa rättsfall, NJA 1986 s. 712 (”hamnkranen”), är dock fortfarande relevant. Enligt detta rättsfall kan således en *tillverkare* av väsentliga säkerhetsanordningar bli ansvarig för culpa hos självständiga medarbetare eller underleverantörer om säkerhetsanordningen har varit behäftad med en säkerhetsbrist som givit upphov till betydande risk för personskada eller omfattande egendomsskador. I NJA 2001 s. 309 slog HD fast att *huvudprincipen* även på produktansvarsområdet dock alljämt är att parter endast svarar för culpa inom det egna sälj- eller tillverkningsledet.

I rättspraxis finns det inget stöd för att en säljare, eller för den delen tillverkare, kan åläggas ett *rent strikt produktansvar* för skador på egendom som används i näringsverksamhet. Efter att lagstiftaren valde att utelämna dessa skador från PAL:s tillämpningsområde finns det dock, enligt min mening, inget hinder för att ett sådant ansvar införs genom rättspraxis. Detta bekräftas, enligt min mening, av HD:s uttalanden i NJA 2001 s. 309. I vad mån detta ska ske får avgöras med en avvägning av skäl för och emot ett sådant skärpt ansvar.

9.2 Produktansvarets förhållande till köprätten

Genom 1990 års köplag lagfästes principen att köprättsliga regler inte skall tillämpas på produktskador genom bestämmelsen i 67 § *första* stycket 2 men. Dessutom skärptes denna princip genom uttalandena i köplagspropositionen om att bestämmelsen innebar att köprättsliga regler inte längre skulle tillämpas på s.k. ingrediensskador där köplagen enligt tidigare rättspraxis hade tillämpats.

Efter 1990 års köplag och HD:s klargörande uttalanden i NJA 1996 s. 68 står det klart att de dipositiva köprättsliga reglerna inte skall tillämpas på *sakskador* (eller personskador) orsakade av det sålda godset. Det är dessa skador som i denna uppsats, precis som enligt den gängse terminologin, har benämnts produktskador. Av SkL 1 kap. 2 § följer *e contrario* att ekonomiska följdförluster till sakskador också är sakskador. Således skall köplagen inte heller tillämpas på produktskador i form av sådana ekonomiska följdförluster.

I denna uppsats har dock även ansvaret för *rena förmögenhetsskador* orsakade av det sålda godset behandlats. Genom HD:s uttalanden i NJA 1996 s. 68 står det klart att köplagen skall tillämpas vid denna typ av skador. Köplagen skall dessutom tillämpas vid de speciella förluster som orsakas av skador i själva den levererade produkten. I enlighet med uttalanden i köplagspropositionen kan vidare köplagen tillämpas om det föreligger identitet mellan en dominerande ingrediens och den skadade egendomen. Frågan om vad som krävs för att identitet skall föreligga är dock som ovan framhållits oklar. Min slutsats är vidare att köplagen bör kunna tillämpas vid den speciella typ av skador som i denna uppsats har kallats ”skador inom leveransgränsen”. Ur rättsystematisk synvinkel är de typer av skador som köplagen kan tillämpas på inte produktskador utan förmögenhetsförluster orsakade av köprättsliga brister.

En följd av HD:s uttalanden i NJA 1996 s. 68 är att de utomobligatoriska skadebegreppen avgör om köplagen kan tillämpas på en skada orsakad av det sålda godset. Eftersom gränsen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada i vissa fall är oklar kan den skadelidande när gränsfall uppstår överväga för- och nackdelar med en köprättslig, respektive en utomobligatorisk talan, och sedan argumentera för att skadan är av den typ som medför att de regler som är mest fördelaktiga kan tillämpas.

I köplagspropositionen diskuterades dock om köplagen borde vara tillämplig även på sakskador som köparen tillfogas p.g.a. det sålda godset. Nackdelarna med en sådan ordning ansågs dock överväga fördelarna. Nackdelarna berodde på att produktskador i sådana fall, enligt departementschefen, skulle behandlas som indirekta förluster enligt köplagen. Värde av de argument mot ett köprättsligt produktansvar som fördes fram i köplagspropositionen kan ifrågasättas.

För det första kan en del kostnader för produktskador behandlas som direkta förluster. Exempelvis behandlas en del kostnader vid ingrediens- och komponentsskador som direkta förluster enligt den norska köplagen. Detta kan jämföras med de ovan (kap. 5.1.4) anförda argumenten för att kostnader som lagts ned för att förädla en huvudsaklig ingrediens som gått förlorade p.g.a. en kvalitetsbrist bör bedömas enligt köprättsliga regler.

När det gäller de ringa fördelarna som en köprättslig reglering av produktskador skulle medföra enligt köplagspropositionen, kan anföras att även om alla produktskador behandlades som indirekta förluster och att köpare därmed inte skulle kunna åberopa någon för dem förmånligare ansvarsgrund så skulle en sådan ordning i varje fall föra med sig vissa rättssystematiska fördelar.

Det har på flera ställen i denna uppsats framkommit att det råder en generell oklarhet om hur transporterade saksador skall behandlas. Det finns allmänna skäl för att dessa skador bör bedömas enligt köprättsliga regler. De har sin grund i ett avtalsbrott i ett bakre säljled och köparens kostnad för utgivet skadestånd kan jämföras med en utebliven vinst genom att köparens vinstmarginal vid vidareförsäljning minskas till följd av ett utgivet skadestånd. De skäl som kan anföras mot att köplagen skall tillämpas vid transporterade saksador är att kostnaderna för utgivet skadestånd har uppkommit i samband med en sakskada. Enligt SkL 1 kap. 2 § e contrario skulle det då vara fråga om en sakskada. Därmed är tanken att utgiven ersättning för sakskada sedan förvandlas till en ren förmögenhetsskada som kan föras tillbaka på köprättslig grund främmande för den rådande ordningen både inom utomobligatorisk skadeståndsrätt och inom försäkringsrätt. Dessa rättssystematiska problem skulle lösas om även den ursprungliga produktskadan betraktades som en skada som skulle kunna föras tillbaka på köprättslig grund. En sådan ordning råder enligt *Avtal 90* där ersättning för sakskada som köparen har utgivet till sina kunder kan föras tillbaka mot säljaren på inomobligatorisk grund om denne har varit vårdslös.

Vid studiet av *NL 92* och *ABM 92*, som saknar en särskild reglering om säljarens ansvar för transporterad sakskada, har det framkommit att den allmänna oklarheten om hur dessa skador skall behandlas även slår igenom vid tillämpningen av dessa avtal. Om produktskador skulle behandlas enligt köprätten skulle således dessa oklarheter lösas. Samtidigt skulle de rättssystematiska problem som blir följden av att utgivet skadestånd för sakskada på utomobligatorisk grund, i enlighet med HD:s uttalande i NJA 1985 s. 641, "förvandlas" till en ren förmögenhetsskada som kan föras tillbaka på köprättslig grund undvikas.

Det andra huvudargumentet mot att låta köplagen omfatta produktskador var att detta skulle kunna påverka standardavtalens tillämpningsområde. Anledningen till detta var att ersättning för indirekta förluster, enligt departementschefen, var utesluten enligt de flesta standardavtal. En bestämmelse i köplagen om att produktskador var att anse som indirekta förluster riskerade därmed, enligt departementschefen, att innebära att ersättning för produktskador skulle vara utesluten i många av de fall där standardavtal tillämpades.

Efter att ha studerat regleringen av felansvar och produktansvar i *NL 92*, *ABM 92* och *Avtal 90* står det klart att en bestämmelse i köplagen som slog fast att produktskador skulle vara indirekta förluster inte hade påverkat regleringen av

produktansvaret i dessa avtal. I *NL 92* används överhuvudtaget inte termen indirekt förlust, istället används termen *ekonomiska följdförluster*. Utöver detta finns det en särskild bestämmelse om produktansvar under rubriken: *ansvar för sakskada orsakad av godset*. I *ABM 92* har köparen generellt rätt till ersättning för skada orsakad av fel som säljaren ansvarar för. Det görs ingen generell begränsning för indirekta förluster, utan två särskilda typer av ekonomiska följdförluster undantas särskilt. I *Avtal 90* begränsas säljarens ansvar visserligen generellt genom att denne aldrig ansvarar för indirekta förluster. Dessutom finns dock en särskild bestämmelse om säljarens produktansvar under rubriken: *leverantörens ansvar för sakskada orsakad av det sålda godset*. Eftersom det därmed är klart att *Avtal 90* skall tillämpas på direkta förluster till följd av produktskador skulle en bestämmelse i köplagen om att produktskador enligt dispositiv rätt skulle behandlas som indirekta förluster inte heller påverka omfattningen av produktansvaret enligt detta avtal. Detta är inget unikt för just de avtal som studerats i denna uppsats. Termen indirekt förlust används överhuvudtaget sällan i standardavtal för köp och leverans, istället används vanligen termen ”ekonomiska följdförluster”.²⁷⁴ Således är farhågorna att en köprättslig reglering av produktansvaret per automatik skulle påverka omfattningen av standardavtal i varje fall överdrivna.

De argument som fördes fram i köplagspropositionen mot att köplagen skulle vara tillämplig på produktskador är således av begränsat värde. Detta kan tyckas tala för att lagstiftaren i framtiden borde ändra ställningstagandet att produktskador skall vara undantagna från köplagens tillämpningsområde. Jag är dock tämligen övertygad om att så inte kommer att ske inom den överskådliga framtiden. Det finns nämligen andra argument än de som fördes fram i köplagspropositionen som talar för att det är lämpligt att även fortsättningsvis undanta produktskador från köplagens tillämpningsområde.

Principen att inte tillämpa köprättsliga regler på produktskador är väl etablerad i svensk rätt. Trots att kritik kan riktats mot denna princip måste det framhållas att den även har fördelar. I de situationer då en såld produkt har varit behäftad med en *säkerhetsbrist* är det många gånger lämpligare att utomobligatoriska regler tillämpas. På detta sätt kan talan t.ex. riktas direkt mot en tillverkare i ett bakre led som ofta är den som har störst möjlighet att motverka att en produkt ska bli skadebringande. Ett utomobligatoriskt produktansvar kan alltså verka skadepreventivt. I och med att ansvaret kan riktas direkt mot en ansvarig tillverkare motverkas även dyrbara repressförfaranden. Således skulle en köprättslig reglering av produktskador antagligen kräva att den endast avsåg en viss typ av produktskador. T.ex. endast skador som orsakas av produkter som säljaren själv har tillverkat, eller produktskador som orsakas av att en produkt är felaktig utan att den är behäftad med en säkerhetsbrist. Alternativt skulle man vara tvungen att generellt låta den skadelidande få välja om denne ville tillämpa inom-

²⁷⁴ Herre (1996) s. 686.

eller utomobligatoriska regler. En rad tillämpningsproblem skulle därmed uppstå och regelverket skulle överhuvudtaget bli mer svårtillämpligt och svåröverskådligt. Genom att konsekvent tillämpa utomobligatoriska regler vid produktskador kan samma regler tillämpas oavsett om parterna står i kontraktsförhållande med varandra eller inte. Genom att hålla kvar vid den sedan länge tillämpade huvudprincipen att köprättsliga regler inte skall tillämpas vid saksador orsakade av det sålda godset främjar man alltså enkelhet och förutsebarhet.²⁷⁵

Eftersom köprättsliga regler antagligen inte heller inom överskådlig framtid kommer att tillämpas på saksador orsakade av det sålda godset kommer de rättssystematiska problem som uppstår när ansvaret för transporterad sakskada skall fördelas att kvarstå. Med tanke på den oklarhet som idag råder enligt gällande rätt angående hur transporterade saksador skall behandlas kan behovet sägas vara stort av ett klargörande ställningstagande från HD. I avvaktan på ett sådant bör parter som handlar med gods som skall säljas vidare i ytterligare led noga överväga om det avtal de tillämpar reglerar ansvaret för transporterade saksador. Detta gäller oavsett om den köpta produkten ska vidareförädlas, infogas i en annan produkt eller säljas vidare direkt. T.ex. regleras ansvaret för transporterade saksador enligt *NL 92* på ett tydligt sätt i de båda förstnämnda situationerna, medan det råder stor osäkerhet i de fall då en köpt produkt säljs vidare direkt i det skick den köpts. Om det råder en sådan oklarhet enligt det tillämpade avtalet eller om parterna förhandlar fram ett individuellt tillämpat avtal bör säljarens ansvar för transporterade saksador regleras särskilt.

9.3 Produktansvaret enligt dispositiv rätt jämfört med produktansvaret enligt de studerade standardavtalen

I denna uppsats har jag undersökt regleringen av ansvaret för skador orsakade av den sålda produkten både enligt dispositiv rätt och enligt tre välspredda standardavtal. Detta gör det möjligt att i dessa avslutande kommentarer till uppsatsen säga något om den dispositiva rättens förhållande till de kommersiella leveransavtalen.

Enligt den dispositiva rätten görs en åtskillnad mellan saksador orsakade av det sålda godset och rena förmögenhetsskador orsakade av det sålda godset. Denna åtskillnad leder till att felregler skall tillämpas vid rena förmögenhetsskador och att särskilda produktansvarsregler skall tillämpas vid saksador orsakade av den

²⁷⁵ Detta påverkar dock inte argumenten för att köplagen borde kunna tillämpas vid den typ av skador som uppstår då en dominerande skadebringande ingrediens har skadat slutprodukten som fördes fram i kap. 5.1.4 och 9.1. Anledningen till detta är att skadan i dessa fall kan anses ha drabbat den levererade produkten eftersom ingrediensen är en helt dominerande del av den skadade slutprodukten.

sålda produkten. Denna åtskillnad görs dock inte vid köpeavtal med en part som har sitt affärsställe i ett land utanför norden. I dessa fall skall enligt lagen om internationella köp de dispositiva reglerna i CISG tillämpas vid avtal mellan näringsidkare. Enligt dessa regler skall ansvar för sakskador orsakade av det sålda godset bedömas enligt felreglerna.

Standardavtalen *NL 92* och *Avtal 90* följer den nationella dispositiva rättens åtskillnad mellan ansvar för rena förmögenhetsskador och sakskador. Felregler tillämpas vid förmögenhetsförluster orsakade av fel i den utsträckning dessa förluster inte har uppkommit i samband med en sakskada. Ansvaret för sakskador bedöms enligt särskilda produktansvarsregler i respektive avtal. Däremot avviker *ABM 92* från den nationella dispositiva rätten genom att sakskador, precis som enligt CISG, behandlas som andra förluster som uppstår till följd av fel i godset.

Enligt nationell dispositiv rätt bedöms ansvaret för sakskador orsakade av det sålda godset enligt utomobligatoriska regler. Även om *NL 92* och *Avtal 90* följer den dispositiva rättens åtskillnad mellan sakskador orsakade av det sålda godset och andra förmögenhetsförluster så regleras produktansvaret särskilt enligt dessa avtal. Genom dessa regler har alltså ett avtalsreglerat produktansvar införts. Detta innebär i sin tur att ansvarsbegränsningar har kunnat införas.

Enligt den dispositiva utomobligatoriska rätten ansvarar säljaren för skador orsakade av vårdslöshet, eller rent strikt vid garanti. All skada som den skadelidande har lidit skall i princip ersättas. Vid sådana förmögenhetsförluster där den nationella köplagen är tillämplig är säljaren ansvarig enligt kontrollansvarsregeln vid direkta förluster, och för vållande och garanti vid indirekta förluster. Om säljaren kan göras ansvarig enligt någon av dessa skadeståndsgrunder har köparen alltid rätt att kräva skadestånd för all den skada som denne har lidit till följd av ett fel som säljaren ansvarar för.

Angående säljarens ansvar för garanti kan påpekas att säljaren givetvis kan utnyttja sin avtalsfrihet och åta sig ett särskilt ansvar p.g.a. garanti trots att parterna tillämpar ett standardavtal. Dock krävs det att garantiåtagandet är tydligt för att det skall kunna bli gällande. Enligt *NL 92* krävs till och med att avvikelser från avtalets bestämmelser skall vara skriftliga för att vara gällande. Utrymmet för att köparen ska kunna ha framgång med ett påstående om att säljaren svarar rent strikt p.g.a. garanti trots att ett standardavtal tillämpas får därför sägas vara mycket begränsat om säljaren bestrider ett sådant ansvar.

Enligt *NL 92* är säljarens ansvar för sakskada orsakad av godset i stort sett helt bortavtalat. Säljaren är helt friskriven från ansvar om sakskada uppstår när den sålda egendomen är i köparens besittning. Säljaren är vidare helt friskriven från ansvar om en sakskada har uppstått då den sålda produkten har ingått som en ingrediens eller komponent i en av köparens produkter eller i en produkt i senare

led. För andra förmögenhetsförluster än sådana som orsakas av sakskador ansvarar säljaren enligt felreglerna. Säljaren är endast ersättningsskyldig om hävning p.g.a. väsentligt fel har skett, och ansvaret är då begränsat till maximalt 15 % av kontraktssumman.

Enligt *Avtal 90* ansvarar säljaren för vårdslöst orsakade sakskador på köparens, eller köparens kunders egendom. Detta sammanfaller alltså med den dispositiva rätten. Dock möjliggör det avtalsreglerade culpaansvaret att ansvarsbegränsningar kan införas. Leverantören ansvarar inte för några indirekta förluster till den inträffade sakskadan, och för direkta förluster är ansvaret begränsat till 35 gånger det vid tiden för avtalet gällande basbeloppet. Dessutom har säljarens ansvar för transporterade sakskador klart reglerats i avtalet. Vid rena förmögenhetsförluster är säljaren, precis som enligt *NL 92*, endast skyldig att utge skadestånd om hävning p.g.a. väsentligt fel har skett, och ansvaret är då begränsat till maximalt 15 % av kontraktssumman. En skillnad jämfört med *NL 92* är dock att detta endast gäller direkta förluster. Säljaren är alltså även i denna situation friskriven från ansvar för indirekta förluster.

Produktansvaret enligt *ABM 92* är speciellt. Säljarens ansvar enligt *ABM 92* är på vissa punkter mer omfattande än säljarens ansvar enligt nationell dispositiv rätt. Säljaren svarar för produktskador enligt det strikta felansvaret. Vid både sakskador, följdförluster till sakskador och rena förmögenhetsskador orsakade av felaktigt gods är säljaren alltså strikt ersättningsskyldig såvida denne ansvarar för felet. Detta överrensstämmer med vad som gäller vid internationella köp enligt reglerna i CISG. Dock finns till skillnad mot både reglerna i CISG och de nationella dispositiva reglerna vissa ansvarsbegränsningar i *ABM 92*. Det är, enligt min mening, dock endast vid två särskilda typer av ekonomiska följdförluster som säljaren är helt friskriven från ansvar. Dock är ansvaret generellt begränsat på det sätt att säljaren inte svarar för mer än 15 % av kontraktssumman såvida inte säljarens ansvarsförsäkring täcker en mer omfattande skadeståndsskyldighet.

Vissa generella slutsatser kan dras från regleringen i standardavtalen. Ansvaret begränsas i alla avtalen beloppsmässigt jämfört med vad som gäller enligt dispositiv rätt. Det avtal som ligger närmast den dispositiva rätten är *ABM 92* där ansvaret endast är begränsat om inte säljaren kan få ersättning från sin ansvarsförsäkring. Förutom dessa beloppsmässiga begränsningar är säljarens ansvar för ekonomiska följdförluster enligt de tre avtalen mer begränsat än enligt dispositiv rätt. Detta gäller både ekonomiska följdförluster till sakskador och ekonomiska följdförluster till fel. Även i detta fall är det *ABM 92* som ligger närmast den dispositiva rätten genom att säljaren, i varje fall enligt min mening, endast är friskriven från ansvar vid två särskilda typer av ekonomiska följdförluster. Genom de beloppsmässiga begränsningarna och begränsningarna i ansvaret för ekonomiska följdförluster minskas de ekonomiska riskerna med köpeavtalen för säljaren. Genom att säljaren primärt är skyldig att avhjälpa fel eller att företa omleveranser tjänar ansvarsreglerna i avtalen främst som garantier för att köparen

ska få en produkt som fungerar. För de ekonomiska förluster som köparen tillfogas kan denne i stället få ersättning genom sin egen företagsförsäkring eventuellt kompletterad särskilda tilläggsförsäkringar. Beroende på de villkor som råder i respektive bransch har sedan dessa ansvarsbegränsningar drivits olika långt i de olika avtalen.

De tre standardavtal som har studerats här utgör givetvis ett alldeles för begränsat underlag för att några längre gående slutsatser ska kunna lämnas angående hur ansvaret i dispositiv rätt bör vara utformat. Det är dock tydligt att de branschorganisationer som har utformat standardavtalen har utnyttjat det faktum att rätten är dispositiv genom att generellt göra ansvaret mer begränsat enligt standardavtalen. Samtidigt utgör dock *ABM 92* ett exempel på att man inom byggbranschen har utnyttjat det utrymme som den dispositiva rätten ger att på vissa punkter skärpa ansvaret för säljare. Detta har gjorts genom att ansvaret för fel har gjorts strikt och att även saksador orsakade av det sålda godset skall bedömas enligt de strikta felreglerna. På vissa punkter har man alltså i det praktiska rättslivet funnit det lämpligt att lindra ansvaret för säljaren. Inom vissa andra områden har man skärpt säljarens ansvar. Utifrån studien av produktansvaret och felansvaret i *NL 92*, *Avtal 90* och *ABM 92* kan man alltså inte enligt min mening dra slutsatsen att de dispositiva reglerna bör ändras. I stället verkar de dispositiva reglerna vara någorlunda väl balanserade och inom de områden där justeringar anses lämpliga kan de ske genom parternas avtal eller genom bruket av standardavtal.

Det faktum att ett strängare produktansvar tillämpas vid internationella köp än vid nationella sådana måste ses i samband med att CISG avser att spegla principer som kan tillämpas vid internationell handel mellan olika länder där ansvaret för produktskador bedöms på skilda sätt. Att ansvarssystemet vid dessa internationella köp har anpassats till andra rättssystem utgör inte i sig något tungt vägande argument för att ändra ansvaret vid nationella köp, där det sedan länge finns väl etablerade dispositiva principer om ett utomobligatoriskt produktansvar i huvudsak grundat på culparegeln. I de situationer då detta ansvar anses otillräckligt kan parterna avtala om att strängare ansvarsregler skall gälla, eller använda sig av ett standardavtal som ställer upp sådana strängare villkor.

9.4 Rent strikt produktansvar för skador som drabbar näringsidkare

Enligt gällande rätt kan inte en säljare, eller tillverkare, av en produkt göras rent strikt ansvarig för skador som denna produkt orsakar på näringsidkares egendom. Vid den studie av produktansvarsreglerna i tre välspredda standardavtal som har genomförts i denna uppsats har det heller inte framkommit att det skulle finnas något uttalat behov av ett strängare ansvar för produktskador som drabbar näringsidkare. Från den skadelidandes synvinkel är behovet av ett rent strikt

ansvar generellt mindre när en näringsidkare har drabbats av en egendomsskada än vid de skador som omfattas av PAL. Vid egendomsskador kan näringsidkaren i stor utsträckning skydda sig genom försäkring och frågorna kan även regleras i avtal.

Trots att behovet av ett rent strikt ansvar för skador som används i näringsverksamhet alltså är begränsat kan det dock finnas situationer där möjligheten till skadeprevention och riskfördelning kan tala för att ett sådant ansvar ändå bör införas. Det bör dock krävas att det är fråga om mycket allvarliga skaderisker. För det första bör ett grundläggande krav vara att det, i likhet med vad som gäller enligt PAL, är fråga om en produkt behäftad med en säkerhetsbrist. Vidare bör ett rent strikt ansvar endast komma ifråga vid saksador. I de fall då rena förmögenhetsskador har inträffat gör sig inte argumenten om skadeprevention gällande på samma starka sätt. Det bör dessutom, enligt min mening, krävas att det är fråga om en säkerhetsbrist i en produkt som ger upphov till betydande risker för personskador eller omfattande saksador. Jag anser således att ett rent strikt ansvar främst bör komma i fråga vid produktskador orsakade av säkerhetsbrister i särskilt farliga produkter, exempelvis sprängmedel, gifter eller kemikalier, eller möjligen vid säkerhetsbrister i väsentliga säkerhetsanordningar. I dessa situationer finns det, enligt min mening, goda skäl för att rent strikt ansvar bör gälla även om den slutgiltiga skadan endast har träffat egendom som drabbar näringsidkare. Om så är fallet eller inte måste många gånger sägas vara slumpartat. Ett rent strikt ansvar även för dessa skador skulle därför kunna fungera preventivt även för personskador och skador på konsumentegendom.

Eftersom det generellt är tillverkaren som har bäst möjlighet att genom skadeförebyggande arbete motverka skador, och dessutom täcka ett eventuellt skadeståndsansvar med ansvarsförsäkring, bör ett rent strikt ansvar i första hand endast komma ifråga för denne. Jag ställer mig mycket tveksam till om man utan stöd i lag sekundärt bör kunna tillämpa ett rent strikt ansvar mot andra subjekt. I den mån säljaren även har tillverkat en såld produkt bör alltså ett rent strikt ansvar för säljaren i dennes egenskap av tillverkare kunna komma ifråga.

Ett rent strikt ansvar för vissa produktskador skulle givetvis med fördel kunna införas genom lagstiftning. På detta sätt skulle lagstiftaren kunna överväga hur dessa regler skulle förhålla sig till de speciella regler om självrisk och preskription som gäller enligt PAL. Eftersom det dock, enligt min mening, inte verkar vara motiverat med ett generellt strikt ansvar för säkerhetsbrist på detta område bör en sådan reglering inte ske genom en generell produktansvarslag av PAL:s karaktär. Istället kan de sällsynta och speciella situationer det rör sig om lämpligen regleras i speciallagstiftning, som endast reglerar ansvaret för produktskador orsakade av säkerhetsbrister i en viss produkttyp. Detta kan t.ex. jämföras med det rent strikta ansvar som gäller enligt atomansvarighetslagen (1968:45) 5 §.

Enligt min mening bör ett ansvar för produktskador på egendom som används i näringsverksamhet orsakade av säkerhetsbrister i särskilt farliga produkter dock även kunna införas genom rättspraxis. Ett sådant ansvar skulle främst vara motiverat för att motverka risker för personskador eller omfattande skador på egendom. Även i de fall där den faktiska skadan endast drabbat egendom som används i näringsverksamhet bör HD därför kunna stödja ett rent strikt ansvar för skador orsakade av särskilt farliga produkter på de allmänna argument för ett rent strikt produktansvar som fördes fram i propositionen till PAL. Vidare kan den allmänna nationella och internationella utvecklingen mot ett skärpt produktansvar under senare delen av 1900-talet, liksom vissa rättsfall om rent strikt ansvar för farlig verksamhet anföras till stöd för ett rent strikt produktansvar av denna typ. Vissa samordningsproblem skulle visserligen uppstå med specialregler i PAL, detta gäller främst reglerna om preskription och självrisk. De situationer där HD i framtiden skulle kunna anse det motiverat med ett rent strikt produktansvar mellan näringsidkare är dock enligt min mening sällsynta och speciella. Att det då inte skulle råda samma preskriptionsregler eller att den speciella avräkningen om 3500 kr vid saksador enligt PAL 9 § inte skulle tillämpas är, enligt min mening, inte ett tillräckligt tungt vägande skäl för att avstå från att i dessa begränsade situationer tillämpa ett rent strikt produktansvar.

Enligt min mening finns det alltså goda skäl för att i vissa begränsade situationer tillämpa ett rent strikt ansvar vid skador på egendom som används i näringsverksamhet. Om ett sådant ansvar genomförs i framtiden och om detta i sådana fall sker genom lagstiftning eller genom rättspraxis återstår dock att se.

Litteraturförteckning

Offentligt tryck

Betänkanden

NU 1984:5. *Nordiska köplagar. Förslag av den nordiska arbetsgruppen för köplagstiftning.*

SOU 1976:23. *Produktansvar I. Ersättning för läkemedelsskada.*

SOU 1976:66. *Ny köplag. Slutbetänkande från köplagsutredningen.*

SOU 1979:79. *Produktansvar II. Produktansvar.*

SOU 1984:25. *Ny konsumentköplag.*

Propositioner

Prop. 1972:5. *Skadeståndslag.*

Prop. 1984/85:110. *Konsumenttjänstlag.*

Prop. 1988/89:76. *Ny köplag.*

Prop. 1989/90:89. *Konsumentköplag.*

Prop. 1990/91:197. *Produktskadelag.*

Övriga citerade lagförarbeten

Ds 1989:79. *Produktskadelag.*

NJA II 1906 nr I. *Ny lagstiftning om köp och byte.*

Böcker

Andersson, Håkan Trepartsrelationer i skadeståndsrätten, Uppsala 1997.

Bengtsson, Bertil *Försäkringsrätt*, 5:e uppl. Stockholm, 2000, [cit. Bengtsson 2000].

Bengtsson, Bertil *Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden. I. Den skadeståndsrättsliga bakgrunden*, Uppsala 1960, [cit. Bengtsson (1960)].

Bengtsson, Bertil *Skadestånd*, 3:e uppl. Stockholm, 1995, [cit. Bengtsson m.fl.].
Nordensson, Ulf
Strömbäck, Erland

- Bengtsson, Bertil,
Ullman, Harald *Det nya produktansvaret, En översikt, 2:a uppl.,*
Göteborg 1993.
- Bergem, John Egil,
Rognlien, Stein *Kjøpsloven 1988 og FN-konvensjonen 1980 om*
internasjonale løseørekjøp, Juridik Forlag A.S.
Norway, Oslo 1991.
- Björklund, Gunnar,
Linander, Bo *Kommentar till Allmänna bestämmelser för köp*
av varor till yrkesmässig byggverksamhet, ABM
92, Värnamo 1992.
- Blomstrand, Severin
Broqvist, Per-Anders
Lundström, Rose-Marie *Produktansvarslagen. En kommentar till den*
svenska lagen i ett EG-perspektiv, Göteborg
1993, [cit. Blomstrand m.fl.].
- Bloth, Christian *Produkthaftung in Schweden, Norwegen und*
Dänemark, Verlag Recht und Wirtschaft GmbH,
Heidelberg, 1993.
- Dahlman, Christian *Konkurrerande culpakriterier, Lund 2000.*
- Dufwa, Bill W *Produktansvar, Stockholm 1983, [cit. Dufwa*
(1983)].
- Hellner, Jan *Speciell Avtalsrätt II, Kontraktsrätt, 2 häftet,*
Allmänna ämnen, 2:a uppl., Stockholm 1993, [cit.
Hellner (1993)].
- Hellner, Jan,
Johansson, Svante, *Skadeståndsrätt, 6:e uppl., Göteborg 2000.*
- Herre, Johnny *Ersättningar i köprätten. Särskilt om*
skadeståndets beräkning, Stockholm, 1996, [cit.
Herre (1996)].
- Honnold, John O *Uniform Law for International Sales under the*
1980 United Nations Convention, 2nd ed., Kluwer
Law and Taxation Publishers, Deventer, 1991.
- Håstad, Torgny *Den nya köprätten, 4:e uppl., Uppsala 1998.*

- Hørlyck, Erik *Tilvirkningskøpet, NLM 94 - NL 92 - ECE 188 A - ECE 188, Jurist- og Økonomforbundets, Forlag, Danmark 1996.*
- Kolrud, Helge Jakob, Kortrekangas, Markku, Kriström, Bengt, Schultz, Henrik *Kommentar till NL 92, Uppsala 1993, [cit. Kolrud m.fl.].*
- Lindahl, Alf G Malmberg, Östen Norén, Alf-Erik *Entreprenad AB 92 och Kontraktsformulär 1/92 och 2/92, Stockholm 1994, [cit. Lindahl m.fl.].*
- Lindmark, Dan *Industrins produktansvar, del I, bakgrund och företagsstudier, Stockholm 1988.*
- Karlgren, Hjalmar *Produktansvaret, Stockholm 1971.*
- Kleineman, Jan, *Ren förmögenhetsskada. Särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart. Stockholm 1987, [cit. Kleineman (1987)].*
- Ramberg, Jan (under medverkan av Johnny Herre) *Köplagen, Stockholm 1995, [cit. Ramberg (1995)].*
- Ramberg, Jan, Herre, Johnny *Allmän köprätt. Det köprättsliga regelsystemet och marknadspraxis, Stockholm 2001, [cit. Ramberg & Herre, Allmän köprätt].*
- Ramberg, Jan, Herre, Johnny *Internationella köplagen (CISG), Stockholm, 2001, [cit. Ramberg & Herre, Internationella köplagen].*
- Roos, Carl Martin *Ersättningsrätt och ersättningssystem, Stockholm 1990.*
- Schlechtriem, Peter *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 2nd edition (in translation), Oxford University Press, Oxford 1998.*

Smitt, Raoul,
Lindberg, Agne
Ossmer, Per
Brinnen, Martin

Databranschens standardavtal, Stockholm,
1992, [cit. Smitt m.fl.].

Ullman, Harald

*Försäkring och ansvarsfördelning. Om
förhållandet mellan försäkring och kommersiella
leverans- och entreprenadavtal*, Uppsala 1999.

Artiklar

Agell, Anders

”Produktansvar inom och utom 1992 års lag”. I:
Festskrift till Bertil Bengtsson, Stockholm 1993,
s. 13-37.

Bengtsson, Bertil

”Anmälan av Hjalmar Karlgren, Produktansvaret”. I:
SvJT 1971, s. 456-465, [cit. Bengtsson *SvJT*
1971].

Bengtsson, Bertil

”Dillodlarfallet NJA 1968 s. 285”. I: *Rättsfall att
minnas. Till Jan Hellner den 28 oktober 1997*,
Stockholm 1997, s. 179-182, [cit. Bengtsson
1997].

Bengtsson, Bertil

”Om strikt ansvar för skadebringande egenskaper”.
I: *SvJT* 1969, s. 46-51, [cit. Bengtsson *SvJT*
1969].

Dufwa, Bill W

”Produktansvarets reformering”. I: *Festskrift till
Jan Hellner*, Stockholm 1984, s. 191-227, [cit.
Dufwa (1984)].

Dufwa, Bill W

”Högsta domstolen och lagstiftaren i kamp om
produktanvaret”. I: *JT* 1989/90 s. 327-338, [cit.
Dufwa *JT* 1989/90].

Herre, Johnny

”Fårsmäckor med gnissel NJA 1960 s. 441”.
I: *Rättsfall att minnas. Till Jan Hellner den 28
oktober 1997*, Stockholm 1997, s. 123-132, [cit.
Herre (1997)].

- Hult, Philips “Skadeståndsansvar utan skuld i senare svensk rättspraxis”. I: *Tidskrift for Rettsvittenskap* 1950 s. 351-380.
- Kleineman, Jan ”Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen?”. I: *JT* 1993/94 s. 718-733, [cit. Kleineman *JT* 1993/94].
- Nordensson, Ulf K ”Gammalt vin i nya läglar eller en djärv nydaning. Några tankar kring ett fall om produktansvar”. I: *TSA* 1986 s. 201-205.
- Reuterskiöld, Marianne ”Nya produktansvarslagen skadar vår konkurrenskraft”. I: *Dagens Industri* 901115.
- Vahlén, Lennart ”Om skadebringande egenskaper”. I: *Festskrift tillägnad Nils Herlitz*, Stockholm 1955, s. 369-387.

Övrigt material

Allmänna bestämmelser, avtal utgivet av LKD – Leverantörföreningen Kontor och Data, DF – Dataföreningen i Sverige och Silf – Sveriges inköps- och logistikförbund (1990), [cit. *Avtal 90*].

Allmänna bestämmelser för köp av varor till yrkesmässig byggverksamhet, utarbetade av Entreprenörföreningen och Industrins Byggmaterialgrupp (1992), [cit. *ABM 92*].

Allmänna leveransbestämmelser för leveranser av maskiner samt annan mekanisk och elektrisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige, utgiven av Hovedorganisationen Dansk Industri, Metalliteollisuuden Keskusliitto r.y., Teknologibedriftenes Landsforening och Sveriges Verkstadsindustrier (1992), [cit. *NL 92*].

Rådets direktiv 85/374/EEG.

Svenska teknologföreningens allmänna bestämmelser för byggnads- anläggnings- och installationsentreprenader (1992), [cit. *AB 92*].

Rättsfallsförteckning

Nytt juridiskt arkiv

NJA 1918 s. 156

NJA 1935 s. 577

NJA 1944 s. 83

NJA 1945 s. 189

NJA 1945 s. 676

NJA 1947 s. 82

NJA 1951 s. 271

NJA 1952 s. 184

NJA 1960 s. 441

NJA 1961 s. 97

NJA 1968 s. 285

NJA 1977 s. 538

NJA 1982 s. 421

NJA 1983 s. 118

NJA 1985 s. 641

NJA 1986 s. 712

NJA 1987 s. 417

NJA 1989 s. 389

NJA 1990 s. 80

NJA 1991 s. 270

NJA 1993 s. 149

NJA 1993 s. 703

NJA 1996 s. 68

NJA 2001 s. 309

Hovrättsfall

FFR 1954 s. 280

RH 1984:112

SkVN

SkVN 81/1992